

Rellen om te rellen

Een studie naar grootschalige openbare-ordeverstoringen en notoire ordeverstoorders

POLITIE Wetenschap

Rellen om te relen

Addendum bij

Rellen om te relen

In het slothoofdstuk (6, pp. 128-130) wordt door de auteurs gepleit voor uitbreiding van wettelijke mogelijkheden om enerzijds voorbereidingshandelingen strafbaar te stellen (in kader van art. 141 Sr) en anderzijds, in het kader van de ‘voetbalwet’, notoire voetbalhooligans ook te kunnen oppakken als ze zich manifesteren bij andere dan voetbalevenementen.

Inmiddels is het voorliggende wetsvoorstel *Maatregelen bestrijding voetbalvandalisme en ernstige overlast*, dat nu bij de Eerste Kamer ligt, op beide punten aangepast. Voorzien wordt in de mogelijkheid een meldingsplicht of gebiedsverbod op te leggen aan notoire ordeverstooters bij gelegenheid van evenementen of demonstraties en ook is de strafbaarheidstelling van voorbereidingshandelingen opgenomen.

Rellen om te rellen

Een studie naar grootschalige openbare-ordeverstoringen
en notoire ordeverstoorders

Ilse van Leiden
Nicole Arts
Henk Ferwerda

In opdracht van:
Programma Politie en Wetenschap

Met medewerking van:
Karin Tijhof en Antoon Smulders

Foto omslag: Pim Ras/Hollandse Hoogte

Ontwerp: Vantilt-producties & Martien Frijs

ISBN:978 90 3524 391 0

NUR: 800, 624

Realisatie:
Reed Business, Amsterdam

© 2009, Politie en Wetenschap, Apeldoorn; Bureau Beke, Arnhem

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opname of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16b Auteurswet 1912 juncto het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Publicatie- en Reproductierechten Organisatie (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

No part of this publication may be reproduced in any form, by print, photo print or other means without written permission from the authors

Met dank aan: Regiopolitie Amsterdam-Amstelland, regiopolitie Brabant-Noord, regiopolitie Gelderland-Midden, regiopolitie Gelderland-Zuid, regiopolitie Rotterdam-Rijnmond en regiopolitie Utrecht

Inhoud

Voorwoord	9
Samenvatting	11
1 Grootschalige openbare-ordeverstoringen	21
1.1 De personen achter openbare-ordeverstoringen	23
1.2 Een verkennend onderzoek naar notoire ordeverstoorers	24
1.2.1 Doelstellingen en onderzoeksvragen	25
1.2.2 Onderzoeksmethoden	25
1.3 Leeswijzer	27
2 Een fenomeenbeschrijving van openbare-ordeverstoringen	29
2.1 Openbare-ordeverstoringen in theoretisch perspectief	29
2.1.1 De kracht van de massa	29
2.1.2 De-individuatie	30
2.1.3 Sociale identiteit en groepsbinding	30
2.1.4 Relatieve deprivatie	31
2.1.5 Middelengebruik	32
2.1.6 Persoonfactoren versus situationele factoren	32
2.1.7 Een rel gesimuleerd	33
2.1.8 Wisselwerking en interactie	34
2.1.9 De determinanten van een escalatie	35
2.2 Typologieën van grootschalige openbare-ordeverstoringen	36
2.2.1 Rellen volgens het Wetboek van Strafrecht	36
2.2.2 Massagestuurde openbare-ordeverstoringen	37
2.2.3 Afspraakgestuurde openbare-ordeverstoringen	38
2.2.4 Incidentgestuurde openbare-ordeverstoringen	40
2.2.5 De verhouding tussen typen ordeverstoringen	42
2.3 Resumé	43

3	Een profielschets van notoire ordeverstoorders	45
3.1	Een selectie van notoire ordeverstoorders	45
3.1.1	Straatinformatie	46
3.1.2	Onderzoeksgroep	47
3.2	Informatiebronnen voor een profielschets	49
3.2.1	Politie- en justitieregistraties	49
3.2.2	Straatinformatie	50
3.3	Een profielschets van de notoire ordeverstoorder	52
3.3.1	Leeftijd en geslacht	53
3.3.2	Politiecontacten	59
3.3.3	Justitiecontacten	63
3.4	Resumé	
4	Portretten van notoire ordeverstoorders	67
4.1	Subgroepen van notoire ordeverstoorders	67
4.1.1	Basiskenmerken van de subgroepen	68
4.2	Het criminaliteitsprofiel van drie typen ordeverstoorders	69
4.2.1	Politiecontacten	69
4.2.2	Justitiecontacten	72
4.3	Een gedragsprofiel van drie typen ordeverstoorders	77
4.3.1	Gedragsprofiel hooligans	77
4.3.2	Gedragsprofiel wijkverstoorders	87
4.3.3	Gedragsprofiel activisten	91
4.4	Portretten van notoire ordeverstoorders	95
4.4.1	Hooligans	95
4.4.2	Wijkverstoorders	98
4.4.3	Activisten	100
4.5	Resumé	103
5	Ondiep verdiept: een casestudie	105
5.1	De context	105
5.2	De onlusten in Ondiep: een verslag	106
5.3	Ondiep geanalyseerd	108
5.3.1	Rellen in Ondiep in gang gezet door één persoon	109
5.3.2	Ondiep: mediahype?	110
5.4	Ondiep: een casus om van te leren	111
5.5	Resumé	112

6	Van kennis naar aanpak	115
6.1	De kennis	115
6.1.1	Openbare-ordeverstoringen	115
6.1.2	Notoire ordeverstooters	116
6.1.3	Rellen en rellers	120
6.2	De aanpak	121
6.3	Resumé	131
	 Nawoord	 135
	 Literatuur	 137
	 Lijst met afkortingen	 139
	 Bijlagen	 141
	1 Topiclijst 'Notoire ordeverstooters'	141
	2 Categorie-indeling registraties	144

Voorwoord

Met enige regelmaat doen zich in ons land op pleinen, in woonwijken of bij evenementen grootschalige openbare-ordeverstoringen voor. Groepen jongeren, hooligans of actievoerders zoeken de confrontatie met andere groepen of ageren tegen de politie. Niet alleen de rellen tussen rivaliserende voetbalsupporters, maar ook de onlusten die veelal naar aanleiding van een schokkende gebeurtenis in woonwijken ontstaan, zijn daarvan sprekende voorbeelden. De relschoppers maken zich schuldig aan openlijke geweldpleging, mishandeling en vernieling; de schade als gevolg van rellen is soms aanzienlijk. De gebeurtenissen in de Utrechtse wijk Ondiep in 2007 naar aanleiding van een schietincident illustreren de impact die een ernstige openbare-ordeverstoring kan hebben op het veiligheidsgevoel van burgers en de inspanningen die zo'n verstoring vraagt van de ordehandhavers.

Een belangrijke vraag die naar aanleiding van diverse praktijkvoorbeelden is gerezen, is of er altijd sprake is van een duidelijke aanleiding voor een rel waarbij een 'toevallige' groep betrokken is of dat er sprake is van personen die stelselmatig en bewust een podium zoeken om te rellen of dat podium zelfs zelf creëren. In dat laatste geval kunnen we spreken van notoire ordeverstoorers: personen die rellen om te rellen. Deze zienswijze vraagt om een andere manier van denken en handelen in termen van ordehandhaving.

Onderhavige publicatie is het resultaat van een verkennende studie naar het fenomeen van grootschalige openbare-ordeverstoringen en de betrokken ordeverstoorers. Er wordt ingegaan op de wijze waarop we in Nederland te maken hebben met notoire ordeverstoorers, hoe zij te typeren zijn en hoe zij te werk gaan. Ook wordt een begin gemaakt met wat de opgedane kennis betekent voor strategieën van aanpak van openbare-ordeverstoringen.

Het onderzoek is uitgevoerd onder de vlag van het Programma Politie en Wetenschap. Voor de uitvoering van het onderzoek zijn we als onderzoeksteam veel mensen dank verschuldigd. Allereerst zijn dat alle politieregio's die hun medewerking aan het onderzoek hebben verleend. Dat zijn de regio's Amsterdam-Amstelland, Rotterdam-Rijnmond, Utrecht, Brabant-Noord, Gelderland-Midden en Gelderland-Zuid. In het bijzonder gaat onze dank uit naar de politiefunctionarissen uit deze korpsen die ons uitgebreid te woord hebben willen

staan en van informatie hebben voorzien. Daarnaast willen we de regio Gelderland-Midden speciaal bedanken voor het verzamelen van de informatie uit BlueView. Ons laatste woord van dank gaat uit naar de leescommissie onder voorzitterschap van de directeur van het Programma Politie en Wetenschap de heer G.C.K. Vlek en de leden de heer A. Folkeringa (regiopolitie Utrecht), de heer F. Paauw (regiopolitie Haaglanden), de heer I. Lauvenberg (Openbaar Ministerie Utrecht) en de heren K. de Rooij en K. Loef die ons tijdens het onderzoek begeleid hebben.

Ilse van Leiden, Henk Ferwerda en Nicole Arts
Arnhem, 2009

Samenvatting

Nederland is de afgelopen jaren verschillende keren geconfronteerd met grootschalige openbare-ordeverstoringen. Te denken valt aan de rellen die tussen rivaliserende supportersgroepen plaatsvinden in en rondom voetbalstadions en de onlust die in wijken ontstaat naar aanleiding van een schokkende gebeurtenis. Ook zijn er voorbeelden bekend van demonstraties, evenementen en dancefeesten die uitmonden in massale vechtpartijen. De gemene deler van dergelijke rellen is dat er sprake is van gewelddadige confrontaties tussen groepen onderling en tussen de menigte en het gezag. Het fenomeen roept de vraag op of mensen min of meer toevallig bij rellen betrokken raken of dat er sprake is van personen die keer op keer bewust een podium opzoeken om te kunnen rellen of dit podium zelf creëren. Als dit het geval is, kunnen we spreken van notoire ordeverstoorders: personen die stelselmatig en/of toonaangevend betrokken zijn bij grootschalige openbare-ordeverstoringen. Het gaat om personen die een neus lijken te hebben voor gelegenheden waar de situatie kan uitmonden in een grootschalige ordeverstoring en personen die in staat zijn een rel te initiëren of organiseren.

Landelijke studie

In opdracht van het Programma Politie en Wetenschap heeft Bureau Beke een landelijke studie uitgevoerd naar openbare-ordeverstoringen en notoire ordeverstoorders. De doelstelling van het onderzoek is driedelig. Allereerst gaat het om het verkrijgen van inzicht in het fenomeen van openbare-ordeverstoringen. Ten tweede is het doel zicht te krijgen op de kenmerken en typologieën van notoire ordeverstoorders en tot slot moeten de bevindingen uitmonden in een aanpak van de problematiek. Om deze doelstellingen te bereiken, zijn er diverse onderzoeksactiviteiten uitgevoerd waaronder deskresearch, interviews, informatieanalyse en een casestudie. Met de deskresearch is aan de hand van bestaande literatuur, theorieën en praktijkcasuïstiek een fenomeenbeschrijving gemaakt van grootschalige openbare-ordeverstoringen. De overige onderzoeksactiviteiten behelzen het praktijkonderzoek. Zes politieregio's hebben

hun medewerking verleend aan het onderzoek: Amsterdam-Amstelland, Rotterdam-Rijnmond, Utrecht, Brabant-Noord, Gelderland-Midden en Gelderland-Zuid. De belangrijkste informatie die voor het onderzoek is gebruikt, is afkomstig van de Regionale Informatiediensten (RID) en de voetbalunits van deze korpsen. De korpsen is gevraagd op basis van straatkennis personen uit de regio te benoemen die doorgaans een actieve rol spelen bij grootschalige ordeverstoringen. Dit leverde over de zes korpsen een top vijftig van notoire ordeverstoorders op. Deze lijst is de start geweest voor het verdere onderzoek. Omtrent deze subjecten zijn op persoonsniveau uitvoerige interviews gehouden met functionarissen die de notoire ordeverstoorders vanuit hun taakveld 'kennen'. Daarbij is informatie verzameld over de achtergrond en gedragingen van deze personen en de rol en positie die zij in een groep innemen, alsook over de werkwijze bij openbare-ordeverstoringen. Aanvullend is een analyse gemaakt van alle politie- en justitieregistraties van elke notoire ordeverstoorder om zicht te krijgen op het strafbare gedrag en de veroordelingen die daartegenover hebben gestaan. Op basis van de vergaarde informatie – systeem-informatie en straatinformatie – zijn profielen van notoire ordeverstoorders gemaakt.

Ook is een analyse gemaakt van het verloop en de aanpak van de rellen die in 2007 in de Utrechtse wijk Ondiep plaatsvonden naar aanleiding van een schietincident. Daarbij is tevens ingezoomd op een aantal betrokken ordeverstoorders. De casestudie biedt eveneens belangrijke leerervaringen voor de aanpak van notoire ordeverstoorders.

Openbare-ordeverstoringen: drie typen

Er blijkt niet één bepalende factor te zijn voor het ontstaan van openbare-ordeverstoringen. Rellen komen voort uit een samenspel van situationele factoren en persoonsfactoren die elkaar beïnvloeden en versterken. Een escalatie vindt haar oorsprong in de aanwezigheid van een verdeling tussen twee of meer partijen die zich uit in een sterk 'wij versus zij-gevoel'. Het ervaren van dit gevoel kan agressie tussen de groepen aanwakkeren. Een incident – al dan niet geïnitieerd door een groep – kan dit nog verder stimuleren. Het groepsgevoel versterkt het zelfvertrouwen en de agressie, en onderling is men solidair naar elkaar. Dit solidariseren is des te sterker naarmate er sprake is van een hechtere groep. Het anonieme karakter van de massa maakt dat de overgang naar geweld snel gemaakt is, waardoor de spanning uitmondt in een rel.

Hoewel dit in algemene zin de ontwikkeling van een openbare-ordeverstoring is, onderscheiden wij verschillende typen. Allereerst zijn dit de massagestuurde rellen. Hierbij is een aanzienlijk deel van de escalatie gelegen in het meeslepende effect van de massa die aanwezig is bij een georganiseerd evenement. Middelengebruik en incidenten kunnen het risico op een rel vergroten. Voorbeelden van massagestuurde rellen zijn de rellen tijdens de Nijmeegse Vierdaagsefeesten en de rellen die in en rondom voetbalstadions ontstaan. De agressie is vaak gericht tegen het gezag en confrontaties zijn vaak kort maar hevig. Rellen die vooraf georganiseerd zijn, noemen we afspraakgestuurde rellen. Bij deze tweede vorm van openbare-ordeverstoringen is sprake van aansturing en voorbereiding. De voedingsbodem kan gelegen zijn in rivaliteit of een eerder incident tussen twee partijen. Bekend zijn enkele geplande confrontaties tussen supportersgroepen voorafgaand aan een wedstrijd. Relschoppers kunnen ook bewust, planmatig een podium zoeken in een mensenmassa om de orde te verstoren. In dat geval is sprake van een overlap tussen een afspraakgestuurde rel en een massagestuurde rel. Dit derde en laatste type dat door ons wordt onderscheiden, betreft de incidentgestuurde rellen. Hierbij ligt de voedingsbodem in een heftige gebeurtenis waarop in een bepaalde buurt of wijk met onlusten gereageerd wordt. Vaak gaat het om wijken waar al enige tijd sprake is van spanning en onrust. De rellen in de Amsterdamse wijk Slotervaart en het Utrechtse Ondiep zijn hier voorbeelden van. De wijk vormt het toneel om met agressie op het gezag te reageren. Ook bij dit type rel kan een verweving ontstaan met afspraakgestuurde rellen, omdat dergelijke situaties een aanzuigende werking kunnen hebben op notoire relschoppers. Incidentgestuurde rellen kunnen langere tijd aanhouden.

Een profiel van de notoire ordeverstoorder

Wat de verschillende typen openbare-ordeverstoringen gemeen hebben, is dat veel van deze rellen zijn terug te voeren op bepaalde personen die vooroplopen en/of een belangrijke rol spelen bij de initiatie ervan. Terwijl de meeste mensen zich bij een escalatie uit de voeten maken, is er een klein aantal personen dat actief meerelt of zelfs de rel heeft laten escaleren. Personen die doelbewust de orde verstoren en stelselmatig dan wel toonaangevend betrokken zijn bij rellen, zijn te kenmerken als notoire ordeverstoorders. Op basis van de analyse en interviews is een profielschets gemaakt van de vijftig personen die door de politie als notoire ordeverstoorders zijn aangemerkt. Aller-

eerst gaat het hoofdzakelijk om mannen en ligt de gemiddelde leeftijd op 27 jaar; de jongste is 19 en de oudste 46 jaar. De notoire ordeverstoorders zijn allen ook vanuit de systemen bekenden van de politie. Zij hebben over de afgelopen zes jaar gemiddeld elk 27 politiecontacten gehad. Deze contacten hebben voor het belangrijkste deel te maken met openbare-orde- en overlastincidenten (30%), maar ook geweldplegingen komen veelvuldig voor (19%). Verder heeft een belangrijk deel van de registraties betrekking op politiehandelingen zoals aanhoudingen, aandachtsvestigingen en verhoren; handelingen die erop wijzen dat de politie om uiteenlopende redenen in contact staat met de ordeverstoorders. In de meeste gevallen staan de notoire ordeverstoorders als betrokkene bij incidenten geregistreerd. Dit heeft te maken met het feit dat het in twee derde van de gevallen om groepsincidenten gaat. Daarnaast zijn incidenten in de sfeer van openbare orde en geweld – en dan met name rellen – vaak onoverzichtelijk en is het lastig om ze op een persoon terug te voeren. Er is met andere woorden vaak sprake van diffuus dader-slachtoffer-schap. De incidenten doen zich vooral voor in de openbare ruimte, met name op straat (43%). Verder speelt een belangrijk deel zich af in de omgeving van voetbalstadions (18%) en bij uitgaansgelegenheden (11%).

De meeste incidenten (70%) waarbij de notoire ordeverstoorders betrokken zijn, vinden plaats in de (politie)regio waar ze woonachtig zijn; in dertig procent van de gevallen komen ze in contact met de politie in andere regio's. Dit wijst in het algemeen op een beperkte actieradius van de notoire ordeverstoorders. Het leeuwendeel van deze personen is dus vooral actief in de eigen leefomgeving.

Van de vijftig notoire ordeverstoorders bezitten er zevenenveertig een strafblad waarbij justitiegegevens wijzen op een criminele carrière van gemiddeld negen jaar. Hun criminele repertoire blijkt erg gevarieerd met geweldplegingen als belangrijkste delicttype (41%), gevolgd door vermogensdelicten (18%). Tien procent van de strafzaken betreft feiten in de sfeer van overlast en openbare orde en eenzelfde deel betreft verkeersdelicten (10%). Ook bedreiging en intimidatie, drugsdelicten en wapendelicten komen voor op het strafblad van de notoire ordeverstoorders, zij het veel minder vaak. Een derde van de strafzaken is afgedaan met een geldboete en voor ruim een derde van de strafbare feiten hebben de notoire ordeverstoorders een gevangenisstraf opgelegd gekregen. In een tiende van de strafzaken is de ordeverstoorder bestraft met een werkstraf. Tot slot is een tiende van de zaken (10,1%) geseponeerd en volgde op eenzelfde deel vrijspraak. Opvallend is dat er op openbare-orde- en overlastfeiten relatief gezien het vaakst een vrijspraak

volgt. De bewijsbaarheid bij dit type feiten lijkt wegens de onoverzichtelijkheid van het verloop vaak lastig te zijn.

Typologieën van notoire ordeverstoorders

De vijftig notoire ordeverstoorders die onder de loep zijn genomen, hebben overeenkomende maar ook onderscheidende kenmerken. De verschillende terreinen waarop zij zich in hoofdzaak manifesteren, maken dat de groep is onder te verdelen in drie typen: hooligans, activisten en wijkverstoorders.

De groep hooligans vormt met 35 man de grootste groep en is met een gemiddelde leeftijd van 28 jaar ook het oudst. De groep wijkverstoorders telt negen personen en is met gemiddeld 23 jaar het jongst; de groep activisten telt zes personen, die gemiddeld 26 jaar zijn. De notoire ordeverstoorders uit de verschillende subgroepen komen uit uiteenlopende gezinssituaties en bevolkingslagen, waardoor er met betrekking tot de sociale-achtergrondkenmerken geen prototype te maken is van de activist, de hooligan en de wijkverstoorder.

Uit het strafbare gedrag van de drie subgroepen blijkt dat zij voor dezelfde typen feiten in contact komen met de politie. Dit zijn openbare-orde-incidenten, openlijke geweldplegingen en politiehandelingen, zoals controles en signaleringen. De justitiële documentatie over de subgroepen laat voor de verschillende typen een ander patroon zien. Allereerst varieert het strafverleden van de subgroepen. Hooligans en wijkverstoorders hebben de langste bij justitie bekende criminele carrière, activisten zijn over een kortere periode bekenden van justitie. Terwijl de hooligans voor het grootste deel (46%) voor openlijke geweldplegingen voor de rechter moesten verschijnen, zijn de wijkverstoorders met name bij justitie bekend wegens vermogensdelicten (33%) en de activisten vooral voor feiten in de sfeer van overlast en openbare orde (31%).

Het strafverleden van de subgroepen laat zien dat de hooligans en wijkverstoorders in ruim een derde van de strafzaken (circa 35%) een gevangenisstraf opgelegd hebben gekregen, terwijl dit voor de activisten in iets meer dan een kwart van de zaken geldt (28%). Opvallend is verder dat de activisten relatief het vaakst worden vrijgesproken (16%), waarde wijkverstoorders naar verhouding het vaakst een werkstraf opgelegd krijgen (13%). Vrijwel alle hooligans hebben naast de reguliere sancties te maken met stadionverboden.

Terwijl in het algemeen geldt dat de meeste feiten waarbij de notoire or-

deverstoorders betrokken zijn groepsfeiten betreffen, zijn de feiten waaraan activisten zich schuldig maken voor een belangrijk deel solo feiten (47%). De activisten wijken ook van de overige subgroepen af voor wat betreft de actieradius. De meeste incidenten waarbij de activisten betrokken zijn, zijn buiten de eigen (politie)regio gepleegd (60%), terwijl de wijkverstoorders en hooligans het meest wegens strafbaar gedrag met de politie in aanraking komen binnen de politiegrenzen (respectievelijk 88% en 71%). Deze actieradius houdt verband met het terrein waarop de notoire ordeverstoorders zich bewegen. De activisten zijn nationaal en ook internationaal georiënteerd en bewegen zich over de regio- en landsgrenzen door het bijwonen van demonstraties en manifestaties. Hooligans volgen de uitwedstrijden van hun voetbalclub voor een deel door het land, terwijl de wijkverstoorders veelal in de eigen regio te vinden zijn. Voor de hooligans en wijkverstoorders geldt daarnaast dat zij ook bij grote feesten en danceparty's te vinden zijn, waar zij overigens ook in contact komen met de politie wegens ongewenst gedrag. Met name bij de hooligans speelt alcohol- en drugsgebruik, en dan vooral cocaïne, een belangrijke rol. Deze middelen kunnen een versterkende werking hebben op het gebruik van geweld. Bij wijkverstoorders wisselt het middelengebruik erg tussen personen, terwijl er bij de activisten nauwelijks sprake van is. Bij de activisten kent de toepassing van geweld een instrumentele inslag; zij zijn uit een ideologie bij rellen betrokken en ze gebruiken geweld als middel om een doel te bereiken. Voor de twee andere subgroepen lijkt geweld meer een uitlaatklep te zijn en ingegeven door sensatiezucht, rivaliteit en bewijsdrang. Dit laatste ook vanwege het sterke groepsgevoel waar bij hooligans en wijkverstoorders sprake van is.

Bij de activisten en de hooligans kan gesproken worden van een hoge organisatiegraad en een professionele werkwijze als het gaat om rellen. Leidersfiguren organiseren een rel, maar zorgen dat ze zelf uit beeld blijven. Bij de hooligans vormt de oudere harde kern doorgaans de basis die de jonge harde kern aanstuurt om de orde te verstoren. De wijkverstoorders beschikken vaak wel over een bepaalde status in de lokale groep, maar van een echte organisatie en van professionaliteit is geen sprake. De organisatiegraad van de subgroepen binnen de ordeverstoorders is bepalend voor het type rellen waar ze aan te linken zijn: de massagestuurde rellen, de afspraakgestuurde rellen en de incidentgestuurde rellen. De hooligans manifesteren zich bij alle vormen van ordeverstoringen. Zo kunnen in de supportersmassa rellen ontstaan door de kracht van de massa, aangesterkt door het overmatige alcohol- en drugsgebruik. De hooligans zijn ook terug te vinden bij de afspraakgestuurde rellen,

waarbij zij confrontaties organiseren met rivaliserende supporters. Die kunnen op de meest uiteenlopende locaties plaatsvinden. Maar ook vinden de hooligans een podium om te rellen in de onrust die er in een wijk kan ontstaan na een hevige gebeurtenis, zo blijkt ook uit de casestudie van de rellen in het Utrechtse Ondiep. Bij dit laatste type rel komen we ook de wijkverstoorders tegen. Zij verzetten zich tegen het gezag of tegen rivaliserende groepen en grijpen de onrust aan om te rellen. De organisatiegraad om te komen tot echte afspraakgestuurde rellen ligt bij de wijkverstoorders niet hoger dan een kort belrondje onder vrienden voor een spontane confrontatie met bijvoorbeeld een andere groep in de wijk. De activisten zijn te linken aan de massagestuurde rellen in geval van een uit de hand gelopen kraakactie of demonstratie, maar ook aan de afspraakgestuurde rellen door bijvoorbeeld geplande demonstraties van een tegenpartij te verstoren.

Lessen uit de praktijk: de casus Ondiep

In maart 2007 wordt een bewoner van de Utrechtse wijk Ondiep doodgeschoten door een politieagent. De kenmerken van de wijk (vooroorlogse sociale-achterstandswijk) en het schokkende incident zijn de ingrediënten voor het ontstaan van openbare-ordeverstoringen. Er wordt snel en adequaat door de politie op gereageerd door de wijk af te sluiten met hekken om de bewoners te beschermen en de toestroom naar de wijk te controleren. Verder is er een lik-op-stukbeleid gevoerd, is er geïnvesteerd in goede communicatie met de wijk en heeft men veel politie ingezet. Deze aanpak is voor een belangrijk deel gestoeld op de ervaringen van de politie in Den Bosch naar aanleiding van een soortgelijke, incidentgestuurde ordeverstoring.

De media deden ruim verslag van de gebeurtenissen en in de berichtgeving werd gesuggereerd dat er grote groepen reltoeristen (hooligans van buiten Utrecht) bij de ordeverstoringen betrokken zouden zijn. Onderzoek van de politie wees echter uit dat het leeuwendeel van de personen die zijn aangehouden afkomstig was uit Utrecht en dat de ontvangen informatie over massale aanwezigheid van hooligans van buitenaf op geruchten gebaseerd was. Het onderzoek van de politie leerde ook dat de rellen in Ondiep veroorzaakt zijn door personen die te typeren zijn als notoire ordeverstoorders. Een hardekernhooligan van FC Utrecht en twee kompanen bleken namelijk in reactie op het incident via internet relschoppers te hebben gemobiliseerd om te gaan rellen. Deze personen bleken al vaker toonaangevend betrokken te zijn

geweest bij rellen en zijn al langere tijd bekenden van de politie. Daarmee is de Utrechtse casus te typeren als een incidentgestuurde openbare-ordeverstoring die overgaat in een afspraakgestuurde ordeverstoring. De casus Ondiep getuigt ervan dat wanneer de focus van de politie bij de notoire ordeverstoorders in de regio had gelegen – en er bovendien het juridische instrumentarium was geweest om preventief in te grijpen – de rellen mogelijk voorkomen hadden kunnen worden.

Naar een informatiegestuurde aanpak

Op basis van het onderzoek kan geconcludeerd worden dat we in ons land te maken hebben met personen die stelselmatig dan wel toonaangevend betrokken zijn bij grootschalige openbare-ordeverstoringen. Deze rol varieert van actieve betrokkenheid bij het uitvoeren van rellen (in de frontlinie) tot het initiëren en organiseren ervan vanuit de achterhoede. Het profiel van de notoire ordeverstoorders leert dat het doorgaans goede bekenden zijn van politie en justitie, die niet alleen op het gebied van de openbare orde een probleem vormen, maar ook op andere terreinen actief zijn. Anders dan soms verondersteld wordt, vindt ruim twee derde van de incidenten waarbij notoire ordeverstoorders betrokken zijn, plaats in de eigen regio.

De vergaarde kennis over openbare-ordeverstoringen en notoire ordeverstoorders biedt handvatten voor een aanpak van de problematiek. Er wordt een vierstappenplan voorgesteld voor een informatiegestuurde aanpak. De eerste stap heeft betrekking op kennisverruiming bij de politie. Daarbij gaat het om het bevorderen van deskundigheid op het gebied van de ontstaanswijze en het verloop van rellen en groepsgedrag. Daarnaast gaat het om het verwerven van meer kennis over de terreinen waar notoire ordeverstoorders zich manifesteren, zoals activisme en hooliganisme. Daarbij kan gebruik worden gemaakt van de expertise en ervaringen van politieregio's op dit vlak.

De tweede stap in de aanpak betreft het in beeld brengen van de notoire ordeverstoorders. Het gaat daarbij om het opstellen van een lijst met personen die bij politieke informatiediensten naar voren komen als personen die toonaangevend dan wel stelselmatig betrokken zijn bij grootschalige openbare-ordeverstoringen. Op basis van de straatkennis van de juiste politiefunctionarissen binnen het korps kan op een snelle manier een lijst van notoire ordeverstoorders opgesteld worden. Van deze personen wordt in de derde stap een openbare-ordedossier aangelegd. Dit is een persoonsdossier dat verder gaat

dan alleen systeem informatie over strafbaar gedrag. Het dossier omvat tevens uitgebreide straat informatie uit diverse bronnen die de notoire ordeverstoorers vanuit hun taakveld 'kennen'. De informatie die in het openbare-orde-dossier staat, betreft onder meer informatie over de sociale achtergrond, de status en positie in de groep en de context waarbinnen incidenten plaatsvinden. Voor een belangrijk deel kan voor het verzamelen van deze informatie gebruik worden gemaakt van bestaande methodieken. De topiclijst die in onderhavig onderzoek is gebruikt, biedt een goede basis. Een aandachtspunt bij de openbare-ordedossiers is dat deze geactualiseerd blijven en zowel regionaal als interregionaal gedeeld worden met functionarissen in het veld.

Met deze openbare-ordedossiers in de hand ligt de focus op de notoire relschoppers en kan er informatie gestuurd en persoonsgericht worden opgetreden. Preventief kunnen de bekende notoire ordeverstoorers nu intensiever en op belangrijke momenten in de gaten worden gehouden, waardoor rellen voorkomen kunnen worden. Een belangrijke kanttekening daarbij is dat de politie over voldoende juridisch instrumentarium moet beschikken om preventief acties te mogen uitvoeren, zoals tappen en observeren. In repressieve zin is de uitgebreide dossiervorming munitie voor politie en justitie om de notoire ordeverstoorers tegen te houden.

Grootschalige openbare-ordeverstoringen

Met enige regelmaat doen zich in ons land grootschalige openbare-ordeverstoringen voor. Kortweg wordt in de volksmond dan gesproken van rellen. Rellen zijn van alle tijden. Uit de jaren zeventig en tachtig kennen we – vooral in Amsterdam – rellen rondom de ontruiming van kraakpanden, waarbij er sprake was van gewelddadige confrontaties tussen krakers en de politie. Met een verdere professionalisering van de kraakbeweging lijken rellen die gepaard gaan met ontruiming en vernielingen in die tijd aan de orde van de dag. De Mobiele Eenheid (ME) moet steeds vaker worden ingezet en het toppunt werd bereikt met de kroningsrellen in 1980. Bijna tienduizend man politie, marechaussee en militairen moesten voorkomen dat de kroning van koningin Beatrix op 30 april 1980 in Amsterdam uit de hand zou lopen. Het werd een veldslag met honderden gewonden en miljoenen guldens schade. Eind jaren tachtig is de kraakbeweging ingestort en zijn de openbare-ordeverstoringen in relatie tot kraakacties drastisch verminderd.

Sinds jaar en dag kennen we in Nederland de rellen rondom voetbalwedstrijden. Supporters gaan ‘uit liefde voor hun club’ op de vuist met rivaliserende supporters en gaan de confrontatie aan met de politie en ME. Er worden vernielingen in en om het stadion gepleegd en wedstrijden worden verstoord. De rellen rond de wedstrijd Feyenoord-Ajax in april 2005 behoren tot de ergste sinds jaren.

Rotterdam – Rond de voetbalklassieker Feyenoord-Ajax zijn grote rellen uitgebroken tussen de supporters van de beide ploegen. In de omgeving van het stadion bekogelden de fans elkaar met stenen en fietsen. Ook werden twee treinen vernield. De mobiele eenheid voerde verschillende charges uit om de groepen uit elkaar te drijven en de politie zette waterkanonnen in. Zeven politiemensen en minstens drie supporters raakten door de onlusten voor en na de wedstrijd gewond. Een van de supporters is er ernstig aan toe doordat vuurwerk in zijn broekzak ontplofte. (Bron: Elsevier, 17 april 2005)

Naast rellen op de wedstrijddag kan er ook sprake zijn van ernstige ongeregeldheden tussen supporters van verschillende voetbalclubs enige tijd voorafgaand aan een wedstrijdduel en buiten de omgeving van het stadion. Rivaliserende supporters brengen elkaar – al dan niet aangekondigd of afgesproken – een bezoekje; een *hit and run*.

Den Haag – Twee dagen voor het competitieduel tussen ADO Den Haag en Ajax bestormden circa zeventig fans van de Amsterdamse club het ADO-honk in het Zuiderpark. Ze mishandelden de aanwezige ADO-supporters en sloegen de boel kort en klein met knuppels, stokken en messen. Later staken ze het supportershome in brand. Tien supporters raakten gewond, een van hen werd neergestoken. (Bron: ANP, 10 februari 2006)

Het supportersgeweld lijkt geen grenzen meer te kennen en daarbij wordt het gebruik van wapens niet geschuwd. In enkele gevallen hebben voetbalrellen zelfs fatale gevolgen, zoals in december 1991 toen een FC Twente-supporter het leven liet door toedoen van een Feyenoord-supporter en in maart 1997 toen een Ajax-supporter een van de ernstigste rellen tussen rivaliserende supporters uit de Nederlandse geschiedenis niet overleefde. Laatstgenoemd incident gebeurde tijdens een confrontatie op afspraak tussen de aanhang van Ajax en Feyenoord die plaatsvond in een weiland langs de snelweg in Beverwijk – het mondde uit in een ware veldslag.

Buiten de voetbal- en krakerswereld zien we in de praktijk ook andere voedingsbodems voor rellen. We noemen voor de beeldvorming de rellen die ontstonden tijdens evenementen als de Vierdaagsefeesten in Nijmegen in juli 2005 en de opruivingen tijdens het dancefestival Dance Valley in Spaarnwoude in augustus 2004. Behalve dat openbare-ordeverstoringen kunnen ontstaan tijdens evenementen en demonstraties, lijkt er de laatste jaren sprake van een ontwikkeling naar grootschalige onlusten in binnensteden en op pleinen.

Amsterdam – Op het museumplein in Amsterdam zijn na de huldiging van Ajax voor de KNVB-beker hevige rellen uitgebroken. Groepen trokken na de huldiging massaal richting het Leidseplein waar vernielingen werden aangericht en vechtpartijen ontstonden. Er werd met stenen gegooid en de groepen richtten zich tegen de politie. Vijftig relschoppers werden aangehouden. (Bron: ANP, 7 mei 2007)

Ook kunnen wijken en buurten het toneel zijn van grootschalige ongeregelheden. Uit de recente praktijk kennen we de openbare-ordeverstoringen die naar aanleiding van een incident in een bepaalde wijk ontstaan. De rellen in de Graafsewijk in Den Bosch in 2000 en meer recent in 2007 de rellen in de Utrechtse wijk Ondiep en het Amsterdamse Slotervaart passen in het rijtje van 'buurtgebonden' of 'wijkgebonden' rellen. In al deze gevallen volgde een reeks openbare-ordeverstoringen op een politieoptreden waarbij een wijkbewoner werd doodgeschoten. Een typisch voorbeeld van wijkgebonden openbare-ordeverstoringen zijn ook vechtpartijen tussen rivaliserende jeugdgroepen; onderlinge ruzies worden 'en masse' en met grof geweld op straat uitgevochten.

Den Bosch – Tegen middernacht ontstond in een wijk in Den Bosch een massale vechtpartij tussen twee rivaliserende jeugdgroepen elk bestaande uit circa dertig jongeren. Tegen de tijd dat de politie arriveerde, waren de betrokkenen verdwenen. Er werden op straat stokken, glaswerk en meerdere kogelhulzen aangetroffen. Een verdachte is voor een hoofdwond ten gevolge van een slag met een hamer in het ziekenhuis behandeld. (Bron: ANP, 28 augustus 2007)

1.1 De personen achter openbare-ordeverstoringen

De gemene deler van alle grootschalige opruiingen is dat er sprake is van vaak gewelddadige confrontaties tussen groepen in de samenleving of tussen de menigte en het gezag. Zoals eerdergenoemde voorbeelden laten zien, kunnen openbare-ordeverstoringen op verschillende voedingsbodems ontstaan. De feitelijke aanleiding of de 'legitimiteit' van de rellen is echter niet altijd even goed te duiden. Zo kan in relatie tot de kraakbeweging de morele vraag worden gesteld of er na het roemruchte kroningsoproer nog werd gekraakt om de woningnood op te lossen of meer om rumoer te maken en voor overlast te zorgen. Ook lijken de openbare-ordeverstoringen waarbij hooligans betrokken zijn niet meer louter voort te komen uit 'liefde voor de club' maar veeleer uit 'liefde voor het rellen'. In dezelfde lijn lijken de bekende buurtgebonden rellen in eerste instantie voort te komen uit woede en verontwaardiging over een politieoptreden, terwijl ze daarna meer lijken te berusten op een behoefte aan een curieuze vorm van 'vermaak'. Er ontstaan min of meer onafhankelijk van elkaar allerlei brandhaarden die even snel weer verdwijnen om elders weer op te laaien.

Deze tendens roept de vraag op of er altijd sprake is van een duidelijke aanleiding voor een rel waarbij een ‘toevallige’ groep ordeverstoorders betrokken is of dat er betrokkenen bij de openbare-ordeverstoringen zijn die keer op keer bewust een podium opzoeken of dit podium zelf creëren om te kunnen relen. In dat laatste geval kunnen we spreken van notoire ordeverstoorders: personen die relen om te relen.

Vanuit de praktijk van de grootschalige ordeverstoringen is het niet alleen interessant, maar ook beleidsrelevant – in termen van toekomstige strategieën van aanpak – om de notoire ordeverstoorder uit te diepen. Inzicht in de kenmerken, achtergronden en gedrag, maar ook in actieradius, groepsvorming en organisatiegraad zijn daarbij relevant.

Uit informatie over de relen in de Graafsewijk en de relen rondom Feyenoord-Ajax lijkt er sprake te zijn van vrijblijvende en impulsieve groepsvorming, die moeilijk te bestrijden is. Mocht dit inderdaad het geval zijn dan vereist dit voor de ordehandhaving een andere manier van denken en stelt het ook andere eisen aan de informatiepositie (het in beeld brengen van dergelijke subjecten).

1.2 Een verkennend onderzoek naar notoire ordeverstoorders

In deze verkennende studie wordt het fenomeen ‘grootschalige openbare-ordeverstoringen’ nader belicht en wordt nagegaan in welke zin we in Nederland te maken hebben met notoire ordeverstoorders en hoe deze te typeren zijn. In het onderzoek wordt de hiernavolgende omschrijving c.q. werkdefinitie van notoire ordeverstoorders gehanteerd.

Notoire ordeverstoorders zijn personen die stelselmatig en/of toonaangevend betrokken zijn bij grootschalige openbare-ordeverstoringen. Het gaat om personen die een neus lijken te hebben voor gelegenheden waar de situatie kan uitmonden in een grootschalige openbare-ordeverstoring en personen die in staat zijn om een grootschalige openbare-ordeverstoring te organiseren c.q. te initiëren.

1.2.1 Doelstellingen en onderzoeksvragen

Specifiek voor het probleem van grootschalige openbare-ordeverstoringen is dat de reguliere handhavingsstrategieën minder geschikt lijken. De bevindingen uit het onderzoek bieden, naast een beeld van wat typerend is voor notoire ordeverstoorders, aanknopingspunten voor mogelijke strategieën van aanpak.

Het onderzoek kent drie doelstellingen:

- 1 inzicht krijgen in het fenomeen ‘grootschalige openbare-ordeverstoringen’;
- 2 zicht krijgen op kenmerken en typologieën van notoire ordeverstoorders;
- 3 strategieën ontwikkelen voor aanpak van grootschalige openbare-ordeverstoringen.

In lijn met deze doelstellingen zijn de volgende onderzoeksvragen geformuleerd.

- Waardoor kenmerken zich grootschalige openbare-ordeverstoringen die – ogenschijnlijk – plotseling ontstaan?
- Is er een onderscheid te maken in verschillende typen openbare-ordeverstoorders (incidenteel, structureel, calculerend, impulsief, enzovoort)?
- Wat is op individueel niveau kenmerkend voor personen die deel uitmaken van grootschalige openbare-ordeverstoringen en te typeren zijn als notoire ordeverstoorders?
- Wat is er bekend over het gedrag en de wijze van opereren van notoire ordeverstoorders (actieradius, groepsvorming, organisatiegraad, enzovoort)?
- Wat betekent inzicht in het fenomeen voor de (strategieën van) aanpak van grootschalige openbare-ordeverstoringen door de politie en eventuele partners?

1.2.2 Onderzoeksmethoden

Om deze onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden, zijn een deskresearch, interviews, informatieanalyse en een casestudie uitgevoerd. Deze onderzoeksactiviteiten zijn geplaatst binnen vier fasen. In de eerste twee onderzoeksfasen is informatie over de kenmerken van grootschalige openbare-ordeverstoringen en notoire ordeverstoorders verzameld en geanalyseerd. In de volgende

fase is een casestudie uitgevoerd naar een recente grootschalige openbare-ordeverstoring. De laatste onderzoeksfase heeft betrekking op het ontwikkelen van een plan van aanpak, gebaseerd op de bevindingen uit de eerdere fasen. Hierna lichten we de te onderscheiden onderzoeksfasen kort toe.

1 Verkenning van het fenomeen

De eerste onderzoeksfase betreft een deskresearch om te komen tot een fenomeenbeschrijving van grootschalige openbare-ordeverstoringen. Hiervoor is literatuur op dit gebied geraadpleegd als theoretisch verklaringskader. Een analyse van grootschalige openbare-ordeverstoringen moet een nader licht werpen op kenmerken en typologieën van het fenomeen en aanknopingspunten bieden voor aanpak en interventie. Deze fase vormt een verkennende en theoretische basis voor het onderzoek.

2 Portretteren van notoire ordeverstoorders

In deze fase is een profielanalyse gemaakt van circa vijftig personen, afkomstig uit verschillende delen van het land, die zijn aan te merken als notoire ordeverstoorder. De profielen berusten op een combinatie van systeeminformatie en straatinformatie van de politie. De analyse van de systeeminformatie berust op een analyse van geregistreerde informatie in de politiesystemen (bedrijfsprocessensystemen (BPS/Xpol), BlueView en Herkenningsdienstsysteem (HKS)) en justitiesystemen (Justitieel Documentatiesysteem (JDS)). Aanvullend zijn (groeps)interviews gehouden met politiefunctionarissen, die de subjecten in de praktijk vanuit hun functie 'kennen' (straatinformatie).

De profielanalyse behelst onder meer achtergrondkenmerken (persoons- en gezinskenmerken, sociaaleconomische situatie), criminele antecedenten, gedragskenmerken (middelengebruik, probleemgedrag, sociaal gedrag), groepskenmerken (status, rol, binding, organisatiegraad) en in het bijzonder de wijze van betrokkenheid bij openbare-ordeverstoringen (rol, werkwijze, actieradius, actief-passief). Op basis van de analyse zijn profielen van notoire ordeverstoorders geconstrueerd.

3 Casestudie

In deze fase is een casestudie uitgevoerd naar een recente, grootschalige ordeverstoring in de Utrechtse wijk Ondiep in 2007. De casestudie dient als leerstudie om een uitgebreide procesanalyse te kunnen maken van een grootschalige openbare-ordeverstoring die zich in een wijk heeft voorgedaan. Daarbij is tevens ingezoomd op een aantal van de ordeverstoorders. Op basis van inter-

views met betrokken politiefunctionarissen en documentstudie is de ontwikkeling van de gebeurtenissen geschetst van voor tot en met na de escalatie en de aanpak die daarop is gevolgd. In de casestudie is speciale aandacht besteed aan wat er op subjectniveau aan informatie naar voren is gekomen ten tijde van de openbare-ordeverstoringen: welke personen zijn aangehouden en welke niet? En gaat het hier ook om personen die aan te merken zijn als notoire ordeverstoorder of om lokale, kleinere (gelegenheids)relschoppers?

4 Strategieën van aanpak

Op basis van de bevindingen uit de voorgaande fasen worden strategieën van aanpak opgesteld. De aanpak richt zich op het signaleren en identificeren van notoire ordeverstoorders en het anticiperen op hun gedrag in het optreden tegen potentiële, grootschalige openbare-ordeverstoringen.

1.3 Leeswijzer

Het vervolg van dit boek is als volgt opgebouwd. In hoofdstuk 2 wordt vanuit een theoretisch kader een uitgebreide fenomeenbeschrijving van grootschalige openbare-ordeverstoringen gegeven. Op basis van theorie en praktijk worden drie typen ordeverstoringen onderscheiden. Hoofdstuk 3 is gewijd aan een beschrijving van het profiel van notoire ordeverstoorders. Daarbij gaat het vooral om de aard en mate van bekendheid van de personen bij politie en justitie. In hoofdstuk 4 wordt dit profiel verder uitgediept en worden verschillende typen notoire ordeverstoorders geschetst. Op basis van aanvullende achtergrondinformatie over de personen worden portretten gegeven van de typen notoire ordeverstoorders. Aansluitend wordt in hoofdstuk 5 een reconstructie van een recente grootschalige openbare-ordeverstoring gemaakt: de onlusten in de Utrechtse wijk Ondiep in 2007. Daarbij wordt onder andere ingegaan op de aanloop en het verloop van de rellen, de berichtgeving door de media, de aanpak door de overheid en de betrokken ordeverstoorders. In het afsluitende hoofdstuk 6 worden de onderzoeksbevindingen uit de voorgaande hoofdstukken gebundeld. Daarnaast wordt ingegaan op toekomstige strategieën van aanpak van de fenomenen ‘openbare-ordeverstoringen’ en ‘notoire ordeverstoorders’. Dit laatste hoofdstuk biedt daarmee een overzicht van de belangrijkste bevindingen uit het onderzoek.

Een fenomeenbeschrijving van openbare-ordeverstoringen

In de inleiding zijn al diverse voorbeelden van grootschalige openbare-ordeverstoringen de revue gepasseerd. In dit hoofdstuk wordt vanuit een theoretisch perspectief gekeken naar de oorsprong, aard en kenmerken van grootschalige openbare-ordeverstoringen. De geraadpleegde literatuur heeft betrekking op bredere theoretische modellen en verklarende kaders voor het fenomeen ‘openbare-ordeverstoring’. Vervolgens gaan we in op te onderscheiden vormen van ordeverstoringen. Deze verschillende vormen zijn in aard en toedracht gebundeld tot typologieën van rellen waarbinnen de casuïstiek geplaatst kan worden.

2.1 Openbare-ordeverstoringen in theoretisch perspectief

Een overeenkomst tussen grootschalige openbare-ordeverstoringen is het in groepsverband ageren tegen de openbare orde. In hoeverre grootschalige ordeverstoringen het gevolg zijn van massabeïnvloeding of juist een massa veroorzaken, is binnen de wetenschap al lange tijd onderwerp van discussie. In deze paragraaf wordt vanuit verschillende wetenschappelijke invalshoeken ingegaan op de mogelijke aanleidingen en contribuerende factoren voor een openbare-ordeverstoring.

2.1.1 De kracht van de massa

Binnen de (sociale) psychologie en sociologie is veel onderzoek gedaan naar collectief gedrag en de invloed van de massa op het gedrag van mensen. Lange tijd omarmden onderzoekers het idee dat mensen zich niet alleen anders gaan gedragen in massasituaties, maar zelfs tijdelijk een persoonsverandering ondergaan. Dit idee wordt voor het eerst aangehaald door LeBon (1896). Volgens zijn opvattingen verliest het individu in een groep zijn zelfcontrole en verandert hij uiteindelijk in een soort marionet van de groep. De groep stuurt en bepaalt dan het gedrag van het individu.

2.1.2 De-individuatie

Het idee van persoonsveranderingen als gevolg van massadeelname is later aangepast naar het mildere model van ‘de-individuatie’. Onder de-individuatie wordt een tijdelijk verminderd zelfbewustzijn verstaan, ofwel het verliezen van de eigen identiteit veroorzaakt door de groepsdeelname. Het onderliggende proces kenmerkt zich door toenemende gevoelens van anonimiteit en een afname van de individuele verantwoordelijkheid. Daartegenover neemt de normale spanning ten opzichte van afwijkend gedrag af waardoor het risico op het vertonen van dergelijk gedrag juist toeneemt (Diener, 1980).

In lijn met de theorie van de de-individuatie wordt verondersteld dat de deelname aan grote menigtes of anonieme groepen per definitie leidt tot de-individuatie. Dit heeft men echter niet empirisch kunnen aantonen (Adang, 1998; Postmes & Spears, 1998; Jager et al., 2001).

Het blijkt dat wanneer er tijdens een massa-evenement rellen uitbreken lang niet iedereen actief deelneemt aan de rel. Zo blijken bij voetbalrellen gemiddeld drie à vier hooligans actief betrokken, terwijl de rest aan de kant toekijkt (Adang, 2000). Bovendien blijken de meeste massabijeenkomsten geweldloos te verlopen (Adang, 2002).

Volgens tegenhangers van de de-individuatietheorie kan massadeelname an sich geen harde veroorzaker zijn van ordeverstoringen. Binnen de sociologie en sociale psychologie wordt echter wel gewezen op een aantal massadan wel groepskenmerken, die het risico erop vergroten. Deze triggers – die op individuele basis niet te behalen zijn – leveren een negatieve bijdrage aan het ontstaan en vergroten van ordeverstoringen.

2.1.3 Sociale identiteit en groepsbinding

Vanuit de sociale-identiteitstheorie, ontwikkeld door Tajfel en Turner (1979), is de gedachte geformuleerd dat mensen door het grote aantal sociale verbanden (gezin, familie, buurt, werk, nationaliteit, lidmaatschap van een vereniging, enzovoort) waar ze deel van uitmaken in feite beschikken over een evenzo groot aantal ‘sociale identiteiten’. Deze verschillende identiteiten zorgen er in bijbehorende contexten voor dat een individu denkt, voelt en zich gedraagt in consistentie met de op dat moment geactiveerde sociale identiteit (Turner et al., 1987). Adang (2000) verklaart met deze theorie het feit dat er binnen een confrontatie tussen twee groepen voetbalsupporters ook voetbal-

supporters zijn die niet gerekend worden tot de ‘harde kern’ en die niet uit zijn op geweld, maar die toch deel uit kunnen maken van de confrontatie. Hun gedrag is een voortvloeisel uit de verbondenheid met de groep, waardoor achtereenvolgens de bijbehorende identiteit en de neiging hiernaar te handelen, worden geactiveerd. De theorie is in die zin milder dan de de-individuatietheorie, gezien het feit dat het gedrag dat ontstaat niet absoluut en ongericht is en niet volledig aan de aanwezigheid van de massa wordt geweten.

2.1.4 Relatieve deprivatie

Groepsdeelname kan aanleiding zijn voor ‘relatieve deprivatie’. Hiermee worden gevoelens van ontevredenheid bedoeld die niet zozeer samenhangen met de objectieve situatie, maar met iemands relatieve positie ten opzichte van andere individuen of groepen (Dubé & Guimond, 1986). De theorie is afgeleid uit een gedateerd onderzoek van Stouffer et al. (1949) naar attitudes in het Amerikaanse leger. Uit het onderzoek kwam naar voren dat bij de luchtmacht meer klachten geuit werden ten aanzien van promotiekansen dan bij de militaire politie. Dit terwijl de luchtmacht objectief gezien meer promotiekansen telt dan de militaire politie en zich hier minder klachten voordeden. De verklaring hiervoor is dat het niet krijgen van een promotieplek als schrijnender wordt ervaren naarmate er meer personen zijn die er wél een krijgen, zoals in dit geval bij de militaire politie. Zonder dat het feitelijk terecht is, voelt men zich achtergesteld ten opzichte van anderen. Dergelijke gevoelens op groepsniveau kunnen tot spanningen leiden, die uiteindelijk ontaarden in een grote openbare-ordeverstoring.

In het Utrechtse Ondiep kan onder de buurtbewoners en bij het slachtoffer eveneens sprake zijn geweest van relatieve deprivatie. Volgens meerdere buurtbewoners heeft de politie te weinig gereageerd op de problemen die er waren met een jeugdgroep. Hierdoor is bij buurtbewoners het idee ontstaan achtergesteld te worden ten opzichte van deze groep jongeren, of dit nu terecht is of niet. Het heeft de onderlinge verhoudingen tussen met name de buurtbewoners en de politie op scherp gezet, met een escalatie tot gevolg.

2.1.5 Middelengebruik

Bij massa-evenementen zoals voetbalwedstrijden, maar ook stads- en volksfeesten zoals Koninginnedag en carnaval, is vaak sprake van middelengebruik. Van alcohol en drugs is bekend dat ze een ontremmende en faciliterende invloed op geweld hebben (COT, 1999; Bogaerts et al., 2003). Hoewel een directe samenhang tussen middelengebruik en openlijke geweldplegingen niet is aangetoond, is uit studies naar openbare-ordeverstoorders bekend dat een groot deel van de relschoppers alcohol en drugs gebruikt (Bogaerts et al., 2003; Bieleman et al., 2000).

Uit het onderzoek van Bogaerts et al. (2003) naar de persoonskenmerken van voetbalvandalen komt middelengebruik ook sterk naar voren. Zeventig procent van de verdachten had voor de wedstrijd alcohol gedronken en vijfentwintig procent had drugs gebruikt. Met name alcoholgebruik blijkt in relatie te staan tot de leeftijd van de verdachten. De grootste drinkers zijn terug te vinden in de leeftijdsgroep van 31 jaar en ouder. Bij drugsgebruik gaat het vooral om softdrugs, cocaïne en synthetische drugs (xtc). De meerderheid van de verdachten – zestig procent – gebruikt ook drugs buiten het voetbal om. Uit interviews met voetbalcoördinatoren ten behoeve van de typologie van ordeverstoorders (zie hoofdstuk 3) komt naar voren dat bij voetbalwedstrijden vooral cocaïne door supporters zelfs bewust gebruikt wordt om zichzelf op te peppen voor een rel.

2.1.6 Persoonsfactoren versus situationele factoren

Deelname aan de massa leidt niet onherroepelijk tot gewelddadig gedrag of tot conflicten. Dit betekent dat er persoons- en situationele factoren zijn die ook een rol spelen.

Adang (2000), die veel observatieonderzoek heeft verricht naar agressie en collectief gedrag bij voetbalwedstrijden, geeft aan dat er onder gewelddadige voetbalsupporters vaak sprake is van een opzettelijk en welbewust handelen. Bij hen is er geen bom die plotseling barst of een langdurige onvrede die tot uiting komt. Dit zou namelijk impliceren dat supporters toevalligerwijs betrokken raken bij rellen. Hun gecalculeerde gedrag bewijst het tegendeel. Dat hooligans soms op afspraak en gewapend op rellen afkomen en dat ze projectielen en vermommingsmiddelen van huis meenemen, zijn hier voorbeelden van.

Hetzelfde beeld komt naar voren in een onderzoek van Bieleman et al. (2000) naar de openlijke geweldsincidenten rondom Groningen-Sparta van 19 juni 1999. In de analyse is gekeken naar het aantal daders binnen afzonderlijke incidenten. Het bleek doorgaans om drie à vier daders te gaan. Ook bij rellen die in de binnenstad ontstonden, viel het op dat er weinig inmenging was vanuit uitgaanspubliek dat zich liet meeslepen. Dergelijke incidenten geven aan dat het bij ordeverstoringen vooral om een samenspel van persoons-, massa- en situationele factoren lijkt te gaan.

2.1.7 Een rel gesimuleerd

Tegenwoordig is het mogelijk met computerprogramma's sociale situaties te construeren waarin de afzonderlijke invloed en de interactie van persoons-, massa- en situationele factoren onderzocht kunnen worden. Op dergelijke wijze kan op verschillende niveaus inzicht worden verkregen in de contribuerende en verklarende factoren voor ordeverstoringen. In het kader worden de mogelijkheden van dit programma verder toegelicht.

Computersimulatie van het groepsconflict

Jager et al. (2001) hebben de beïnvloedende factoren en condities bij groepsconflicten experimenteel onderzocht met behulp van een computergestuurd massasimulatieprogramma.

Met dit programma is het mogelijk de rol van situationele en persoonsfactoren en de invloed daarvan op het ontstaan van groepsconflicten te onderzoeken. Het programma bestaat uit *agents*: zij stellen het individu in een massa voor. Deze agents zijn opgedeeld in twee verschillende partijen: de 'eigen' en de tegenpartij. Het simulatieprogramma kan onder verschillende situationele condities uitgevoerd worden. Te denken valt aan variaties in massagrootte (groot: $n=400$; klein: $n=100$) en relatieve partijgrootte (aantal agents eigen en tegenpartij: symmetrisch/asymmetrisch). Met relatieve partijgrootte wordt de grootte van de eigen partij ten opzichte van de tegenpartij bedoeld. Bovendien kan het individu drie verschillende identiteiten hebben: die van een hardekernlid, van een meeloper of van een omstander, zowel binnen de eigen partij als binnen de tegenpartij. Met de verschillende identiteiten wordt de invloed van persoonsfactoren onderzocht. De verhoudingen

hierbinnen weerspiegelen de verhoudingen in de realiteit, waar een hardekernlid minder vaak voorkomt (1% of 5%) dan een meeloper (2% of 10%) of een omstander (97% of 85%). Het verschil in identiteiten is bepalend voor de frequentie waarmee zij de gesimuleerde omgeving scannen op zoek naar bondgenoten of vijanden. Een hardekernlid doet dit vaker dan de meeloper die op zijn beurt vaker scant dan de omstander.

De computerexperimenten laten zien dat het risico op rellen het grootst is in grotere massa's waarbij de eigen partij in grootte niet gelijk is aan de tegenpartij. Uiteindelijk blijkt de aard van het individu niet van invloed op het al dan niet sneller op de vuist gaan, maar wel op de wijze van betrokkenheid (dader of slachtoffer) binnen de ruzie. Niet geheel verrassend zijn omstanders verhoudingsgewijs het vaakst slachtoffer en hardekernleden het vaakst dader. Een belangrijke bevinding van het onderzoek is dat tijdens een rel de overgrote meerderheid toeschouwer is en niet actief deelneemt. Adang (1998) concludeerde hetzelfde op grond van zijn observaties en stelde het percentage toeschouwers bij een rel vast op negentig procent.

Het proces naar het conflict toe schetsen Jager et al. (2001) als volgt: individuen gaan in een groep op zoek naar soortgenoten. Hardekernleden doen dit meer dan meelopers en omstanders. Het gevolg hiervan is dat hardekernleden sneller groepsgenoten treffen, waardoor er groepsvorming ontstaat. Deze groepsvorming geeft – naast een scheve verhouding tussen het aantal leden van de eigen groep en dat van de tegenpartij – het groepsgevoel een boost. Het vinden van soortgenoten en de groepsvorming vergroten het zelfvertrouwen, maar tegelijkertijd ook de agressieve gevoelens jegens de tegenpartij. Wanneer de eigen partij de tegenpartij vervolgens met een verhoogd agressieniveau benadert, is er een verhoogde kans op een gevecht.

2.1.8 Wisselwerking en interactie

Het onderliggende proces van het experiment zoals hiervoor beschreven, kenmerkt zich door een wisselwerking van persoonsfactoren en situationele factoren, waarbij bovendien sprake is van een onderlinge beïnvloeding van deze factoren. Vertaald naar de praktijk kan het proces vergeleken worden met bij-

voorbeeld relvorming bij voetbal. Neem een willekeurige wedstrijd. Er is altijd een verschil in groepsgrootte tussen de aanhang van beide clubs, omdat er meer thuispubliek aanwezig is. Daarnaast bestaan er tussen de supporters onderling verschillen in de mate van fanatisme voor 'hun' club, verschillen die berusten op persoonsfactoren. Een fanatieke supporter zal geen wedstrijd missen en zich meer verbonden voelen met een club dan een persoon die incidenteel een wedstrijd bezoekt. Een fanatieke supporter zal zich daarnaast sneller aangetrokken voelen tot andere fanatieke supporters dan de eenmalige bezoeker: zij delen immers dezelfde passie voor 'hun' club.

Logischerwijs voltrekt zich bij beide rivaliserende clubs een proces van groepsvorming, waarbij fanatieke supporters zich samenscharen. Het groepsgevoel versterkt het zelfvertrouwen en de agressie naar de andere supportersgroep. De rivaliteit tussen de twee supportersgroepen neemt toe. Vanuit het experiment van Jager et al. (2001) is het denkbaar dat er door het verschil in groepsgrootte een rel ontstaat waarbij incidentele bezoekers een groter risico lopen op slachtofferschap dan fanatieke supporters, die eerder als dader te boek zullen staan.

Dit illustreert wederom dat er niet één factor of factortype is waarmee massale ordeverstoringen verklaard kunnen worden. Er is bij het ontstaan van rellen sprake van een wisselwerking en interactie tussen situationele factoren en persoonsfactoren.

2.1.9 De determinanten van een escalatie

Veel van de voornoemde bevindingen komen samen in de stapsgewijze beschrijving van Adang (2000) over het ontstaan van een grootschalige ordeverstoring uit een klein conflict. Omdat de stappen naar escalatie zich eveneens kenmerken door een afwisseling en combinatie van zowel persoons- als situationele factoren, vormen ze het sluitstuk van deze paragraaf.

- Er is in toenemende mate sprake van een verdeling van twee of meer partijen, een onderverdeling in 'wij' versus 'zij'.
- Er is sprake van een incident, waartoe soms weloverwogen een initiatief wordt genomen.
- Op het incident wordt gereageerd met een of andere vorm van geweld.
- Er is sprake van een onderling solidariseren en van onderlinge steunverlening. Dit is sterker naarmate individuen elkaar beter kennen en deel uitmaken van hechtere groepjes.

- Door het anonimiserende karakter van de massa ervaren individuen dat het mogelijk is geweld te gebruiken omdat de kans op repercussies gering is.

2.2 Typologieën van grootschalige openbare-ordeverstoringen

Op grond van de literatuur is duidelijk geworden dat ordeverstoringen niet eenduidig toegeschreven kunnen worden aan persoons- of situationele factoren. Dit blijkt ook wel uit de verscheidenheid van ordeverstoringen in de praktijk. Het kan gaan om confrontaties tussen specifieke en relatief kleine groepen, maar ook om grotere groepen, zoals rivaliserende supporters bij voetbalrellen. Daarnaast kan het gaan om ordeverstoringen in een buurt of wijk waaraan personen met uiteenlopende motivaties en achtergronden deelnemen. Een dergelijke verscheidenheid aan ordeverstoringen vraagt mogelijk om verschillende strategieën van aanpak. Op grond van de overeenkomsten en verschillen in de aard en de toedracht van rellen zoals in de praktijk aangetroffen (casuïstiek), hebben we een drietal typologieën van openbare-ordeverstoringen geconstrueerd. Voordat we deze presenteren, gaan we in op de juridische onderbouwing van openbare-ordeverstoringen.

2.2.1 Rellen volgens het Wetboek van Strafrecht

Het Wetboek van Strafrecht kent een groot aantal artikelen onder de noemer ‘misdrijven tegen de openbare orde’. Het belangrijkste artikel met betrekking tot grootschalige openbare-ordeverstoringen is artikel 141 Sr: ‘Het openlijk en in vereniging geweld plegen tegen personen of goederen’. De drie inhoudelijke componenten zijn:

- het misdrijf wordt openlijk c.q. in het openbaar gepleegd;
- het misdrijf wordt in groepsverband gepleegd;
- het misdrijf kenmerkt zich door geweld gericht tegen personen of goederen.

Wat betreft de overeenkomsten hebben alle openbare-ordeverstoringen de drie juridische componenten in zich. Er bestaan echter onderlinge verschillen tussen ordeverstoringen, die met name te maken hebben met de toedracht in termen van aanleiding en achtergrond. Aan de hand van de praktijk en de literatuur onderscheiden we drie typen grootschalige ordeverstoringen die

voornoemde juridische componenten in zich hebben, maar verschillen in de toedracht en – in het verlengde hiervan – de mate van ‘voorzienbaarheid’. Met voorzienbaarheid bedoelen we de mate waarin de gebeurtenis te verwachten valt op grond van bepaalde patronen in de toedracht. We onderscheiden ‘massagestuurde rellen’, ‘afspraakgestuurde rellen’ en ‘incidentgestuurde rellen’. Deze typen lichten we hier toe met voorbeelden uit de praktijk.

2.2.2 Massagestuurde openbare-ordeverstoringen

Een grote schare mensen vormt de voedingsbodem voor het ontstaan van grootschalige openbare-ordeverstoringen. Mensenmassa's treffen we aan bij georganiseerde evenementen, zoals stadsfeesten, (muziek)festivals, voetbalwedstrijden en demonstraties, maar ook op vaste locaties waar veel mensen bijeenkomen, zoals stations en discotheken. In de massa kunnen groepen mensen met elkaar of met (toezichhoudende) autoriteiten in conflict raken, wat kan uitlopen op een massale rel.

Praktijkvoorbeelden van evenementen die uitliepen op grootschalige openbare-ordeverstoringen zijn diverse voetbalwedstrijden, zoals Feyenoord-Ajax in 2005 (zie hoofdstuk 1), de Nijmeegse Vierdaagsefeesten in datzelfde jaar en grote dansevenementen, zoals hardcorefeesten.

Nijmegen – Na het stoppen van de muziek bij een dansevenement onder de Waalbrug tijdens de Nijmeegse Vierdaagsefeesten ontstaan grote onregeligheden. Toen agenten wilden ingrijpen, keerden de relschoppers zich tegen hen: de politie werd met stenen bekogeld. Tientallen bezoekers en veertien politieagenten raakten gewond. Met charges van de bereiden politie en de inzet van diensthonden wist de politie het terrein te ontruimen. De politie en het Openbaar Ministerie hebben de opgenomen videobeelden gebruikt om de relschoppers op te sporen. De foto's van de relschoppers werden verspreid over de politiekorpsen in het land en op televisie en internet getoond. (Bron: ANP, 23 juli 2005)

Bij dergelijke verstoringen van de openbare orde lijkt een aanzienlijk deel van de escalatie gelegen te zijn in het meeslepende effect van de massa. De massa zelf vormt bij dit eerste type openbare-ordeverstoringen de primaire voedingsbodem voor de rellen. Daarnaast spelen eerdergenoemde factoren, zoals

alcohol- en drugsgebruik, hier een ontremmende of faciliterende rol. Bij de Nijmeegse Vierdaagsefeesten van 2005 zullen alcohol en drugs een mogelijk escalerende rol hebben gespeeld. Een feestende massa die geconfronteerd wordt met offensief optreden van de politie heeft al de nodige potentie om uit te groeien tot een grootschalige ordeverstoring. Zoals we eerder hebben gezien, blijkt uit studies dat alcohol- en drugsgebruik hevige geweldsuitbarstingen in de hand kunnen werken (Bogaerts et al., 2003; Bieleman et al., 2000). Naast middelengebruik kunnen gebeurtenissen of beslissingen tijdens een massa-evenement aanleiding zijn tot een openbare-ordeverstoring. In de rellen rondom de voetbalwedstrijd Feyenoord-Ajax in 2005 pakt de beslissing om de trein met Ajax-supporters tot stilstand te brengen niet goed uit. Een groep Ajacieden weet het spoor te betreden en wordt geprovoceerd door de al aanwezige Feyenoord-aanhang. Hierdoor ontstaan de eerste opstootjes, die uitmonden in ernstige ongeregelde heden. Voor de rellen tijdens de Nijmeegse Vierdaagsefeesten lijkt de aanleiding gelegen in het feit dat de muziek wordt stopgezet op het moment dat de aanwezige politie de bezoekers tamelijk dwingend van het terrein verwijdt. Dit valt niet in goede aarde bij de bezoekers en er wordt met agressie en geweld op gereageerd.

Veel massagestuurde openbare-ordeverstoringen kenmerken zich door een bepaalde mate van voorzienbaarheid van de gebeurtenis. Met name 'beladen' evenementen, zoals een voetbalwedstrijd tussen twee rivaliserende clubs c.q. supportersgroepen, kennen een hoge mate van voorzienbaarheid. In geval van dergelijke geplande evenementen kunnen lokale overheden en politie zich voorbereiden op mogelijke rellen door hier met (extra) materiële en personele inzet op in te spelen. Maar zoals praktijkcasussen illustreren, lijkt een uiteindelijk samenloop van omstandigheden – deels ontstaan door bewuste keuze en deels door overmacht – alsnog roet in het eten te kunnen gooien.

2.2.3 Afspraakgestuurde openbare-ordeverstoringen

Een tweede type rel dat we onderscheiden, is de afspraakgestuurde openbare-ordeverstoring. Hierbij gaat het om 'georganiseerde' rellen: aangestuurde confrontaties of confrontaties op afspraak. Uit de praktijk en literatuur komt naar voren dat openbare-ordeverstoringen ook bewust gepland of afgesproken worden. De voedingsbodem ligt dan in eerste aanleg vooral in de personen van de relschoppers en minder in de massa of in andere factoren. Het geweld kan gericht zijn tegen andere groepen maar ook gericht zijn tegen het gezag.

Dit type zien we in de praktijk vooral terug bij groepen voetbalsupporters (hooligans); groepen die overigens soms ook gezamenlijk 'optreden'. Rivaliteit of bepaalde gebeurtenissen uit het verleden vormen vaak een belangrijke basis voor het plannen van een confrontatie.

Nijmegen – In het centrum van Nijmegen zijn 68 supporters van voetbalclub Willem II aangehouden. De aanhangers uit Tilburg zaten voor de wedstrijd in een café waar een groep NEC-supporters hen opzocht voor een vechtpartij. De politie weet uit bronnen dat de supporters van beide clubs van tevoren een afspraak hadden gemaakt om elkaar te treffen in de binnenstad van Nijmegen. (Bron: ANP, 30 september 2007)

Ook de rellen in het centrum van Deventer in juli 2007 naar aanleiding van de wedstrijd Go Ahead Eagles-Ajax is een goed praktijkvoorbeeld van een afspraakgestuurde rel.

Deventer – Voor aanvang van de vriendschappelijke wedstrijd tussen Go Ahead Eagles en Ajax gingen in het centrum van Deventer ongeveer tweehonderd Ajax-supporters op de vuist met circa tachtig aanhangers van Go Ahead Eagles. Bij de korte maar hevige rellen gingen de voetbalfans te midden van winkelend publiek met elkaar op de vuist. Er werden veel vernielingen aangericht in het centrum. Niet alleen fans van de Go Ahead Eagles en Ajax zorgden voor opstootjes, ook supporters van FC Twente en Feyenoord zochten de confrontatie. Zij waren speciaal naar Deventer afgereisd om huis te houden. Op het internet waren in de aanloop naar de wedstrijd dreigementen geuit jegens de Go Ahead Eagles. (Bron: ANP, 21 juli 2007)

Wat de afspraakgestuurde type ordeverstoringen in het bijzonder kenmerkt, is de duidelijke splitsing in twee of meerdere rivaliserende partijen. Dit kenmerk is in de vorige paragraaf aan bod gekomen en als een van de stappen in aanloop naar een ordeverstoring onderscheiden. Het gaat om een toenemende verdeeldheid van twee of meer partijen waarbij sprake is van een verscherping van de verstandhouding in termen van 'wij' versus 'zij'. Veelal wordt een van de partijen door de ander uitgedaagd voor een confrontatie of vindt een club of groep zelf dat deze zich moet 'bewijzen', wat uitdaging van de andere groep als gevolg heeft. Moderne technieken zoals internet en mobiele telefonie zijn hierbij veelgebruikte middelen.

Kenmerkend is het bewust plannen van een vechtpartij. Dit gaat zelfs zover

dat vooraf afspraken gemaakt worden over wanneer, waar en met hoeveel men elkaar treft. Uit de gesprekken met de politie komt naar voren dat men elkaar op deze punten soms ook misleidt; men komt dan bijvoorbeeld met een grotere aanhang dan van tevoren ‘afgesproken’.

Afspraakgestuurde rellen kunnen zich op een grote verscheidenheid aan locaties voordoen, zoals voetbalstadions, supporterhomes, parkeerplaatsen, uitgaansgelegenheden, stations en pleinen, straten en meer afgelegen terreinen. Daarbij wordt gezocht naar momenten en locaties waarvan wordt ingeschat dat het toezicht – en daarmee de pakkans – minimaal is (zie ook Ferwerda & Gelissen, 2001).

Een deelverzameling van de massagestuurde rellen zal ook onder de afspraakgestuurde openbare-ordeverstoringen geschaard kunnen worden. Zoals ook Bogaerts et al. (2003) constateren, werkt het besef dat zich bij evenementen mogelijk incidenten kunnen voordoen immers als een magneet op potentiële geweldplegers. Bij afspraakgestuurde rellen worden een moment en een podium gezocht om de actie te kunnen uitvoeren. Deze worden gevonden in massale happenings (evenementen, enzovoort) of ze worden door de relschoppers zelf gecreëerd. Bij veel massagestuurde rellen is het daarom niet altijd even duidelijk in hoeverre er sprake is van min of meer ‘spontane’ ongeregelde heden of van een vooropgezette c.q. afspraakgestuurde rel.

Het voorzien van afspraakgestuurde rellen hangt sterk af van de informatiepositie van het toezichthoudende gezag. Omdat geplande acties om organisatie en communicatie vragen, ligt hier een kans voor de tijdige signalering en aanpak van dit type rellen. Het onderscheppen van de communicatie tussen potentiële relschoppers is daarvoor onmisbaar.

2.2.4 Incidentgestuurde openbare-ordeverstoringen

Ten slotte is er een derde te onderscheiden vorm van rellen, die we typeren als incidentgestuurde openbare-ordeverstoringen. Deze vorm kenmerkt zich door ongeregelde heden die minder voorzienbaar en anticipeerbaar zijn dan de massagestuurde en afspraakgestuurde rellen. Typerend voor de incidentgestuurde rellen is dat de voedingsbodem ervoor primair gelegen is in een (ingrijpende) gebeurtenis of incident en in een andersoortige gelegenheidsstructuur dan een mensenmassa. Een ander kenmerk van dit type rellen is dat het vrijwel altijd gericht is tegen het gezag: in de ogen van de relschoppers is dat de – directe of indirecte – ‘veroorzaker’ van het incident. In de praktijk zien

we dergelijke ordeverstoringen met name ontstaan naar aanleiding van situaties waarin burgers het slachtoffer worden van een politieoptreden.

Enerzijds zijn incidentgestuurde rellen te duiden als een hevige reactie door betrokkenen bij de gebeurtenis op het incident an sich, maar anderzijds lijkt de locatie waar het incident zich heeft voorgedaan bewust gebruikt te worden als 'hoofdpodium' om te rellen. Ongeregelde heden die volgen op een incident blijken een aanzuigende werking op 'bewuste relschoppers' te hebben.

In de praktijk zijn incidentgestuurde ordeverstoringen zichtbaar in wijken of buurten. Daarbij lijkt het met name te gaan om wijken en buurten waar al enige tijd sprake is van spanning en onrust. Spanning die dikwijls leidt tot onvrede in de richting van gemeente en politie, omdat deze volgens de bewoners bijvoorbeeld de buurtproblemen te weinig aanpakken. Een voorbeeld van een dergelijk aanloopscenario naar een openbare-ordeverstoring betreft de gebeurtenissen in het Amsterdamse Slotervaart in 2007, waar ongeregelde heden uitbraken die meerdere dagen duurden. Daarnaast noemen we de rellen in het Utrechtse Ondiep in 2007 en de ordeverstoringen in de Graafsewijk in Den Bosch in 2000.¹ Typerend voor al deze gebeurtenissen is dat zij plaatsvonden naar aanleiding van een politieoptreden waarbij een wijkbewoner dodelijk werd getroffen door een politiekogel. Opvallend bij dit type openbare-ordeverstoringen is het sluimerende karakter: op een schokkend incident volgt een uitbarsting van – naar het lijkt – opgekropte spanning en onvrede. Het vuur laait vervolgens op en de groep relschoppers groeit in korte tijd tot grote omvang.

Den Bosch – Naar aanleiding van een incident waarbij een man door een politieagent werd doodgeschoten, is de Graafsewijk in Den Bosch gedurende drie dagen het toneel van hevige ongeregelde heden. Nog diezelfde ochtend vallen twintig personen politieagenten aan en worden er vernielingen in het stadscentrum aangericht. De groep is later uitgegroeid van vijftig naar honderd personen. In de avond wordt brand gesticht in de wijk en zijn er ongeregelde heden tussen de groep en de politie. De groep bestaat dan inmiddels uit circa driehonderd personen. Pas na grootschalige inzet van politie wordt het op de vierde avond na het incident weer rustig in de wijk. (Bron: ANP, 16 december 2000)

1 Hoofdstuk 5 is geheel gewijd aan een reconstructie van de excessen in het Utrechtse Ondiep.

Kenmerkend voor incidentgestuurde rellen is ten slotte dat deze – in tegenstelling tot de andere twee typen – niet zozeer kort en hevig zijn, maar vaak ook langere tijd aanhouden. Wijken of buurten zijn soms meerdere dagen het podium van ongeregelde heden, wat een denkbare, grote impact heeft op de sociale-veiligheidsgevoelens.

2.2.5 De verhouding tussen typen ordeverstoringen

De drie typen openbare-ordeverstoringen zoals hiervoor getypeerd, onderscheiden zich door verschillende elementen betreffende locatie, aanleiding, planmatigheid, gerichtheid, hevigheid en duur, en voorzienbaarheid.

Terwijl de massagestuurde en incidentgestuurde rellen uit een situatie ontstaan – door het meeslepende effect van de massa of door een heftige gebeurtenis – wordt bij de afspraakgestuurde rellen een situatie gecreëerd of gezocht. De primaire voedingsbodem ligt bij de afspraakgestuurde rellen dan niet in een situatie maar in de personen van de relschoppers die vanuit rivaliteit of simpelweg voor de kick op zoek gaan naar een podium om te rellen. Daarmee bestaat er overlap tussen de afspraakgestuurde rellen en de twee andere typen openbare-ordeverstoringen. Zowel de massa bij georganiseerde evenementen als de onrust die ontstaat na een gebeurtenis heeft een aanzui-gende werking op doelbewuste relschoppers. Zo kunnen afspraakgestuurde rellen onderdeel zijn van de openbare-ordeverstoringen die in eerste aanleg getypeerd worden als massagestuurde en incidentgestuurde rellen. In tabel 1 plaatsen we de drie typen voor de overzichtelijkheid in een schema.

Tabel 1: Overzicht van kenmerken van de typen openbare-ordeverstoringen

	Massagestuurde rellen	Afspraakgestuurde rellen	Incidentgestuurde rellen
Locatie	evenementen	diverse locaties	wijken of buurten
Aanleiding	mensenmassa	rivaliteit/kick	incident/gebeurtenis
Planmatigheid	niet gepland	gepland	niet gepland
Gerichtheid	personen en gezag	personen	gezag
Hevigheid	kort en hevig	kort en hevig	langdurig en hevig
Voorzienbaarheid	goed	matig	matig

2.3 Resumé

Het ontstaan van rellen lijkt voort te komen uit het samenspel van situationele factoren (zoals groepsgrootte) en persoonsfactoren (zoals het fanatisme waarmee iemand bijvoorbeeld een groep of ideologie aanhangt). Uiteindelijk is het niet mogelijk één bepalende factor aan te wijzen voor het ontstaan van openbare-ordeverstoringen. Persoons- en situationele factoren wisselen elkaar af en versterken elkaar. Een massa vergroot de anonimiteit en kan een meeslepende werking hebben op het gedrag van mensen. De aard en hoedanigheid van de persoon binnen de situatie spelen een belangrijke rol bij de mate van betrokkenheid bij een rel. Dit blijkt uit het feit dat bij voetbalrellen een doorgaans kleine, selecte groep van hardekernleden actief vecht, terwijl de rest toekijkt.

Op grond van een aantal praktijkcasussen kunnen drie typen openbare-ordeverstoringen onderscheiden worden, die op een aantal van deze persoons- en situationele aspecten van elkaar verschillen of juist overeenkomen.

Het eerste type zijn de massagestuurde openbare-ordeverstoringen, waarbij de mensenmassa de voornaamste voedingsbodem is voor de ordeverstoring. Vaak hangen deze mensenmassa's en dus ook de ordeverstoringen samen met georganiseerde evenementen. Te denken valt aan stadsfeesten, (muziek) festivals, voetbalwedstrijden en demonstraties waar op een locatie veel mensen bijeenkomen.

Het tweede type vormen de afspraakgestuurde openbare-ordeverstoringen. Deze kenmerken zich door een bepaalde mate van aansturing, voorbereiding en organisatie. Het zijn vaak beruchte en notoire relschoppers die de aansturing en uitvoering van dergelijke rellen in handen hebben. De aanleiding voor een afgesproken confrontatie kan enerzijds gelegen zijn in rivaliteit, een vete of een eerder incident tussen twee groepen. Anderzijds kan een groep relschoppers bewust een podium zoeken om te rellen in een mensenmassa of op een locatie waar zich een gebeurtenis heeft voorgedaan.

Het laatste type ordeverstoringen betreft de incidentgestuurde rellen, waarbij heel duidelijk een specifieke gebeurtenis de aanleiding is voor een grootscheepse rel. Een ingrijpend incident kan de vlam in de pan doen slaan en tot voedingsbodem verworden voor grootschalige openbare-ordeverstoringen. De rellen zijn een hevige reactie op het gebeurde en een uiting van onvrede. Voor een deel kan er sprake zijn van overlap tussen de drie typen rellen. De afspraakgestuurde rellen kunnen namelijk ontstaan binnen een massa, maar ook naar aanleiding van een incident. In die gevallen wordt er bewust

een podium gezocht – een massa of een locatie waar een incident is geweest – om te rellen.

Wat de drie typen gemeen hebben, is dat er bepaalde groepen of personen zijn die een rel domineren. De gemiddelde burger zal zich bij het ontstaan van een rel in een voetbalstadion, op een plein of in een discotheek uit de voeten maken. Een ander deel van de aanwezigen zal zich laten meeslepen door de ongeregeldheden en daarmee een klein aandeel hebben in de ordeverstoringen. Wat overblijft is slechts een groep(je) personen, die de rel in eerste instantie heeft laten escaleren, dan wel zeer actief ‘meerelt’. Deze kern wordt gevormd door personen die wij verder benoemen als ‘notoire ordeverstoorders’; personen die doelbewust de orde verstoren door stelselmatig en/of actief betrokken of toonaangevend te zijn bij rellen. In het volgende hoofdstuk maken we een profiel van notoire ordeverstoorders: wie zijn dit, wat is hun achtergrond en motivatie, en hoe professioneel gaan zij te werk?

Een profielschets van notoire ordeverstoorders

Zoals in voorgaande hoofdstukken beschreven, zijn er verschillende typen openbare-ordeverstoringen te onderscheiden. De omstandigheden en de aanleidingen of voedingsbodems kunnen anders zijn, maar in de kern blijken veel rellen echter terug te voeren op enkele personen. Het gaat hier om personen die op een of andere manier stelselmatig of toonaangevend betrokken zijn bij (bepaalde) openbare-ordeverstoringen. In dit hoofdstuk wordt een beschrijving gegeven van kenmerken van personen die passen in dit profiel en die daarmee aangeduid kunnen worden als notoire ordeverstoorder. Allereerst wordt beschreven op welke wijze tot een selectie van personen is gekomen. In de daaropvolgende paragrafen wordt een uitgebreide profielschets van notoire ordeverstoorders gegeven.

3.1 Een selectie van notoire ordeverstoorders

Allereerst is het van belang tot een heldere omschrijving van notoire ordeverstoorders te komen. Zoals eerder aangegeven, definiëren wij notoire ordeverstoorders als volgt:

Notoire ordeverstoorders zijn personen die stelselmatig en/of toonaangevend betrokken zijn bij grootschalige openbare-ordeverstoringen. Het gaat om personen die een neus lijken te hebben voor gelegenheden waarbij de situatie kan uitmonden in een grootschalige openbare-ordeverstoring en die in staat zijn een grootschalige openbare-ordeverstoring te organiseren c.q. te initiëren.

Aan vijf politieregio's in ons land is gevraagd een inventarisatie te maken van circa tien personen die aan de omschrijving van notoire ordeverstoorders voldoen. Om een zo breed mogelijke onderzoeksgroep te verkrijgen, is het verzoek voorgelegd aan de politieregio's Amsterdam-Amstelland, Rotterdam-Rijn-

mond, Brabant-Noord, Gelderland-Midden en Gelderland-Zuid. Bij het verzoek is een mondelinge toelichting gedaan om de selectie van personen uit de regio zo goed mogelijk aan te laten sluiten bij de definiëring van notoire ordeverstoorers. In aanvulling op de definiëring is er onder andere op gewezen dat het gaat om personen die veelvuldig en/of intensief betrokken zijn bij openbare-ordeverstoringen (rellen), die bijvoorbeeld betrekking kunnen hebben op voetbalevenementen, dancefeesten, manifestaties of een evenement als de Vierdaagsefeesten, of op ordeverstoringen die vanuit een incident kunnen ontstaan, zoals in de Graafsewijk in Den Bosch.

3.1.1 Straatinformatie

Een aandachtspunt bij de selectie van personen was dat op voorhand rekening moest worden gehouden met de kenmerken van de onderzoeksgroep. Voor-kennis leert dat hoewel van notoire ordeverstoorers mag worden verwacht dat ze een duidelijke betrokkenheid hebben bij openbare-ordeverstoringen, deze betrokkenheid niet altijd resulteert in een aanhouding voor een strafbaar feit of een melding in het politiesysteem. Het is namelijk goed denkbaar dat een notoire ordeverstoorer – selectief – actief is bij evenementen en massale gebeurtenissen in de openbare-ordesfeer, zonder dat hij zich verder – aantoonbaar – schuldig maakt aan criminele feiten. Soms weet men bijvoorbeeld wel informatief, maar niet bewijsbaar dat iemand stelselmatig betrokken is – of de leiding heeft – bij openbare-ordeverstoringen. Met name de meer professionele of organiserende relschoppers weten vaak de dans te ontspringen bij controles of aanhoudingen en op camerabeelden. Dit betekent dat de systeem-informatie van de politie niet leidend mag zijn voor de selectie van de notoire ordeverstoorers in de regio. Aan de korpsen is daarom het verzoek gedaan om de selectie vooral te maken aan de hand van ‘straat-informatie’ van individuele politiefunctionarissen, die vanuit hun politietaak goed zicht hebben op de doelgroep. Notie van en kennis over notoire ordeverstoorers liggen vooral opgeslagen in de hoofden van deze dienders. Belangrijk in deze selectiefase was dan ook de juiste mensen binnen het korps hiervoor te benaderen.

Intermezzo – straatinformatie versus systeeminformatie

In een van de politieregio's werd al snel duidelijk dat een verkeerde insteek op de doelgroep kan leiden tot een ongewenste selectie. De betreffende regio had de opdracht tot de inventarisatie van subjecten uitgezet bij de Criminele Inlichtingen Eenheid (CIE). De politiefunctionarissen van deze eenheid waren voortvarend te werk gegaan door de politiesystemen selectief te doorzoeken op geregistreerde informatie met betrekking tot openbare-ordeverstoringen. Uiteindelijk leverde dit een lijst op met personen die weliswaar antecedenten op hun naam hebben met betrekking tot openbare-orde-incidenten maar volgens de definitie niet zonder meer in het profiel passen van de notoire ordeverstoorer. De geselecteerde subjecten bleken bij nader inzien te typeren als zware criminelen en veelplegers. Op voorhand kan niet worden aangenomen dat notoire ordeverstoorers geen zware criminelen of veelplegers zijn, maar de wijze van selectie is in dit geval onterecht bepalend voor dit profiel. Na constatering van deze foutieve selectie is samen met de politieregio op de gewenste wijze tot een nieuwe selectie gekomen.

3.1.2 Onderzoeksgroep

De juiste plek binnen de korpsen om de lijst van notoire ordeverstoorers op te stellen, bleek de Regionale Inlichtingendienst (RID) te zijn. Een van de taken van de RID is de openbare-ordetaak. In dat kader houdt de RID zich bezig met het inwinnen van inlichtingen op het gebied van openbare orde. Hierbij kan gedacht worden aan inzet gericht op voetbalvandalisme, problematische jeugdgroepen en massale evenementen, bijeenkomsten of demonstraties waarbij openbare-ordeproblemen kunnen worden voorzien. De RID levert een belangrijke bijdrage aan een regionaal beeld ten aanzien van de openbare orde. Dit doet de RID door het aanleveren en delen – tot zover de wet- en regelgeving dat toelaat – van informatie die wordt ingewonnen bij informanten, door het houden van observaties en het raadplegen van gesprekscontacten.² Vanwege deze positie heeft de RID binnen het politiekorps het beste zicht op wie de grootste ordeverstoorers zijn en mogelijk ook wat hun drijf-

² Zie Muller (2007) voor een uitgebreide beschrijving van de RID.

veren en achtergronden zijn. De RID'ers zijn – soms aangevuld met politie-functionarissen met kennis van de doelgroep uit andere delen van het korps – om de tafel gaan zitten en zijn al pratende gezamenlijk tot een lijst gekomen van personen die 'in het oog springen' waar het gaat om openbare-ordever-storingen. De notoire raddraaiers hebben gemeen dat zij actief zijn in open-bare gelegenheden en op openbare locaties, maar kennen ieder vaak een spe-cifiek domein waar zij het meest actief zijn, zoals in uitgaansgelegenheden, in de wijk, bij demonstraties of politieke acties, of bij het voetbal. De 'selectie-groepen' van de verschillende korpsen hebben de aanwijzing gekregen reke-ning te houden met deze verscheidenheid om te voorkomen dat zij zich on-bewust op een specifieke groep richten.

Aanvullend op de inventarisatie van notoire ordeverstoorders die bij de vijf selectieregio's is uitgevoerd, is in het kader van de casusanalyse van de rellen in het Utrechtse Ondiep (zie hoofdstuk 5) een verdieping gemaakt van drie personen die belangrijke betrokkenheid hebben gehad bij de (escalatie van de) ongeregelde heden in de Utrechtse wijk. Ook deze drie personen zijn vol-gens de Utrechtse politie te typeren als notoire ordeverstoorders. Hen hebben we toegevoegd aan de onderzoeksgroep. De onderzoeksgroep bestaat daarmee uit een totaal van vijftig personen die door de zes politieregio's bestempeld worden als notoire ordeverstoorders. Tabel 2 geeft de verdeling van de onder-zoeksgroep over de politieregio's weer.

Tabel 2: Vijftig notoire ordeverstoorders uitgesplitst naar herkomstregio

Politieregio	Aantal notoire ordeverstoorders
Amsterdam-Amstelland	12
Brabant-Noord	6
Gelderland-Midden	4
Gelderland-Zuid	10
Rotterdam-Rijnmond	15
Utrecht	3
Totaal	50

Volgend op de inventarisatie van notoire ordeverstoorders is op persoons-niveau informatie verzameld om tot een profielschets te komen van de notoi-re ordeverstoorder, uitgesplitst naar het type hoofddomein waarop de orde-verstoorder vooral actief is. De betrokken politieregio's hebben daaraan een

belangrijke bijdrage geleverd door ons te voorzien van zowel straatinformatie als systeem-informatie over de afzonderlijke subjecten. In de volgende paragraaf gaan we daar nader op in.

3.2 Informatiebronnen voor een profielschets

Een profielschets geeft een beeld van de kenmerken van notoire ordeverstoorders. Daarbij gaat het onder andere om achtergrondkenmerken, (crimineel) gedrag, groepsvorming en de wijze waarop en mate waarin hij bij openbare ordeverstoringen is betrokken. De bron voor een profielschets van notoire ordeverstoorders betreft een combinatie van zowel harde informatie (systeem-informatie) over betrokkenheid bij criminele feiten als zachte informatie (straat-informatie) over het gedrag en de persoonsachtergronden van de ordeverstoorder.

3.2.1 Politie- en justitieregistraties

Voor de profielschets is een analyse gemaakt van geregistreerde politieke en justitiële informatie van de personen die door de regiokorpsen zijn aangemerkt als notoire ordeverstoorders.

Het gaat om politie-informatie (politiecontacten) uit de bedrijfsprocessensystemen (Xpol en BPS) en om de justitiële informatie (strafbare feiten) uit het systeem van de Justitiële Informatiedienst.³ Om landelijk zicht te krijgen op de politiecontacten is een bevraging gedaan in BlueView⁴ waarin de bedrijfsprocessensystemen van alle politieregio's gekoppeld zijn. Deze politiecontacten betreffen alle contacten die een persoon met de politie heeft gehad, zowel in de rol van verdachte en betrokkene als in de rol van aangever en getuige.

3 De Justitiële Informatiedienst (voorheen Centrale Justitiële Documentatie) is een zelfstandig opererende landelijke dienst van het ministerie van Justitie en beschikt over het Justitieel Documentatie Systeem (JDS) waarin justitiële persoonsinformatie is vastgelegd.

4 BlueView is een landelijk zoekstelsel waarmee alle korpsen (geautoriseerde infodeskmedewerkers) gemeenschappelijke informatie van de afgelopen vijf jaar kunnen opvragen. BlueView bevatte in 2007 ruim vijftig miljoen tekstdocumenten (waaronder verbalen, aangiftes, verhoren en signaleringen). Alle regiokorpsen, het KLPD, de Nationale Recherche en de Koninklijke Marechaussee zijn volledig operationeel met BlueView.

Met de justitiële informatie worden de strafbare feiten bedoeld waarbij de betrokken persoon de rol van verdachte had en waarvoor hij is berecht. De informatie uit BlueView ligt in die zin dichterbij de straatinformatie dan de justitiële informatie, omdat BlueView naast strafbare feiten ook mutaties van lichte overtredingen of politiehandelingen in relatie tot personen omvat.

De systeem informatie biedt zicht op de criminele gedragingen van de notoire ordeverstoorers in brede zin. Naast de aard van de geregistreerde feiten is ook gekeken naar de omvang van het aantal feiten en de frequentie waarmee men ze pleegt. Daarnaast biedt de informatie zicht op de actieradius (binnen of buiten de woonregio), of de ordeverstoorer vooral solo of in groepsverband feiten pleegt en wat diens rol van betrokkenheid is bij de geregistreerde feiten (betrokkene, verdachte, getuige of aangever).

Aan de hand van de justitiële informatie is gekeken naar het strafverleden van de personen betreffende de strafmaat (geldboete, werkstraf, detentie) in relatie tot de gepleegde strafbare feiten.

3.2.2 Straatinformatie

Een belangrijke en onmisbare informatiebron voor de profielschets van notoire ordeverstoorers buiten de politie- en justitiesystemen is de kennis van politiefunctionarissen die beroepsmatig direct of indirect in contact staan met de betreffende personen. De informatie waar deze functionarissen over beschikken, behelst informatie over de leefwereld van de notoire ordeverstoorers die niet in systemen is opgeslagen en verder reikt dan enkel strafbaar gedrag. Het gaat om feitelijke straatkennis met betrekking tot onder andere achtergrondkenmerken (persoons- en gezinskenmerken, sociaaleconomische situatie), gedragskenmerken (middelengebruik, probleemgedrag, sociaal gedrag), groepskenmerken (status, rol, binding, organisatiegraad) en in het bijzonder de wijze van betrokkenheid bij openbare-ordeverstoringen (rol, werkwijze, actief-passief).⁵

Om op deze aspecten zicht te krijgen, zijn uitgebreide (groeps)interviews gehouden met politiefunctionarissen uit de selectieregio's die de subjecten in de praktijk vanuit hun functie 'kennen'. Daarbij gaat het om medewerkers van de RID, wijkagenten, evenementencoördinatoren en supportersbegeleiders. In

5 In bijlage 1 is de uitgebreide topiclijst opgenomen die gehanteerd is bij het verzamelen van straatinformatie.

de interviews zijn alle subjecten die door de regiokorpsen op ‘de lijst zijn gezet’ doorgesproken. Daarnaast is gevraagd naar onderlinge overeenkomsten en verschillen tussen de subjecten en naar beroepsmatige inzichten over notoire ordeverstoorders als fenomeen. Deze interviews zijn van belangrijke, aanvullende waarde op de geregistreerde informatie. De beperking van systeem-informatie is immers dat er geen registraties zijn van daders die niet gepakt zijn en van feiten die onbekend blijven bij de politie. Zeker waar het gaat om openbare-ordeverstoringen waarbij het lastig is het toegepaste geweld of de aangerichte schade aan personen toe te schrijven, bestaat de kans dat de systeem-informatie een onterecht positief beeld geeft van de rol en de frequentie waarmee iemand betrokken is bij incidenten.

In het vervolg van dit hoofdstuk geven we op basis van analyses van de systeem-informatie inzicht in het profiel en de kenmerken van notoire ordeverstoorders. In het volgende hoofdstuk wordt dit profiel uitgebreid met de straat-informatie en worden portretten van notoire ordeverstoorders gemaakt.

3.3 Een profielschets van de notoire ordeverstoorder

Het algemene profiel van de ordeverstoorders (n=49)⁶ dat in deze paragraaf wordt beschreven, heeft betrekking op de mate van bekendheid van de notoire ordeverstoorders bij politie en justitie. Dit resulteert in een kenschets van de aard en omvang van het delictgedrag van de gehele groep notoire ordeverstoorders. Het gaat hierbij om gegevens met betrekking tot de omvang en aard van de politiecontacten, en de duur en frequentie ervan. Met behulp van de justitiële documentatie is een dwarsdoorsnede gemaakt van de aard en mate van het criminele verleden van de onderzoeksgroep en de wijze van bestraffing.

6 Bij het natrekken van één persoon bij zowel de Justitiële Informatiedienst als in BlueView kwam een andere persoon naar voren. Van hem is daarom alleen een profiel geschetst op grond van straat-informatie. De systeemanalyses hebben daarmee feitelijk betrekking op 49 subjecten.

3.3.1 Leef tijd en geslacht

Allereerst enkele kengetallen over de notoire ordeverstoorders. Onder hen be vinden zich voornamelijk mannen (94%); slechts drie personen die zijn aan gemerkt als notoire ordeverstoorder zijn van het vrouwelijk geslacht. Hiermee is het stelselmatig verstoren van de openbare orde vooral een mannelijke aan gelegenheid.

De gemiddelde leef tijd van de groep ligt op 27 jaar. De jongste uit de groep is 19 jaar en de oudste 46 jaar. De ruime meerderheid van de notoire ordeverstoorders is jonger dan 25 jaar (46%), een eveneens groot aantal is tussen de 25 en 35 jaar (38%) en slechts een klein deel is 35 jaar of ouder (16%). Zie tabel 3 voor de verdeling naar geslacht en leef tijd.

Tabel 3: Notoire ordeverstoorders naar geslacht en leef tijd		
	Absoluut	Percentage (%)
<i>Geslacht</i>		
man	47	94,0
vrouw	3	6,0
Totaal	50	100,0
<i>Leef tijd</i>		
19 tot 25 jaar	23	46,0
25 tot 35 jaar	19	38,0
35 en ouder jaar	8	16,0
Totaal	50	100,0

3.3.2 Politiecontacten

De mate waarin een persoon voorkomt in de politiesystemen (systeemjaren) geeft een indicatie van het criminele gedrag van de notoire ordeverstoorders. In deze paragraaf wordt achtereenvolgens ingegaan op de periode waarover de ordeverstoorders politiecontacten hebben, de aard van de politiecontacten en de rol van betrokkenheid binnen de registratie. Vervolgens gaan we in op de actieradius van de onderzoeksgroep en we belichten hun pleeglocaties.

Een kanttekening ten aanzien van de registratieperiode is dat het met Blue-View niet mogelijk is langer dan zes jaar terug te kijken in de regionale poli tiesystemen.⁷ Ten aanzien van de aard van de incidenten is het belangrijk op te merken dat een registratie (mutatie) in de politiesystemen niet altijd be-

trekking hoeft te hebben op een strafbaar feit. Het kan bijvoorbeeld ook een mutatie zijn van een politiehandeling in de zin van een aanhouding of een aandachtsvestiging ten aanzien van de betrokkene.

Mate van bekendheid bij de politie

De totale groep staat over de beschikbare periode van zes jaar 1335 keer geregistreerd bij de politie, gemiddeld komt dit neer op circa 27 registraties per persoon. We kunnen dus stellen dat alle personen die op basis van straatinformatie als notoire ordeverstooters zijn aangemerkt ook vanuit de systemen bekenden zijn van de politie. Zij hebben allen over ten minste twee jaar politieregistraties op hun naam staan. Uit de systeemanalyses komt verder naar voren dat ruim de helft van de notoire ordeverstooters (55%) sinds vier jaar in de politiesystemen geregistreerd staat. Ruim een kwart (28,6%) komt over de afgelopen drie jaar in de systemen voor en een klein deel (14,3%) is al sinds vijf of zes jaar via die weg een bekende van de politie. Tabel 4 geeft de systeemjaren van de notoire ordeverstooters weer.

Tabel 4: Bekendheid van notoire ordeverstooters in de politiesystemen in jaren

Systeemjaren	Absoluut	Percentage (%)
1 jaar	0	0,0
2 jaar	1	2,0
3 jaar	14	28,6
4 jaar	27	55,1
5 jaar	4	8,2
6 jaar	3	6,1
Totaal	49	100,0

Kijken we naar de jaarlijkse frequentie waarmee de notoire ordeverstooters in de politiesystemen voorkomen dan blijkt dat zij gedurende de systeemperiode gemiddeld zeven registraties per jaar op hun naam hebben staan.⁸ Bij degene met het laagste aantal registraties gaat het om een enkele mutatie in een jaar terwijl het bij degene met het hoogste aantal registraties jaarlijks achttien mutaties betreft.

7 De informatie uit BlueView heeft betrekking op de jaren 2002-2007.

8 Het gemiddelde aantal registraties op jaarbasis is bepaald door het totale aantal registraties van een persoon (pleegfrequentie) te delen door het aantal jaren dat deze persoon bij de politie in de systemen voorkomt (systeemperiode).

Tabel 5: Gemiddeld aantal registraties in politiesystemen per jaar

Aantal registraties	Absoluut	Percentage
1 tot 5	17	34,7
5 tot 10	19	38,8
10 tot 15	9	18,4
15 en meer	4	8,2
Totaal	49	100,0

Tabel 5 geeft een verdeling naar de jaarlijkse registratiefrequentie. In deze tabel is te zien dat ruim een derde van de notoire ordeverstoorders (34,7%) jaarlijks minder dan vijf registraties op zijn naam heeft staan. De ruime meerderheid (65,3%) komt in een jaar echter meer dan vijf keer in de politiesystemen voor en ruim een kwart van de groep (26,5%) heeft op jaarbasis meer dan tien registraties op zijn naam staan.

Aard van de politiecontacten

De onderzoeksgroep komt het vaakst in aanraking met de politie vanwege overlast- en openbare-orde-incidenten (29,9%). Dit was uiteraard ook de verwachting die men heeft bij een groep die geselecteerd is op basis van haar ordeverstoring gedrag. De groep komt tevens veel voor in de politiesystemen voor geweldplegingen (19%).

‘Er was een zware vechtpartij bij het café tussen X en zijn vrienden en een andere groep. De aanleiding is onduidelijk (‘hij keek naar me’ was de verklaring).’ (Bron: openlijke geweldpleging in BlueView)

Een kwart van de politieregistraties (24,5%) heeft betrekking op ‘politiehandelingen’. Hierbij gaat het om mutaties die zijn aangemaakt zijn in het kader bijvoorbeeld een verhoor, aanhouding of aandachtsvestiging.⁹

‘X is gezien voorafgaand aan een demonstratie van extreem-rechts.’ (Bron: aandachtsvestiging in BlueView)

9 Een aandachtsvestiging is een melding op naam van iemand die zich opvallend gedraagt. Vaak zijn dit voor de politie bekende onruststokers, die extra in de gaten gehouden worden.

In tabel 6 geven we een overzicht van de politieregistraties van de notoire ordeverstoorders.

Tabel 6: Aard van de politieregistraties

Registratie	Absoluut	Percentage
Politiehandeling	327	24,5
(Openlijke) geweldpleging	253	19,0
Overlast en openbare orde	399	29,9
Bedreiging en intimidatie	34	2,5
Wapens en munitie	15	1,1
Drugs	23	1,7
Vermogen	74	5,5
Verkeer	88	6,6
Zeden	2	0,1
Overig	120	9,0
Totaal	1335	100,0

Aard van betrokkenheid

De ordeverstoorders kunnen op grond van de politiesystemen niet alleen als verdachte voorkomen, maar ook als aangever, getuige of betrokkene. Over alle registraties gezien komt de rol van betrokkene verreweg het meest voor (64,7%). In vrijwel alle overige gevallen is de ordeverstoorder aangemerkt als verdachte (30,7%). Binnen de resterende registraties (4,8%) had de ordeverstoorder de rol van aangever/slachtoffer (3,1%) of was hij als getuige betrokken bij een gebeurtenis (1,5%).

De oververtegenwoordiging van de rol van betrokkene kan verklaard worden doordat men deze hoedanigheid aan personen toekent die aanwezig zijn bij groepsincidenten, maar van wie men niet de exacte rol heeft kunnen vaststellen. Vaak komt dit door een weerbarstig en onoverzichtelijk verloop van het incident en/of omdat personen de dubbele rol van dader én slachtoffer hebben, zoals bij een groepsgevecht. Met name bij overlast- en openbare-orde-incidenten is het door gebrek aan overzicht en inzicht in het verloop van het incident vaak lastig vast te stellen wat iemands rol is geweest. Een nadere analyse laat dat ook zien: in 82,5% van de registraties in deze categorie is de rol van de geregistreerde persoon die van betrokkene en slechts in 17% die van verdachte. Bij openlijke geweldplegingen is er vaker sprake van de rol van verdachte (56,3%) dan van betrokkene (36,1%). Bij dit type zaken is er blijkbaar vaker duidelijkheid over het aandeel van de betrokkenen.

Ter vergelijking geeft ook de rol van betrokkenheid bij andersoortige feiten, zoals vermogensdelicten en feiten die met drugs of wapens en munitie te maken hebben, een minder diffuus beeld. Bij deze feiten is de rol van de geregistreerde vaker die van verdachte dan van betrokkene, getuige of aangever.¹⁰ In tabel 7 staat een verdeling naar de rol van betrokkenheid bij de door de politie geregistreerde incidenten.

Tabel 7: Rol van betrokkenheid notoire ordeverstoorders bij politieregistraties

Rol	Absoluut	Percentage (%)
Verdachte	409	30,6
Betrokkene	864	64,7
Getuige	20	1,5
Aangever	42	3,2
Totaal	1335	100,0

‘Een groep Feyenoord hooligans – waaronder X – maakt het centrum van Rotterdam onveilig en zoekt confrontaties met Engelse supporters.’ (Bron: overlast en openbare orde in BlueView)

Groeps- of solofeit

Kenmerkend voor de politieregistraties die de notoire ordeverstoorders op hun naam hebben staan, is dat het in twee derde van de gevallen (68%) een groepsincident betreft waarbij meerdere personen betrokken zijn. In ongeveer een derde van de gevallen (32%) gaat het om een solofeit, waarbij geen anderen betrokken zijn. Uit de politie-informatie komt het beeld naar voren dat het bij de groepsfeiten vaak gaat om groepjes van twee tot acht personen. Maar we zien ook gebeurtenissen terug waarbij tientallen en soms zelfs enkele honderden mensen betrokken zijn geweest. Hierbij gaat het om massale openbare-ordeverstoringen.

‘Een uitwedstrijd van Feyenoord in Nancy loopt volledig uit de hand. Vóór, tijdens en na de wedstrijd zijn circa 200 man op de vuist gegaan, X was erbij betrokken.’ (Bron: Overlast en openbare orde in BlueView)

10 Bij respectievelijk 58,1%, 60,9% en 80,0% van de registraties binnen de genoemde categorieën is de rol van de geregistreerde die van verdachte.

Kijken we naar de typen registraties dan blijkt dat het grootste deel van de feiten waarbij een groep betrokken is, valt binnen de volgende drie categorieën: openbare orde en overlast (39,1%), (openlijke) geweldplegingen (22,1%) en politiehandelingen (22,1%). In de laatste categorie gaat het vooral om aandachtsvestigingen. Bij de solo feiten zien we eveneens vooral registraties in de sfeer van politiehandelingen terug (30%), maar daar gaat het ook vaak om verkeersgerelateerde feiten (14,8%).

Binnen genoemde categorieën blijken registraties van openlijke geweldpleging en overlast en openbare orde typische groepsfeiten te zijn; bij respectievelijk 80,8% en 88,2% van deze feiten is een groep betrokken. Verkeersfeiten zijn te typeren als solo feiten; 72,1% ervan is een solo feit.

Locatie

Binnen de politieregistraties is ook gekeken naar waar de incidenten zich afspeelden. Dit geeft een beeld van de locaties waar de notoire ordeverstoorer zich dus zo gedraagt dat hij in contact komt met de politie. In tabel 8 staat een overzicht van de politiecontacten, uitgesplitst naar locatie. Uit de tabel wordt al snel duidelijk dat de meeste geregistreerde incidenten zich voordoen in openbare ruimtes en dan vooral op straat (43,3%). Dit is verklaarbaar doordat een belangrijk deel van de registraties met name betrekking heeft op openbare-ordeverstoringen en overlast. Opvallend is de grote vertegenwoordiging van incidenten die hebben plaatsgevonden in voetbalstadions (18,4%). Maar het is niet geheel verrassend, gezien het gegeven dat de groep notoire ordeverstoorers die wij onder de loep nemen voor het overgrote deel bestaat uit ‘overenthousiaste’ voetbalsupporters die te typeren zijn als hooligans.

Tabel 8: Locatie van politiecontacten

Locatie	Absoluut	Percentage (%)
Politiebureau	155	11,6
Woning	88	6,6
Uitgaansgelegenheid	148	11,1
Voetbalstadion	245	18,4
Op straat	580	43,4
Overig	119	8,9
Totaal	1335	100,0

In algemene zin blijken de notoire ordeverstoorders zich nogal eens ongewenst te manifesteren in de uitgaanssfeer: een tiende van de registraties (11,1%) heeft betrekking op gebeurtenissen in uitgaansgelegenheden. De registraties die betrekking hebben op gebeurtenissen op het politiebureau (11,6%) weerspiegelen zaken als meldingen op het bureau, verhoren, aanhoudingen en controles. Ook zien we een kleine categorie incidenten die thuis heeft plaatsgevonden (6,6%), terwijl 8,9% van de incidenten plaatsvond op overige locaties, zoals in een jongerencentrum, in winkels of op school.

Actieradius

Er is nagegaan in hoeverre de personen die zijn aangemerkt als notoire ordeverstoorder zich buiten de eigen politieregio schuldig maken aan overtredingen of andersoortige strafbare feiten. Met andere woorden: de actieradius is vastgesteld. In relatie tot de notoire ordeverstoorder is de actieradius een indicator voor de organisatiegraad en de mate van professionaliteit waarmee hij zich beweegt. Het uitgangspunt daarbij is dat voor de ordeverstoorder die doelgericht een podium uitkiest om te tellen geografische beperkingen geen rol spelen en hij dus ook de nodige registraties buiten de eigen politieregio heeft.¹¹

‘X en zijn medesupporters waren in Arnhem in verband met een mogelijke wraakactie op supporters uit Groningen. De politie in Arnhem heeft ze verwijderd en daarna zijn ze vertrokken naar Doetinchem voor de wedstrijd van de Graafschap tegen Feyenoord.’ (Bron: overlast en openbare orde in BlueView)

Als we de politieregistratie ter hand nemen dan heeft 70,3% van de registraties betrekking op gebeurtenissen in de eigen regio en 29,7% van de registraties op incidenten die zich afspeelden buiten de regiogrenzen. Ook hier kunnen we uit afleiden dat de notoire ordeverstoorder het vaakst actief is in de eigen regio.

In relatie tot het type registratie zien we dat de actieradius van de notoire ordeverstoorders met name groot is ten aanzien van openbare-orde-incidenten en overlast en bedreiging en intimidatie. Ongeveer een derde van de geregistreerde incidenten in deze categorieën (respectievelijk 35,3% en 32,4%) heeft zich buiten de eigen regio voorgedaan. Ook incidenten met betrekking

11 Zie voor een vergelijking met jeugdgroepen Beke et al., 2003 en Ferwerda & Kloosterman, 2004.

tot wapens en munitie, verkeer en drugs komen relatief veel voor buiten de eigen regio (respectievelijk 40%, 30,7% en 30,4%).

Zoals we eerder zagen, vindt een belangrijk deel van de geregistreerde incidenten in en rondom voetbalstadions plaats. Het bijwonen van uitwedstrijden door de voetbalsupporters onder de notoire ordeverstoorders kan hier een verklaring voor zijn.

3.3.3 Justitiecontacten

Een tweede bron die inzicht biedt in (de intensiteit van) het criminele gedrag van de notoire ordeverstoorders betreft de justitiële documentatie. De geregistreerde justitiële informatie geeft de betrokkenheid van de notoire ordeverstoorders als verdachte bij strafbare feiten weer en de wijze waarop de zaken door justitie zijn afgehandeld. We hebben een analyse gemaakt van de geregistreerde strafbare feiten en daaraan gekoppelde strafzaken; een strafzaak bestaat vaak uit meerdere feiten. Belangrijk om daarbij op te merken, is dat de beschikbare justitiële documentatie verder teruggaat in de tijd dan de politieke informatie; deze gaat over het gehele (volwassen) leven. De jongste justitiële registratie van de notoire ordeverstoorders dateert uit 2007, de oudste uit 1979.

De justitiële informatie geeft een zuiverder inzicht in de feitelijke criminele carrière van de notoire ordeverstoorders, omdat de registraties enkel betrekking hebben op strafbare feiten in de rol van verdachte. Wel is het denkbaar dat een verdachte van een strafbaar feit wordt vrijgesproken. Het gaat hier dus niet per definitie om feitelijk daderschap. Van twee personen is geen justitiële documentatie beschikbaar: zij hebben geen strafblad. Buiten deze twee personen kunnen we vaststellen dat de notoire ordeverstoorders over het algemeen te kenmerken zijn als personen met een behoorlijk strafverleden. De 47 notoire ordeverstoorders die bij justitie bekend zijn, hebben gemiddeld een criminele carrière van negen jaar.

Mate van bekendheid bij justitie

Tabel 9 geeft een overzicht van de lengte van de criminele carrière in termen van het aantal jaren waarover de notoire ordeverstoorders in de justitiële documentatie voorkomen. Ruim een derde van de groep (36,2%) blijkt al gedurende tien jaar of langer bekend te zijn bij justitie. Ruim een tiende (12,8%) staat al sinds vijftien jaar of langer voor strafbare feiten bij justitie geregistreerd; een van hen zelfs al gedurende 27 jaar. Bijna een kwart van de notoire

ordeverstoorders (23,4%) is tussen de tien en vijftien jaar een bekende van justitie. Verder blijft de meerderheid van de groep (63,8%) met zijn strafverleden nog onder de tien jaar, en voor een vijfde (19,1%) geldt dat ze over een periode korter dan vijf jaar in aanraking zijn geweest met justitie. Op individueel niveau blijkt de overgrote meerderheid (83%) nog in het recente verleden – in 2007 en 2006 – in de justitiële documentatie voor te komen. Bij een klein deel van de notoire ordeverstoorders (17%) dateert de laatste aantekening in de justitiële documentatie van voor 2006; twee van hen komen er respectievelijk in 1995 en 1991 voor het laatst in voor.

Tabel 9: Criminele carrière in jaren volgens de justitiële documentatie

Systeemjaren	Absoluut	Percentage
1 tot 5 jaar	9	19,1
5 tot 10 jaar	21	44,7
10 tot 15 jaar	11	23,4
15 jaar of meer	6	12,8
Totaal	47	100,0

Kijken we ook hier weer naar het aantal strafbare feiten en de strafzaken waarvoor de notoire ordeverstoorders in hun criminele carrière bij justitie geregistreerd staan, dan blijkt het in totaal om 635 strafbare feiten, gekoppeld aan 428 strafzaken, te gaan. Dit houdt in dat de notoire ordeverstoorders gemiddeld negen strafzaken op hun naam hebben staan voor gemiddeld dertien gepleegde feiten. Tabel 10 geeft een verdeling van de omvang van het strafblad van de notoire ordeverstoorders met het aantal door justitie geregistreerde strafbare feiten.

Tabel 10: Aantal strafbare feiten uitgesplitst naar categorieën

Aantal registraties	Absoluut	Percentage
1 tot 5	12	25,6
5 tot 10	8	17,0
10 tot 15	13	27,7
15 tot 20	5	10,6
20 of meer	9	19,1
Totaal	47	100,0

Uit de tabel wordt duidelijk dat, afgezien van twee ordeverstoorders zonder antecedenten, ruim de helft (57,4%) van de onderzoeksgroep een strafblad met daarop tien of meer strafbare feiten heeft. Bij een kwart (25,6%) gaat het om minder dan vijf justitiële registraties maar bij bijna een vijfde (19,1%) gaat het om twintig of meer feiten. Van de notoire ordeverstoorders in de laatstgenoemde categorie behelst het strafblad een groot aantal aantekeningen. Het hoogste aantal is 57.

Aard van de justitiële registraties

Een nadere analyse van de aard van de feiten waarvoor de groep notoire ordeverstoorders strafrechtelijk vervolgd is, laat het beeld zien zoals in tabel 11 staat weergegeven.¹² Verhoudingsgewijs worden de ordeverstoorders verreweg het vaakst berecht voor openlijke geweldplegingen (40,9%). Bijna een vijfde (18,1%) van de strafbare feiten betreft een vermogensdelict. Van de notoire ordeverstoorders heeft een op de tien (10,1%) voor de rechter moeten verschijnen vanwege overlast- en openbare-orde-incidenten en eenzelfde deel (10,4%) voor verkeersdelicten. Voor drugsgerelateerde strafbare feiten komen de notoire ordeverstoorders nauwelijks in de justitiële documentatie voor: slechts 1,9% van de registraties had betrekking op een drugsdelict. De categorieën ‘bedreiging en intimidatie’ en ‘wapens en munitie’ komen weinig voor. Voor zedendelicten is geen van de notoire ordeverstoorders bij justitie bekend.

Tabel 11: Aard van de strafbare feiten

Registratie	Absoluut	Percentage (%)
(Openlijke) geweldpleging	255	40,9
Overlast en openbare orde	63	10,1
Bedreiging en intimidatie	25	4,0
Wapens en munitie	25	4,0
Drugs	12	1,9
Vermogen	113	18,1
Verkeer	65	10,4
Zeden	0	0,0
Overig	66	10,6
Totaal	624	100,0

12 Van elf strafbare feiten is het type delict onbekend. Omdat BlueView een andere incidentindeling kent dan de Justitiële Informatiedienst is er een overkoepelende categorie-indeling gemaakt. Vanzelfsprekend is ‘Politiehandeling’ enkel van toepassing op de politiesystemen. Een overzicht hiervan, uitgesplitst naar subcategorie en bron, is te vinden in bijlage 2.

Het criminele repertoire van de notoire ordeverstoorders blijkt daarmee erg gevarieerd te zijn, met geweldplegingen als belangrijkste delicttype. Daarmee zijn de notoire ordeverstoorders in algemene zin te kenmerken als generalisten: personen die zich aan diverse vormen van criminaliteit schuldig maken.

Strafverleden

Tot slot kijken we naar de vonnissen die door de rechter gevelde zijn voor de verschillende soorten feiten die de groep notoire ordeverstoorders op zijn geweten heeft. Voor 94% van de strafbare feiten waarvoor de notoire ordeverstoorders voorkomen in de justitiële documentatie beschikken we over informatie over het vonnis. In tabel 12 geven we een overzicht van de opgelegde vonnissen.

Tabel 12: Vonnissen opgelegd aan de notoire ordeverstoorders (n=47)

Type vonnis	Absoluut	Percentage (%)
Geldboete	177	29,7
Werkstraf onvoorwaardelijk (+geldboete)	59	9,9
Werkstraf voorwaardelijk (+geldboete)	2	0,3
Gevangenisstraf onvoorwaardelijk (+werkstraf/geldboete)	120	20,1
Gevangenisstraf voorwaardelijk (+werkstraf/geldboete)	98	16,4
Sepot	60	10,1
Vrijspraak	61	10,2
Overig	19	3,2
Totaal	596	100,0

In de tabel is te zien dat geldboetes veruit het meest zijn opgelegd aan de notoire ordeverstoorders voor de strafbare feiten die zij hebben gepleegd. Daarbij is het bij een geldboete gebleven of is een geldboete opgelegd in combinatie met een zwaardere sanctie, zoals een werkstraf of een gevangenisstraf. Voor ruim een derde van de strafbare feiten (36,5%) betreft het vonnis een gevangenisstraf. Ruim de helft van het aantal opgelegde gevangenisstraffen (55%) was onvoorwaardelijk. De gevangenisstraffen kunnen gepaard gaan met geldboetes en/of werkstraffen. Voor ongeveer een tiende van de strafbare feiten (10,2%) betreft het vonnis een werkstraf vaak in combinatie met een geldboete. Tot slot is een tiende van de zaken (10,1%) geseponeerd en is voor eenzelfde deel vrijspraak uitgesproken.

Wanneer we de vonnissen relateren aan de typen strafbare feiten komt het beeld naar voren zoals in tabel 13 staat weergegeven. Op de (openlijke) geweldplegingen en feiten in de sfeer van intimidatie en bedreiging volgt in de meeste gevallen een gevangenisstraf (respectievelijk in 36,5% en 44% van de vonnissen voor die feiten). Daarnaast worden zaken betreffende (openlijke) geweldplegingen en wapens en munitie in vergelijking met de meeste andere delicten relatief het vaakst geseponneerd; respectievelijk 11,8% en 12% van de vonnissen in deze categorie betreft een sepot.

Tabel 13: Type vonnis naar type strafbaar feit (in %)

Delicttype	Boete	Werkstraf	Gevangenis	Sepot	Vrijspraak	Overig
(Openlijke) geweldpleging	16,9	11,8	36,5	11,8	11,8	11,2
Overlast en openbare orde	38,1	7,9	19,0	3,2	17,5	14,3
Bedreiging en intimidatie	24,0	16,0	44,0	4,0	4,0	8,0
Wapens en munitie	44,0	12,0	28,0	12,0	0,0	4,0
Drugs	16,7	8,3	50,0	8,3	16,7	0,0
Vermogen	8,0	5,3	69,0	8,0	8,8	0,9
Verkeer	80,0	4,6	7,7	3,1	1,5	3,1
Overig	36,4	13,6	9,1	13,6	9,1	18,2

In de tabel is verder te zien dat er bij openbare-orde- en overlastfeiten in de meeste gevallen een geldboete wordt opgelegd (38,1%). In deze categorie volgt in vergelijking met alle andere feiten relatief het vaakst vrijspraak (17,5%). Bij feiten ten aanzien van wapens en munitie en verkeer betreft het vonnis overwegend een geldboete (respectievelijk 44% en 80%). Op vermogensdelicten volgt in de meeste gevallen een gevangenisstraf (69%).

3.4 Resumé

Door een inventarisatie bij zes politieregio's in het land zijn we tot een lijst van in totaal vijftig personen gekomen die volgens betrokken politiefunctionarissen zijn aan te duiden als notoire ordeverstoorers: personen die toonaangevend dan wel stelselmatig betrokken zijn bij openbare-ordeverstoringen. De selectie is gemaakt op basis van de straatinformatie waarover politiemensen

sen beroepsmatig beschikken. Aansluitend is een analyse gemaakt van de beschikbare geregistreerde politie- en justitieregistraties over deze subjecten. Op basis daarvan is een profielschets gemaakt van de notoire ordeverstoorders met betrekking tot de aard en mate van bekendheid bij politie en justitie.

Allereerst geldt dat we het bij notoire ordeverstoorders vooral over mannen hebben, van gemiddeld 27 jaar. Vrijwel alle notoire ordeverstoorders zijn al geruime tijd bekenden van zowel politie als justitie. Negenenveertig personen tellen samen 1335 politiecontacten in zes jaar tijd. Gemiddeld komt dat neer op 27 politiecontacten per persoon over die periode. Zevenenveertig personen hebben bovendien een justitieel verleden. Bij ruim twaalf procent beslaat het strafverleden zelfs meer dan vijftien jaar. De notoire ordeverstoorders hebben gemiddeld negen strafzaken op hun naam inzake gemiddeld dertien strafbare feiten.

Niet geheel onverwacht staan de notoire ordeverstoorders in de politieregistraties vooral geregistreerd voor overlast- en openbare-ordefeiten (29,9%) en voor een belangrijk deel ook voor geweldplegingen (19%). Omgekeerd zien we ze in de justitiële documentatie vaker terug voor een geweldpleging (40,9%) dan voor een overlast- of openbare-ordefeit (10,1%). Het lagere aandeel van openbare-orderegistraties in de justitiële documentatie komt vermoedelijk doordat de openbare-ordefeiten in ernst te licht zijn om een strafzaak van te maken en/of lastig te duiden zijn vanwege de rol van betrokkenheid. Dit wordt ondersteund door het gegeven dat in het merendeel (82,5%) van de overlast- en openbare-orderegistraties de notoire ordeverstoorder de rol van betrokkene had en slechts bij 17% die van verdachte. Vooral bij groepsincidenten zijn rollen lastig te duiden, omdat de situatie onoverzichtelijk is: vaak is er sprake van diffuus dader-slachtofferschap, omdat klappen zowel uitgedeeld als geïncasseerd worden. Uit de registraties komt ook naar voren dat twee op de drie gebeurtenissen (68%) te kenmerken zijn als een groepsfeit. Daarbij kan het gaan om kleine groepjes van twee tot acht personen, maar ook om tientallen en soms zelfs honderden betrokkenen. In het laatste geval kunnen we spreken van een massale rel.

De feiten waarbij de notoire ordeverstoorders betrokken zijn, speelden zich vooral op straat af, maar ook voetbalstadions en uitgaansgelegenheden blijken belangrijke plaatsen waar zij met de politie in contact komen wegens strafbaar gedrag. Voor een zeer groot deel (70%) maken zij zich binnen de eigen (politie)regio schuldig aan criminele gedragingen. Bijna een op de drie feiten (30%) vindt daarbuiten plaats.

De strafbare gedragingen van de notoire ordeverstoorders zijn niet onbe-

straf gebleven. Bij drie op de tien zaken (30%) bestond de straf uit een geldboete, maar bij een groter aantal zaken is een voorwaardelijke of onvoorwaardelijke gevangenisstraf opgelegd (36,5%). Op een tiende deel van de feiten volgde een werkstraf (10,2%), vaak in combinatie met een geldboete. Voor eveneens een tiende van de feiten is de verdachte vrijgesproken en eenzelfde deel van de zaken is geseponneerd.

De openbare-ordefeiten werden in vergelijking met veel andere feiten vaak bestraft met een geldboete en op deze feiten volgde relatief het vaakst een vrijspraak. Gevangenisstraf werd het meest opgelegd bij andersoortige misdrijven, zoals vermogensdelicten, drugsdelicten en bedreigingen.

Portretten van notoire ordeverstoorders

Waar in het vorige hoofdstuk een criminaliteitsbeeld werd geschetst van de gehele groep notoire ordeverstoorders, worden in dit hoofdstuk portretten gemaakt van de te onderscheiden typen ordeverstoorders. De indeling in typen ordeverstoorders en de toewijzing van de subjecten aan een van deze typen vindt plaats naar aanleiding van het hoofddomein waar de ordeverstoorder zich vooral manifesteert, zoals voetbal, uitgaan of activisme. In onderhavig hoofdstuk geven we allereerst een indeling in subgroepen van de notoire ordeverstoorders. Vervolgens portretteren we de verschillende typen ordeverstoorders op basis van aspecten als achtergrondkenmerken, criminaliteitsprofiel, gedrag en levensstijl.

4.1 Subgroepen van notoire ordeverstoorders

De notoire ordeverstoorders hebben overeenkomstige maar ook onderscheidende kenmerken. Het belangrijkste onderscheid ligt op het terrein waarop de notoire ordeverstoorder zich beweegt, het hoofddomein. Een hoofddomein is vergelijkbaar met een soort overgeactiveerde ‘sociale identiteit’ (Tajfel en Turner, 1979). Een individu heeft meerdere sociale identiteiten, die gezien kunnen worden als de sociale verbanden (gezin, familie, buurt, werk, nationaliteit, lidmaatschap van een vereniging, enzovoort) waar hij deel van uitmaakt. Zoals we in hoofdstuk 2 hebben beschreven, is in bijbehorende context de sociale identiteit van invloed op hoe een individu denkt, voelt en zich gedraagt. Vertaald naar dit onderzoek betekent dat bijvoorbeeld dat wanneer een links-activist zich veel begeeft onder medeactivisten, hij door activering van de sociale identiteit van de links-activist zich dienovereenkomstig zal gedragen.

Voor de top vijftig van notoire ordeverstoorders is – mede op basis van de interviews met de politieregio’s – een indeling gemaakt in subgroepen op de volgende drie hoofddomeinen: het voetbalclubfanatisme, het politiek/religieus activisme en wijk- en buurtverbanden. Een overzicht van de indeling van de onderzoeksgroep naar de drie typen hoofddomeinen wordt gegeven in tabel 14.

Tabel 14: Notoire ordeverstoorders uitgesplitst naar subgroep

Subgroep	Absoluut	Percentage (%)
Voetbalclubfanatisme	35	70,0
Wijk- en buurtverbanden	9	18,0
Politiek/religieus activisme	6	12,0
Totaal	50	100,0

Bij elk van de ordeverstoorders is telkens een van deze hoofddomeinen oververtegenwoordigd in hun handelen. Wanneer een ordeverstoorder op meerdere domeinen actief is, bijvoorbeeld binnen het voetbalclubfanatisme en het politieke activisme, is hij ingedeeld bij het type domein waar hij op grond van de politieregistraties en de interviews (straatinformatie) het meest actief bleek.

De groep ordeverstoorders met voetbalclubfanatisme als hoofddomein vormt de absolute meerderheid binnen de onderzoeksgroep (70%). Deze ordeverstoorders noemen we ook wel ‘hooligans’. De groepen ordeverstoorders die zich vooral ophouden in wijken en buurten of politiek/religieus actief zijn, zijn relatief klein in de totale groep (18% en 12%). Deze groepen zullen verder in deze rapportage aangeduid worden als respectievelijk ‘wijkverstoorders’ en ‘activisten’.

Verondersteld dat de verhouding in de onderzoeksgroep die van de landelijke populatie weerspiegelt, concluderen we dat de populatie notoire ordeverstoorders voornamelijk uit hooligans bestaat. Hierbij dient rekening gehouden te worden met het gegeven dat de selectie van de onderzoeksgroep gebaseerd is op de (subjectieve) ervaringen van de politie.

4.1.1 Basiskennmerken van de subgroepen

Zoals we in het vorige hoofdstuk zagen, bevinden zich in de top vijftig van notoire ordeverstoorders slechts drie vrouwen. Twee van hen behoren tot de subgroep activisten en de derde vrouw is ingedeeld bij de wijkverstoorders. De hooligans onder de notoire ordeverstoorders zijn enkel mannen. De groepen zijn te klein om generaliserende uitspraken over het geslacht te doen. Het is het denkbaar dat grotere steekproeven van wijkverstoorders en activisten een andere verdeling tussen mannen en vrouwen laten zien.

Met betrekking tot leeftijd valt op dat de wijkverstoorders met een gemid-

delde leeftijd van 23,1 jaar de jongste subgroep zijn. Dit sluit aan bij de bevinding op basis van de interviews dat zich onder deze groep veel jongeren bevinden die deel uitmaken van jeugdgroepen. De hooligans onder de notoire ordeverstoorders zijn het oudst, met een gemiddelde leeftijd van 28,2 jaar. In deze subgroep bevinden zich – in tegenstelling tot de activisten en wijkverstoorders – ook personen van 35 jaar en ouder. De activisten nemen met een gemiddelde leeftijd van 25,5 jaar een tussenpositie in.

4.2 Het criminaliteitsprofiel van drie typen ordeverstoorders

Zoals we in het vorige hoofdstuk een algemeen criminaliteitsprofiel van de gehele groep notoire ordeverstoorders hebben gegeven, doen we dit ook voor de afzonderlijke subgroepen. Hierna gaan we in op de mate waarin de activisten, hooligans en wijkverstoorders bekenden zijn van politie en justitie en wat eventuele verschillen tussen de groepen zijn en welke opvallendheden we zien.

4.2.1 Politiecontacten

De totale groep staat over de beschikbare periode van zes jaar garant voor 1335 politieregistraties. Op persoonsniveau gaat het gemiddeld om 27 registraties. Nogmaals wijzen we erop dat een registratie verschillende rollen van betrokkenheid kent – niet per se die van verdachte – en ook een aandachtsvestiging van de politie kan betreffen in plaats van een incident of een strafbaar feit.

Kijken we naar de verhoudingen tussen de subgroepen binnen de registraties dan blijkt dat de hooligans met 27,3 registraties per persoon het meest voorkomen in de politiesystemen. Op de tweede plaats staan de activisten met gemiddeld 26,8 registraties per persoon, terwijl de minste registraties voor rekening van de wijkverstoorders komen – zij komen gemiddeld 24,1 keer voor in de politieregistraties. Afgezet tegen de totale groep ordeverstoorders wijken dus alleen de wijkverstoorders af van het gemiddelde van 27 registraties per persoon.

Wanneer we het aantal registraties per type ordeverstoorders uitsplitsen per jaar dan ligt de contactfrequentie met de politie voor hooligans op 7,2. Voor de wijkverstoorders bedraagt deze 6,6 en voor de activisten ligt de registratiefrequentie op 6,5.

Aard van de politiecontacten

De meeste politiecontacten houden verband met overlast- en openbare-orde-incidenten. Relatief gezien blijken vooral de hooligans hiervoor verantwoordelijk. Het grootste aandeel van de politiecontacten van deze subgroep heeft betrekking op openbare-ordefeiten (34,7%). De politiecontacten van de wijk-verstoorders en de activisten gaan voor het grootste deel om politiehandelingen (respectievelijk 35% en 24,8%). Het gaat dan met name om aandachts-vestigingen en minder om aanhoudingen en meldingen op het bureau.

‘X stapt samen met twee andere activisten in de auto. Uit het natrekken van het kenteken van het voertuig blijkt de eigenaar bij eerdere ernstige rellen opgepakt te zijn.’ (Bron: aandachtsvestiging in BlueView)

Bij de activisten staan openbare-orde-incidenten op een goede tweede plaats (23%). Bij de wijkverstoorders blijven de openbare-ordeverstoringen wat achter (13,4%). Voor de hooligans geldt dat zij tevens veel in de politiesystemen voorkomen inzake politiehandelingen en openlijke geweldplegingen (respectievelijk 22% en 20,3%). De politiehandelingen blijken dan vaak betrekking te hebben op aanhoudingen en meldingen op het bureau.

‘In verband met een stadionverbod mét meldingsplicht, melden X en anderen zich op het politiebureau tijdens de wedstrijd ADO Den Haag – Feyenoord.’ (Bron: politiehandeling in BlueView)

Openlijke geweldplegingen komen relatief wat minder vaak voor binnen de registraties van de activisten (16,8%) en de wijkverstoorders (14,7%). Bij de wijkverstoorders is het aandeel verkeersregistraties opvallend hoog in vergelijking met de andere typen ordeverstoorders, namelijk 12%. Bij de hooligans en de activisten is dat beide 5,6%.

‘Tijdens een wijk-surveillance wordt X aangehouden omdat hij met een Quad op het voetpad rondscheurt.’ (Bron: verkeersregistratie in BlueView)

Vermogensdelicten zien we relatief het vaakst terug binnen de registraties van de activisten: 10,6% van hun registraties heeft betrekking op vermogensdelicten versus respectievelijk 7,8% en 4,2% bij de wijkverstoorders en hooligans. Zie tabel 15 voor een overzicht.

Tabel 15: Aantal politieregistraties per type ordeverstoorder uitgesplitst naar type

Registratietype	Hooligans		Wijkverstoorders		Activisten	
	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%
Politiehandeling	211	22,0	76	35,0	40	24,8
(Openlijke) geweldpleging	194	20,3	32	14,7	27	16,8
Overlast en openbare orde	332	34,7	29	13,4	37	23,0
Bedreiging en intimidatie	23	2,4	8	3,7	4	2,5
Wapens en munitie	8	0,8	5	2,3	2	1,2
Drugs	16	1,7	7	3,2	0	0
Vermogen	40	4,2	17	7,8	17	10,6
Verkeer	54	5,6	25	11,5	9	5,6
Zeden	0	0,0	2	0,9	0	0,0
Overig	79	8,3	16	7,4	25	15,5
Totaal	957	100,0	217	100,0	161	100,0

Groeps- of solofeit

Voor de gehele groep notoire ordeverstoorders geldt dat in ongeveer twee derde van alle politieregistraties (68%) sprake is van een groepsincident. Ook uitgesplitst naar type ordeverstoorder voeren groepsincidenten bij elk type de boventoon. Bij de wijkverstoorders gaat het in bijna twee derde van de gevallen om een groepsincident (62,2%). Bij de hooligans ligt dat aandeel nog hoger met 70,5%. De activisten lijken als subgroep verantwoordelijk voor de solo-incidenten. Bijna de helft (46,6%) van hun registraties besloeg een solo-incident.

‘X belemmert mensen de toegang tot een winkel waar bont wordt verkocht. Omdat hij weigert weg te gaan, wordt hij uiteindelijk aangehouden.’ (Bron: overlast en openbare orde in BlueView)

Context en actieradius

Veel notoire ordeverstoorders uit de onderzoeksgroep hebben, naast het hoofddomein waarop zij zich vooral manifesteren, nog een tweede of derde ‘werkterrein’. Vaak geeft de context waarin de incidenten plaatsvonden dit terrein prijs. Zo zien we bij de wijkverstoorders dat zij ook regelmatig in de context van het voetbal politiecontacten opdoen: 7% van hun politieregistraties hield verband met voetbal. Verder hebben de wijkverstoorders een opvallend kleine actieradius: slechts 12% van de registraties heeft betrekking op incidenten die buiten de eigen (politie)regio plaatsvonden.

Bij de hooligans zien we naast de context van het voetbal (41%) vooral veel registraties in de context van het uitgaan, namelijk 9%.

‘Tijdens Dance Valley gooit X met stenen en flessen naar beveiligers. Eerder – tijdens Koninginnedag – dreigde hij een feestganger neer te steken omdat die een Feyenoordshirt droeg.’ (Bron: openlijk geweld in BlueView)

Bijna driekwart (71,4%) van de registraties die de hooligans op hun naam hebben staan, hebben betrekking op een incident in de eigen regio. Op basis hiervan concluderen we dat ze een regionale actieradius hebben maar wel mobieler zijn dan de wijkverstoorders. Ruim een kwart van de politieregistraties (28,6%) behelst gebeurtenissen die buiten de regiogrenzen hebben plaatsgevonden. Hooligans bewegen zich vaak door het land door naar uitwedstrijden van hun voetbalclub te gaan.

Bij de activisten zien we een omgekeerd patroon, want hun politieregistraties betreffen voor het belangrijkste deel incidenten die buiten de eigen regio (59,6%) zijn voorgevallen. Vaak zijn dit linksgeoriënteerde demonstraties in binnen- en buitenland. Zij bewegen zich nauwelijks op een ander domein dan het activisme en zijn veel actief in de context van demonstraties en manifestaties, en bij het kraken en bezetten van panden.

4.2.2 Justitiecontacten

Op eenzelfde wijze als bij de politieregistraties bekijken we voor de afzonderlijke subgroepen de justitiële documentatie. Hierbij gaat het om strafbare feiten waarvoor de notoire ordeverstoorders vervolgd zijn. Van twee personen, een hooligan en een wijkverstoorder, is geen justitiële documentatie beschikbaar; zij hebben geen strafblad.¹³

Strafverleden

Voor de groep in zijn geheel geldt een gemiddeld justitieel strafverleden van negen jaar. Kijken we naar de subgroepen dan varieert het strafverleden van gemiddeld 9,8 jaar voor de hooligans tot 9,4 jaar voor de wijkverstoorders en

13 Daarnaast klopten van een persoon in de lijst de zoekpersonalia niet; deze persoon valt in de categorie ‘hooligans’ en is buiten de analyses gelaten.

4,3 jaar voor de activisten. Hiermee zijn de activisten in relatieve zin jonge bekenden van justitie, in tegenstelling tot de hooligans en de wijkverstoorders. Tabel 16 geeft een overzicht van het aantal jaren dat de subgroepen al voorkomen bij justitie.

Tabel 16: Criminele carrière in jaren volgens de justitiële documentatie

Systeemjaren	Hooligans	Wijkverstoorders	Activisten
1 tot 5 jaar	5	1	3
5 tot 10 jaar	15	3	3
10 tot 15 jaar	7	4	0
15 jaar of meer	6	0	0
Totaal	33	8	6

Uit de tabel valt op te maken dat onder de groep hooligans zes personen een criminele carrière hebben van meer dan vijftien jaar. Hierbij dient in het achterhoofd gehouden te worden dat dit qua leeftijd gemiddeld ook het oudste type ordeverstoorder is en dat men dus automatisch meer mogelijke pleegjaren heeft. Opvallend is daarom dat we vier wijkverstoorders in de categorie van tien tot vijftien pleegjaren terugvinden, terwijl dit in leeftijd de jongste groep is. De activisten vinden we alleen – gelijkmatig verdeeld – over de eerste twee categorieën terug (zie tabel 16).

Tabel 17: Aantal feiten uitgesplitst naar type ordeverstoorder

Aantal feiten	Hooligans	Wijkverstoorders	Activisten
1 tot 5	8	1	3
5 tot 10	6	2	0
10 tot 15	9	3	1
15 tot 20	3	1	1
20 of meer	7	1	1
Totaal	33	8	6

Uit tabel 17 wordt duidelijk dat het in de zwaarste categorie van twintig of meer feiten vooral om hooligans gaat, zeven in totaal. De ordeverstoorder met het hoogste aantal strafbare feiten (57 strafbare feiten) op zijn conto is eveneens een hooligan. Opvallend genoeg is dit iemand met een relatief korte pleegperiode van acht jaar, terwijl de gemiddelde pleegperiode voor de hooligans bijna tien jaar is.

Gekeken naar het gemiddelde aantal justitiële registraties scoren hooligans

het hoogst met afgerond gemiddeld veertien antecedenten per persoon. De wijkverstoorders zijn gemiddeld goed voor twaalf antecedenten en de activisten hebben gemiddeld elf antecedenten op hun kerfstok.

Hoewel de activisten de kortste criminele carrière hebben, kunnen we concluderen dat zij in vergelijking met de andere subgroepen een relatief groot aantal antecedenten op hun naam hebben staan in relatie tot de lengte van hun strafverleden. Doorberekend op jaarbasis hebben de hooligans en wijkverstoorders jaarlijks namelijk gemiddeld respectievelijk 1,4 en 1,3 antecedenten op hun strafblad, terwijl de activisten er gemiddeld 2,6 hebben. Met andere woorden: de activisten lijken in vergelijking met de andere subgroepen in kortere tijd een langere lijst antecedenten op te bouwen.

Delicttypen

Voor de totale groep notoire ordeverstoorders geldt dat de meeste politiecontacten openbare-ordefeiten zijn. Dat dit niet per definitie ook de belangrijkste incidentcategorie is waarvoor ze voor de rechter moeten verschijnen, blijkt uit de justitiële documentatie. Een nadere analyse van de aard van de feiten waarvoor de subgroepen binnen de notoire ordeverstoorders bij justitie bekend zijn, laat het beeld zien zoals weergegeven in tabel 18. In deze tabel is allereerst te zien dat het strafverleden van de activisten vooral betrekking heeft op delicten in de sfeer van overlast en openbare orde (31,3%) maar dat hooligans en wijkverstoorders hiervoor nauwelijks bekend zijn bij justitie (respectievelijk 7,1% en 10,1%).

Voor alle drie subgroepen geldt dat het strafblad voor een belangrijk deel bestaat uit openlijke geweldplegingen. Bijna de helft van de strafzaken

Tabel 18: Justitiële registraties per subgroep uitgesplitst naar delicttype

Registratie	Hooligans		Wijkverstoorders		Activisten	
	n	%	n	%	n	%
(Openlijke) geweldpleging	209	46,3	28	25,7	18	28,1
Overlast en openbare orde	32	7,1	11	10,1	20	31,3
Bedreiging en intimidatie	17	3,8	4	3,7	4	6,3
Wapens en munitie	22	4,9	2	1,8	1	1,6
Drugs	9	2,0	3	2,8	0	0
Vermogen	68	15,1	36	33,0	9	14,1
Verkeer	44	9,8	18	16,5	3	4,7
Zeden	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Overig	50	11,1	7	6,4	9	14,1
Totaal	451	100,0	109	100,0	64	100,0

(46,3%) waarvoor de hooligans voor de rechter moesten verschijnen, heeft daarop betrekking. Voor de activisten en wijkverstoorders ligt dit aandeel rond een kwart van de strafzaken (respectievelijk 28,1% en 25,7%).

Opvallend is het relatief hoge aandeel strafzaken inzake vermogensdelicten bij de wijkverstoorders (33%). Ook bij de andere subgroepen blijken vermogensdelicten een aanzienlijke plaats te hebben op het strafblad. De rol van verdachte komt veel vaker voor bij vermogensfeiten dan bij feiten in de openbare-ordesfeer. Dit kan een verklaring zijn waarom men uiteindelijk vaker voor een vermogensfeit dan voor openbare-ordefeiten vervolgd wordt: vermogensfeiten zijn door een eenzijdige rol van betrokkenheid eenvoudiger te bewijzen. Geen wettig bewijs of het niet-strafbaar zijn van een feit zijn andere veelvoorkomende gronden voor een sepot, welke veel voorkomen bij overlast- en openbare-ordefeiten en openlijke geweldplegingen. Het zijn de feiten die vaker in groepsverband gepleegd worden en waarbij dus sprake kan zijn van een onduidelijke betrokkenheid.

Generalist of specialist?

Op basis van het soort feiten waar de ordeverstoorders voor veroordeeld zijn, is gekeken of zij gekenmerkt kunnen worden als generalisten dan wel als specialisten met betrekking tot delicten in de sfeer van openbare orde. We noemen iemand een specialist wanneer hij in hoofdzaak betrokken is bij feiten die binnen eenzelfde soort delictsfeer vallen, waaronder openbare-ordeverstoringen en openlijke geweldplegingen. Onder generalisten verstaan we personen die zich in hoofdzaak schuldig maken aan delicten uit andersoortige delictcategorieën die meer buiten de openbare-ordesfeer gelegen zijn, zoals drugsdelicten, wapendelicten en vermogensdelicten.

Op basis van deze indeling zijn de hooligans en activisten te classificeren als specialisten. Hun feiten hebben voor het leeuwendeel betrekking op openbare-ordeverstoringen en openlijke geweldplegingen. Voor de activisten valt opgeteld 59,4% van het totale aantal feiten in deze twee categorieën en voor de hooligans 53,4%. Hierbij moeten we aantekenen dat dit vooral is terug te voeren op het substantiële aantal openlijke geweldplegingen (46,3%) en in veel mindere mate op het aantal openbare-ordefeiten (7,1%).

De wijkverstoorders geven we het label 'generalist' met een minderheid (35,8%) in de categorieën overlast en openbare orde en openlijke geweldplegingen en het restpercentage in andersoortige delictcategorieën, waarbij vermogensdelicten de best gevulde categorie is (tabel 18).

Vonnissen

In tabel 19 geven we een overzicht van de opgelegde vonnissen uitgesplitst naar type ordeverstoorder.¹⁴

Tabel 19: Vonnissen opgelegd aan de subgroepen

Type vonnis	Hooligans		Wijkverstoorders		Activisten	
	n	%	n	%	n	%
Geldboete	127	27,7	32	28,6	18	28,1
Werkstraf onvoorwaardelijk (+ geldboete)	42	9,2	14	12,5	3	4,7
Werkstraf voorwaardelijk (+ geldboete)	2	0,4	0	0,0	0	0,0
Gevangenisstraf onvoorwaardelijk (+ werkstraf/geldboete)	93	20,3	22	19,6	5	7,8
Gevangenisstraf voorwaardelijk (+ werkstraf/geldboete)	68	14,8	17	15,2	13	20,3
Sepot	45	9,8	10	8,9	5	7,8
Vrijspraak	37	8,1	14	12,5	10	15,6
Overig	17	3,7	1	0,9	1	1,6
Missing	28	6,1	2	1,8	9	14,1
Totaal	459	100,0	112	100,0	64	100,0

Tabel 19 laat zien dat er uitgesplitst naar type ordeverstoorder geen grote onderlinge verschillen zijn.

Over het algemeen worden geldboetes veruit het meest opgelegd. Uitgesplitst naar type ordeverstoorder is dit niet anders: bij alle drie groepen is de geldboete de meest voorkomende sanctie (per groep een aandeel van circa 28%). Voor ruim een derde van de strafbare feiten (36,5%) betreft het vonnis een gevangenisstraf. Per type ordeverstoorder betreft het vonnis voor hooligans en wijkverstoorders in circa 35% van de gevallen een gevangenisstraf. Bij beide groepen gaat het voor het grootste gedeelte om een onvoorwaardelijke gevangenisstraf (circa 20%). Voor de activisten ligt het aandeel gevangenisstraffen lager (28,1%), waarvan het grootste deel een voorwaardelijke gevangenisstraf betreft (20,3%). Verder werd bij de wijkverstoorders in vergelijking

14 Voor 94% van de strafbare feiten waarvoor de notoire ordeverstoorders voorkomen in de justitiële documentatie beschikken we over informatie over het vonnis.

met de andere subgroepen relatief vaak een werkstraf opgelegd, namelijk in 12,5% van de vonnissen.

Het aandeel septs is gelijkmatig verdeeld over de subgroepen, maar opvallend is dat de activisten relatief het vaakst zijn vrijgesproken (15,6%) en de hooligans relatief het minst vaak (8,1%). Een veel voorkomende sanctie onder hooligans, die we niet terugzien in de justitiële documentatie, is het stadionverbod. Vrijwel iedere hooligan uit de onderzoeksgroep heeft een nog lopend stadionverbod of heeft een stadionverbod gehad.

4.3 Een gedragsprofiel van drie typen ordeverstoorders

In deze paragraaf completeren we de portretten van de subgroepen van notoire ordeverstoorders met behulp van aanvullende kennis en straatinformatie. Anders dan bij systeem-informatie, die alleen een beeld geeft van iemands feitelijke overlastgevendende en criminele gedrag, berust straatinformatie op directe ervaringen van politiefunctionarissen met de persoon van de ordeverstoorder. Dit levert kennis op over persoonskenmerken en sociaaleconomische situatie, maar vooral over gedragskenmerken, zoals middelengebruik, probleemgedrag en sociaal gedrag. Met dat laatste wordt iemands gedrag in de groep bedoeld. Er wordt allereerst op een hoger niveau gezien wat de distinctieve kenmerken van een groep of subgroep zijn. In een afsluitende paragraaf worden de systeem- en straatprofielen samengevoegd tot drie portretbeschrijvingen: die van de hooligan, de wijkverstoorder en de activist. De portretten geven een samenvatting van de belangrijkste kenmerken per type ordeverstoorder en op die manier ook inzicht in de aandachtsvelden met betrekking tot de aanpak.

4.3.1 Gedragsprofiel hooligans

Het aantal hooligans wordt landelijk geschat op 1500 tot 2000 (Veen, 2008). Van de vijftig bestudeerde ordeverstoorders in onderhavig onderzoek is een meerderheid van 35 personen te typeren als hooligan. Dat dit de grootste groep is, lijkt op zichzelf een veelzeggend gegeven. Kennelijk ervaren politiefunctionarissen op landelijke schaal de hooligans uit hun regio als de grootste notoire ordeverstoorders. Daarbij moet de kanttekening geplaatst worden dat deze oververtegenwoordiging voor een deel voortkomt uit het feit dat activisten veelal een aangelegenheid zijn voor andere politiediensten (zoals de

AIVD).¹⁵ Hooligans lijken zich meer dan andere typen groepen als notoire ordeverstoorders in de kijker te spelen, maar de vraag blijft overeind of zij de grootste notoire ordeverstoorders zijn.

De ordeversturende hooligans die door de politieregio's zijn aangedragen, zijn afkomstig uit verschillende regio's van het land. Ze supporteren clubs uit verschillende divisies en de omvang van deze groepen varieert. Ondanks kleine verschillen tussen de aanhang van clubs onderling lijken er veel gedeelde factoren binnen de groep hooligans. Hierbij valt te denken aan gelijkenissen in hun motivatie voor het supportersgeweld en de overeenkomsten in opbouw en samenstelling van verschillende harde kerngroepen.

Onzichtbare leiders en meelopers

Er blijkt op grond van de interviews geen sprake te zijn van een grote, hechte groep met een vaste rolverdeling en een top-downstructuur. De harde kern van supportersclubs bestaat over het algemeen uit losse segmenten. Bij de grotere clubs als Ajax en Feyenoord met een landelijke supportersdekking en vrijwel gegarandeerd van een eredivisieplaats, zijn dit er vaak meer dan bij de kleinere clubs, zoals NEC en – nog kleiner – FC Den Bosch. Bij een club als Ajax moet gedacht worden aan een harde kern van ongeveer tweehonderd man, waarvan ongeveer een kwart getypeerd kan worden als oude harde kern en de rest als jonge harde kern. De kleinere clubs, zoals FC Den Bosch, kennen een kleinere, regionaal georiënteerde aanhang van ongeveer vijftig à zeventig man. Vrijwel elke harde kern kent een oude garde en een jonge garde, waarbij de jonge garde over het algemeen het meest actief is, al was het alleen al omdat zij gezien hun jeugdige leeftijd tot meer in staat zijn.

‘De oude harde kern heeft zich bewezen en de jonge kern moet zich nog bewijzen, zij doen het knokwerk veelal.’ (Bron: Interview politiefunctionaris)

De geldingsdrang onder de jonge harde kern is groot; men wil zich profileren om hogerop te komen. De oude garde wordt beschouwd als eindstation waar de jonge garde zich nog aan moet bewijzen. Door bewijsdrang kan een

15 Een van de regio's heeft bij de selectie aangegeven bewust enkel in de hoek van de voetbalhooligans te kijken en de activiteiten buiten beschouwing te laten vanwege de gevoeligheid van de informatie.

stadionverbod een averechtse uitwerking hebben op met name de jongere hooligangardes. Het stadionverbod wordt soms als graadmeter voor prestatie en status gebruikt. Iemand met veel of lange stadionverboden laat zien dat hij vecht en geniet hierdoor aanzien en respect. Het vermoeden wordt gedeeld dat de oude garde de bewijsdrang onder de jonge gardes gebruikt door als opdrachtgever voor relafspraken op te treden. Omgekeerd moet de jongere harde kern vaak toestemming vragen voor een ‘actie’.

‘Bij de bestorming van het ADO-honk lag de uitvoering ervan grotendeels in handen van jonge harde kernleden, de oude harde kern kijkt op een afstand toe en provoceert de politie.’ (Bron: Interview politiefunctionaris)

De in de kaders beschreven structuur van harde kerngroepen is gangbaar.

Jonge harde kern

Hieronder kunnen de meelopers geschaard worden. Zij hebben de minste status. Deze categorie hooligans staat juist vooraan bij rellen en vechtpartijen om indruk te maken op de oudere harde kern. Zij worden in feite al dan niet actief aangestuurd door de harde kernleden. Door gaans zijn de meelopers jonger dan de andere harde kernleden. De aanjagers dan wel leiders van deze groep maken zelf vaak deel uit van de tussengroep.

Tussengroep

Van deze groep gaat de meeste actie uit in de vorm van het organiseren en aangaan van rellen. De groep laat zich dan ook beter typeren als ‘relfans’ dan als voetbalfans. Zij nemen een duidelijke tussenpositie in door de voorbeeldfunctie die ze hebben voor de jonge harde kern en de bewijsdrang die ze ervaren ten opzichte van de oude garde.

Oude harde kern

Deze groep vormt het gezicht van de harde kern. Hij is wisselend aanwezig bij rellen en tijdens die aanwezigheid beweegt hij zich meer op de achtergrond. Leden uit deze groep zijn te typeren als de *die hards* die hun sporen al verdiend hebben.

De harde kerngroepen kennen veelal een dynamische structuur en leden zijn over het algemeen goed onderling vervangbaar. Ook leidersfiguren met veel aanzien zijn inwisselbaar.

‘Als je de leiders eruit haalt, heb je hooguit een adempauze. Een leider is binnen twee weken vervangen in het netwerk en het gaat vervolgens net zo hard door.’ (Bron: politiefunctionaris)

Voor al binnen de jonge garde is het verloop groot. Dit valt deels terug te voeren op de jeugdige leeftijd en de maatschappelijke positie. In de jonge groepen heerst een minder stabiele leefstijl als het gaat om een baan, relatie en kinderen, zoals we die wel bij de oudere harde kernleden zien. Er staat met andere woorden weinig op het spel mocht men gepakt worden. Dit in combinatie met de statusverhoging die het aangaan en uitvechten van confrontaties met zich meebrengt, maakt dat men sneller overgaat tot het plegen van gewelddadige ordeverstoringen.

Anderzijds is er mede door de onbestendige leefstijl een grotere kans op een ‘kantelmoment’: het minderen of stoppen met ordeverstoringen zogauw belangrijkere zaken als een vaste baan, relatie of gezin een rol gaan spelen. Het geeft echter geen garantie dat men ordeverstoringen definitief de rug toekeert. Er zijn gevallen waarin harde kernleden zich handhaven in de groep, maar binnen de groep een andere rol gaan vervullen – die van onzichtbaar leiderschap. Ze genieten vanwege hun opgebouwde staat van dienst genoeg aanzien om rustiger aan te kunnen doen, maar blijven achter de schermen een belangrijke rol spelen.

‘Zijn rol is in die zin veranderd dat hij van actief meevechten een meer aansturende rol heeft gekregen. Hij is bijvoorbeeld de afgelopen vijf jaar al niet meer aangehouden, maar we weten dat hij achter de schermen wel actief is.’ (Bron: politiefunctionaris)

Ook op een supportersforum op internet wordt gerefereerd aan het feit dat de oudere hooligans actief blijven, zij het op een andere manier:

‘De Sportclub Feyenoord (SCF) is de hooliangroep die zich in de jaren ’80 sterk begon te ontwikkelen en wordt gezien als de eerste lichting Feyenoordhooligans, later gevolgd door onder andere de derde generatie (FIIIR). Zij zijn momenteel het meest actief, terwijl de SCF het wat rusti-

ger aan doet. De SCF bestaat uit mannen die nu eind veertig, begin vijftig zijn met een uitschieter naar in de zeventig – dan doel ik op “Rellen Henk”, die ondanks zijn hogere leeftijd altijd goed mee kan met de “jonkies”.’ (Bron: www.fm-fans.nl)

Verskillende achtergronden, dezelfde drijfveren

Er lijkt zich geen duidelijk overeenkomstig patroon af te tekenen in de achtergronden van hooligans. Hooligans blijken niet zonder meer te typeren als kansarme of gemarginaliseerde jongeren. Onderhavig onderzoek, maar ook eerder onderzoek (Bol en Van Netburg, 1997), toont aan dat hooligans afkomstig zijn uit alle sociale milieus, zij het wel dat de lagere sociale klasse oververtegenwoordigd is. Het lijkt te gaan om jongens uit verschillende sociaaleconomische milieus. In de interviews wordt opgemerkt dat er dan ook geen voorspellende factoren lijken te bestaan of iemand uitgroeit tot hooligan.

‘Ze hebben een gevarieerde achtergrond, van universitaire opleiding tot winkeldief.’ (Bron: politiefunctionaris)

Wel is het opvallend is dat relatief veel leidende figuren binnen een harde kern afkomstig zijn uit de sociale middenklasse (Kohlen, 2000; Ferwerda et al., 1999). Dit blijkt ook uit het feit dat een groot deel van de ordeverstoorders doordeweeks een normaal hardwerkend bestaan leidt, maar in de weekenden helemaal ‘losgaat’:

‘Er zitten ook types bij met twee gezichten die een dubbelleven leiden. Doordeweeks ambtenaar en in het weekend vechten, dan gaat gewoon de knop om.’ (Bron: politiefunctionaris)

Ondanks de uiteenlopende achtergronden lijkt er binnen de rellende supportersgroep wel een overlap in motivatie en drijfveren voor hun gedrag. Spaaij (2006), die supportersgeweld in binnen- én buitenland onderzocht, spreekt zelfs van een ‘collectieve hooligan identiteit’. Die identiteit is volgens hem opgebouwd uit gemeenschappelijke drijfveren voor geweld en ordeverstoringen rondom het voetbal, zoals: agressieve masculiniteit, territoriumdrang, de kick van geweld, onderlinge solidariteit en genegenheid, en de hang naar soevereiniteit en autonomie. Dit beeld komt eveneens naar voren op basis van een van de interviews:

‘De gemeenschappelijke factor lijkt groepsgedrag en voor jongens in het bijzonder: vechtedrag. Voetbal is de katalysator voor mensen met bepaalde karaktereigenschappen, namelijk beïnvloedbaarheid en groepsdrang.’
(Bron: politiefunctionaris)

Op basis van de straatinformatie lijkt de focus van de oude garde binnen de beweeggronden meer te liggen op territoriumdrang en agressieve masculiniteit en bij de jongere garde meer op de kick van geweld in combinatie met een hang naar status en aandacht. Het gedrag bij de oude garde lijkt nog enigszins voort te komen uit affectie voor de club:

‘Ik ben al mijn hele leven fan van Feyenoord. Ik ben ook geboren als “hooligan” en zal dat ook altijd blijven.’ (Bron: proces-verbaal van een ordeverstoorder)

De betrokkenheid van sommige oudere hooligans bij de voetbalclub uit zich soms ook op organisatorisch niveau.

‘Hij geniet enorm veel aanzien omdat hij in zijn tijd veel geregeld heeft voor de club: hij heeft een onafhankelijke supportersvereniging opgericht, waarmee hij de club landelijk op de kaart heeft gezet.’ (Bron: politiefunctionaris)

Onder de jongere garde lijkt deze affectie voor voetbal of een club soms geheel te ontbreken.

‘Het voetbal interesseert ze niks. Bij de open dag, de presentatie van de nieuwe spelers, is iedereen enthousiast behalve de jonge harde kern. Het lijkt bij de nieuwe aanwas niet meer zozeer om de sport van het voetbal te gaan maar om de sport van het relen.’ (Bron: politiefunctionaris)

Hoewel het hooliganisme weleens in verband wordt gebracht met rechts-activisme, zoals in Groot-Brittannië en Italië waar aparte extreemrechtse hooliganafsplittingsen bestaan, lijkt dit in Nederland niet aan de orde. Hiervan getuigt bijvoorbeeld ook de aanval die Ajax-hooligans samen met links-activisten uitvoerden op rechtse actievoerders die op het punt stonden te gaan demonstreren.¹⁶ Hoewel het gedrag van hooligans soms overeenkomsten vertoont met het rechts-extremisme, blijkt dit in werkelijkheid vaak enkel bedoeld als provocatie (Adang, 1997). Hooligans lijken tot op heden nagenoeg geen poli-

tieke interesse te hebben (Kohlen, 2000). Ook in onderhavig onderzoek is er geen informatie om dit verband hard te maken. Van sommige leden van hardkerngroepen is overigens bekend dat zij bewust niet in verband gebracht willen worden met het rechts-activisme.

Werkwijze en professionaliteit

Een van de belangrijkste kenmerken – die tegelijkertijd grote implicaties heeft voor de aanpak – is de professionele werkwijze van de harde kern. Over het algemeen lijkt zij goed te weten waar de opsporings- en aanhoudingsgrenzen van de politie liggen. Rekening houdend met bijvoorbeeld cameratoezicht en politie in burger in en rondom het stadion past de harde kern het gedrag aan.

‘Ik zit nooit op vak W omdat daar te veel camera’s op staan.’ (Bron: proces-verbaal van een ordeverstoorder)

De professionaliteit zien we ook terug in de wijze waarop rellen van groot en klein formaat plaatsvinden. Hierbij maken we een onderscheid tussen grote, spontane rellen waarbij een klein opstootje uiteindelijk kan ontaarden in eenrellende massa (de massagestuurde rellen) en vooraf geplande, afspraakgestuurde rellen. Verder kunnen hooligans een prominente rol spelen bij incidentgestuurde rellen in wijken of buurten.

Bij de rellen die in de massa ontstaan – bijvoorbeeld in het stadion – zorgt de oudere harde kern ervoor dat ze in de tweede linie blijven. Ze ensceneren een rel maar weten wanneer ze weg moeten zijn. Ze ontlopen camera’s, ontwijken de politie en zetten capuchons op om onherkenbaar te blijven. Het zijn vervolgens gelegenheidsplegers en ‘meelopers’ die in de vuurlinie, op de voorgrond staan.

Bij de geënceneerde, afspraakgestuurde rellen wordt via forums of gsm’s een confrontatie gearrangeerd tussen rivaliserende supporters. Rellen op afspraak kunnen korte of langere tijd van tevoren worden gepland. Bij ‘flitsacties’ – snelle acties binnen het netwerk van de harde kern – krijgt men met een kort belondje al gauw dertig man op de been. Maar er worden ook grotere acties georganiseerd die een langere aanloop kennen, waarbij het al gauw gaat om honderd tot honderdvijftig man. De organisatie van de afspraakgestuurde rellen ligt eveneens in handen van de (oudere) leidersfiguren, die doorgaans zelf op afstand blijven als de confrontatie plaatsvindt.

‘We kregen de melding dat F. bij de voetbalvereniging was. Daar zorgt hij voor overlast, waardoor hij er vanaf wordt gekickt. Hij belt en binnen drie kwartier is er een man of dertig met knuppels en stoelpoten voor een flits-actie’. (Bron: politiefunctionaris)

Dat de hooligans die te typeren zijn als notoire ordeverstoorder geen gelegenhedsplegers zijn, maar doorgewinterde relschoppers, blijkt uit het feit dat ze doorrellen ondanks maatregelen zoals een stadionverbod. Men spreekt af buiten het stadion en dus uit het zicht van politiebegeleiding. Bovendien zoeken de hooligans met een stadionverbod elkaar juist op, waardoor er clustering plaatsvindt van voornamelijk de ‘zwaardere’ hooligans. Over een van de hooligans die al jaren een stadionverbod heeft, wordt opgemerkt:

‘Hij is een toonaangevende figuur in de groep. Al heeft hij al jaren een stadionverbod, maar bij uitwedstrijden loopt hij nog steeds voorop.’ (Bron: politiefunctionaris)

Ook bij de incidentgestuurde rellen die we uit de praktijk kennen, spelen hooligans soms een toonaangevende rol. In het Utrechtse Ondiep (zie hoofdstuk 5) en de Bossche Graafsewijk hebben naar aanleiding van een schokkende gebeurtenis rellen plaatsgevonden onder regie van enkele hooligans.

Er is een verschil in professionaliteit tussen de oude en de jonge garde. De grootste professionaliteit zien we terug bij de oude gardes; zij trekken links en rechts aan de touwtjes en zijn vaak verantwoordelijk voor het ontstaan of bijeenhouden van de harde kern. Over de professionaliteit en organisatiegraad van hooligans wordt in een van de interviews opgemerkt:

‘De groepen hooligans zijn tien keer beter georganiseerd en vijftien keer sneller dan de politie.’ (Bron: politiefunctionaris)

Binnen de harde kern wordt soms ook illegale drugshandel bedreven. De leden van de jongere garde gaan wat vaker onbezonnen te werk, met als risico dat ze de verdiensten van de oude garde in diskrediet brengen:

‘De oude garde zit er voor bescherming van de eigen (drugs)handel, de jonge garde verpest de handel door rellen te trappen waardoor onderling herrie ontstaat.’ (Bron: politiefunctionaris)

In hun werkwijze speelt provocatie naar autoriteiten en dan met name naar de politie een grote rol.

‘Op de dag van de aanval was de verjaardag van een van de kopstukken van de oude harde kern. Hij liet zich prominent op de camera zien op het tijdstip van de bestorming van het supportershonk van een rivaliserende club om te laten zien aan de politie dat hij er niet bij was.’ (Bron: politie-functionaris)

Enige professionaliteit blijkt ook uit het gegeven dat de harde kern net zo gefocust is op de politie als andersom. Zij zorgen dat zij weten door wie ze in de gaten worden gehouden.

‘Ook maakt G. met grote regelmaat foto’s van “stillen” tijdens hun werkzaamheden bij wedstrijden. Die foto’s worden vervolgens geplaatst op een internetsite.’ (Bron: proces-verbaal van een ordeverstoorder)

Geweld

Dat geweld een grote rol speelt onder hooligans zagen we al terug in hun antecedentenpatroon, dat voor bijna de helft uit geweldplegingen bestaat. Hoewel de aanzet bij het supportersgeweld vaak gecalculeerd is, zoals bij een flitsactie, is de uitwerking ervan minder berekend. Mede door de geweldsverheerlijking is het toegepaste geweld in de meeste gevallen excessief en disproportioneel te noemen. Uit de interviews blijkt dat veel personen bekend staan om hun korte lontje. Het zijn personen die ‘cross-situationeel’, dus ook buiten het voetbal om, veel geweld plegen en hier weinig aanleiding voor nodig hebben. Hun geweld is impulsief te noemen, waarbij de kans op disproportioneel geweld groot is vanwege het gebrek aan zelfbeheersing.

Op grond van het criterium van een agressieve persoonlijkheid en/of gebrekkige zelfbeheersing kunnen we op basis van de interviews twintig personen uit de hooligangroep classificeren als ‘excessieve geweldpleger’. Het zijn, afgezet tegen de gemiddelde leeftijd in de groep (28 jaar), wat vaker de jongere hooligans. Hun gemiddelde leeftijd is 27. Niet alleen impulsief geweld hoeft excessief te zijn, ook gecalculeerd geweld kan uit de hand lopen. Uit een studie naar gewelddadige veelplegers blijkt dat disproportioneel geweld vaak samengaat met een of meer van de volgende factoren (Beke et al., 2006):

- een onevenredige getalsverhouding dader(s)/slachtoffer(s);
- wapengebruik: relatief zware wapens leveren ernstig letsel op;

- een onevenredige krachtsverhouding tussen dader en slachtoffer: de weerbaarheid van het slachtoffer ten opzichte van de dader(s);
- ongelijkmatige opbouw van geweldsuitingen: 'plotseling' en explosief.

Met name de eerste twee punten en het laatste punt spelen een belangrijke rol. Hooligans sturen bij afspraakgestuurde rellen soms bewust aan op een onevenredige getalsverhouding:

'... de tactiek van de harde kern van de uitclub was om pas op het moment van arriveren in de stad van de thuisclub een telefoontje te plegen met de rivaliserende harde kern voor een vechtafspraak. De harde kern van de thuisclub kwam hierdoor te laat en onderbezet ter plaatse, waardoor zij massaal belaagd werd.' (Bron: politiefunctionaris)

Omdat hooligans hoofdzakelijk hooligans van de tegenpartij uitkiezen of zich juist verzetten tegen het gezag lijkt punt drie minder van toepassing. Het gebruik van wapens is iets waar in de interviews op gewezen wordt, maar wat niet zozeer uit de politie- en justitiecontacten blijkt. In interviews komt naar voren dat de politie wel kennis heeft van wapenbezit, of wapens heeft aangetroffen in supportershomes of bij voertuigcontroles tijdens supportersbegeleiding. Nog minder dan 1% van de politieregistraties van de hooligans uit de onderzoeksgroep refereert aan wapenincidenten en ook de justitiële registraties op dit gebied zijn beperkt (5%).

'Aangetroffen wapens in bijvoorbeeld supporterhomes zijn lastig terug te voeren op personen, waardoor we daar uiteindelijk niemand voor kunnen veroordelen.' (Bron: politiefunctionaris)

Actieradius en middelengebruik

Tot slot gaan we in op de actieradius en het middelengebruik van de groep op basis van de straatinformatie. De hooligans volgen hun club vaak op de voet. Hierdoor hebben zij een grote actieradius die zelfs over de landsgrenzen heen reikt, zoals bij internationale uitwedstrijden.

Omdat de harde kern weet dat zij streng in de gaten wordt gehouden door de (regionale) voetbaleenheden en de RID, kan het een strategie zijn om buiten de regio te gaan vechten. De kans dat ze binnen de regio gepakt worden is met alle beveiliging én aandachtsvestigingen op individuele harde kernleden vele malen groter dan daarbuiten. Daarom zoeken ze hun heil buiten de regio.

Afgezien van het voetbalgeweld zijn veel hooligans actief in de context van het uitgaan, bijvoorbeeld op houseparty's en stadsfeesten. Iets minder dan een op de tien (8,5%) incidenten waar de hooligans uit de onderzoeksgroep bij betrokken waren, speelde zich af in de uitgaanssfeer.

Zowel bij het bezoeken van voetbalwedstrijden als bij het uitgaan, spelen alcohol en drugs een belangrijke rol. Middelen kunnen een belangrijk, ontremmend effect hebben op het gedrag van mensen. Zo komt men door alcohol en drugs sneller in de verleiding om te rellen, zonder dit vooraf van plan te zijn. De kracht van de massa of incidenten kunnen in een rel ontaarden en dit mechanisme zal sneller gaan wanneer er alcohol of drugs in het spel is. Bij de hooligans zien we dat het alcohol- en drugsgebruik vaak gecalculeerd is: alcohol en drugs worden intentioneel gebruikt als pepmiddel om zich op te laden voor een rel. Maar ook bij impulsief gebruik van alcohol en drugs neemt men sneller deel aan gevechten, ook zonder dat men dit voornemen had. Het wegvallen van de remmingen en het zich voordoen van de gelegenheid brengen deelname aan de rel een stap dichterbij.

Vooraf het cocaïnegebruik onder hooligans is in algemene zin groot. In de interviews wordt het aangewezen als de kern van het supportersprobleem, getuige de volgende uitspraken:

‘De normen en waarden zijn volledig zoek bij de hooligans, deze zijn weggesnoven.’ En: ‘Cocaïne is bij veel jongens van doorslaggevende betekenis bij hun gewelddadigheid.’ (Bron: politiefunctionarissen)

Overigens bestaat in een aantal politieregio's het vermoeden dat de hooligans in hun eigen drugstoevoer voorzien, dus dat er drugshandel binnen de harde kern is. We kunnen concluderen dat alcohol- en drugsgebruik onlosmakelijk lijken te zijn verbonden met zowel de leefstijl en mentaliteit van hooligans, als het ontstaan van rellen. In de aanpak van het voetbalgeweld vormen met name cocaïnegebruik en -handel een belangrijk onderdeel.

4.3.2 Gedragsprofiel wijkverstoorders

Van de opgestelde top vijftig van notoire ordeverstoorders zijn er negen te typeren als ordeverstoorders bij wie het actief zijn in de wijk en/of het zich ophouden in jeugdgroepen de boventoon voert. Twee personen houden er bovendien rechtse sympathieën op na en één persoon staat tevens bekend om

pro-islamitische uitlatingen, maar omdat hun gedrag in de wijk het meest saillant is, zijn zij onder dit type geschaard. Bovendien wordt er weinig navolging aan deze sympathieën gegeven; het voeren van acties uit naam van de ideologie blijft achterwege, zoals bij de activistische ordeverstoorers van de volgende subparagraaf wel het geval is. Opvallend voor de wijkverstoorers is het opereren in groepsverband – en specifieker – het optreden in jeugdgroepen. Het zijn personen die zich veelal ophouden in jeugdgroepen, waarbij hun gedrag varieert van hinderlijk tot crimineel. Onder dit type vinden we de jongste notoire ordeverstoorers terug. De gemiddelde leeftijd binnen de groep is 23 jaar. De jongste ordeverstoorer hierbinnen heeft een leeftijd van 21 jaar, de oudste is 28 jaar.

Den Bosch – De politie in Den Bosch is verrast door een massale vechtpartij in een woonwijk tussen circa zestig rivaliserende jongeren. De aanleiding voor het geweld is niet duidelijk. Volgens buurtbewoners worden in de wijk drugs gedeald en zijn er vaker opstootjes tussen jeugdgroepen. (Bron: ANP, 27 augustus 2007)

Groepsdynamiek en autoriteitsconflicten

Het opereren in groepsverband hangt vaak samen met een jeugdige leeftijd. Schuyt (1993) merkte dat het opereren in groepsverband een principieel kenmerk is van jeugddelinquentie. In de voorgaande subparagraaf werd al duidelijk dat voor de jeugdige hooligans het groepsaspect een belangrijke rol speelt. Bij de wijkverstoorers heeft het groepsgebeuren eveneens een sleutelrol. Qua omvang moet gedacht worden aan groepen van twintig tot veertig man. Vaak zijn het jeugdgroepen die het predicaat hinderlijk, crimineel of overlastgevend dragen (Beke et al., 2003). Uit het onderzoek blijkt dat groepsvorming zich wat vaker voordoet in de achterstandswijken waar sprake is van sociale achterstand. Dit kan ook een verklaring bieden voor het verschijnsel dat de wijkverstoorers – anders dan hooligans – vaker de confrontatie opzoeken met lokale autoriteiten; wellicht zien zij de economische ongelijkheid als een uitkomst van een oneerlijke, politieke behandeling. Het schoppen tegen autoriteiten is dan een reactie hierop. Op basis van de interviews lijken de autoriteitsconflicten vooral opvallend bij allochtone groepen.

‘Allochtonen hebben een heel ander wij-gevoel dan autochtonen; ze zijn in staat om in zeer korte tijd een groep mensen te verzamelen om massaal tegen een autoriteit (politie) in opstand te komen.’ (Bron: politiefunctionaris)

Saamhorigheid zonder bestendigheid

Volgens een van de respondenten berust de groepsvorming bij een rel veelal op gelegenheid en kent de totstandkoming weinig tot geen organisatie. Evenmin gaat het om hechte vriendschappen: het zijn losse groepsverbanden zonder vaste structuren. Het optreden van de groep verloopt dan ook steeds in wisselende samenstelling. Dit blijkt op individueel niveau uit het feit dat dezelfde persoon aan verschillende groepen te linken is; men weet elkaar te vinden als het nodig is. Vaak kennen ze elkaar uit de wijk of buurt omdat ze daar zijn opgegroeid. Er bestaat veel dynamiek en overlap binnen de groepen, waarbij het voorkomt dat groepen en groepsleden afwisselend rivaliserend en vriendschappelijk met elkaar omgaan.

‘Het is nog niet lang geleden dat de groepen K. en O. met elkaar op de vuist gingen en dat zijn nu dikke vrienden.’ (Bron: politiefunctionaris)

Een van de respondenten merkte op dat er een verschuiving is in de aanleiding voor het ontstaan van groepsconflicten. Voorheen was het verschil in wijk van herkomst de aanleiding voor een conflict. Tegenwoordig gaat het vaak om kleine aanleidingen in de persoonlijke sfeer, zoals ruzies in de privé-sfeer die steeds hoger oplopen en uiteindelijk escaleren.

‘De aanleiding is geen groepsaangelegenheid meer, maar het probleem wordt wel met behulp van een groep opgelost.’ (Bron: politiefunctionaris)

De wijkverstoorder wordt niet gedreven door een bepaald doel of ideologie. Er is geen sprake van een corebusiness. Het verstoren van de orde lijkt meer een deelaspect van hun aansluiting bij een (jeugd)subcultuur. Rellen en overlast veroorzaken lijken inherent aan de leefstijl van de groep (of groepen) waar men deel van uitmaakt en aan de onderlinge saamhorigheid die de groep kent.

‘In de groep ontstaan ideeën spontaan en is er geen vaste rolverdeling. Als er mot is met een andere groep bellen ze onderling en steunen ze elkaar.’ (Bron: politiefunctionaris)

Acties worden over het algemeen spontaan in gang gezet, waarbij men met een simpel belrondje in tien minuten een groep van dertig man gemobiliseerd krijgt. Anders dan bij hooligans, die vaak meer vooraf gepland tot een

confrontatie met een andere groep komen, zijn de rellen onder de wijkverstoorders doorgaans spontanere gebeurtenissen. Wijkverstoorders lijken we met name terug te zien bij de incidentgestuurde rellen in bepaalde wijken naar aanleiding van een gebeurtenis, zoals in het Amsterdamse Slotervaart. Op het moment dat er iets vervelends gebeurt, vinden zij een podium om te relen.

Actieradius

Omdat – de naam zegt het al – wijkverstoorders vooral in hun eigen woonomgeving actief zijn, hebben ze over het algemeen een klein ‘werkgebied’.

‘D. is vooral actief in de wijk en in dorpen in de omgeving. Hij maakt deel uit van een overlastgevende hanggroep.’ (Bron: politiefunctionaris)

Zoals eerder vermeld, is de actieradius een indicator voor de organisatiegraad van een groep of type ordeverstoorders en de mate van professionaliteit waarmee de groep zich beweegt. We zien dit beeld terug bij de wijkverstoorders. Hun actieradius is klein en hun werkwijze is weinig geprofessionaliseerd. Wijkverstoorders zijn in hun werkwijze niet altijd doelgericht op zoek naar een podium; de rellen ontstaan zonder planmatigheid. Dit maakt dat hun actieradius beperkt blijft tot de grenzen van de wijk of hooguit van de regio.

Leefstijl

Het middelengebruik wisselt sterk onder de wijkverstoorders en is zodoende niet kenmerkend voor dit type, zoals we wel zagen bij de hooligans. Van de wijkverstoorders uit de onderzoeksgroep zijn er wel enkelen die excessief middelen gebruiken en dan gaat het vooral om drugs (cocaïne en xtc) en in mindere mate om alcohol.

‘D. is een grote drugsgebruiker en laat anderen meegebruiken. Dit van elkaar meegebruiken, is min of meer de cultuur binnen de groep zonder dat er sprake is van een harde handel. Het lijkt overal en door iedereen ingebracht te worden en vervolgens verdeeld over de groep.’ (Bron: politiefunctionaris)

Het drugsgebruik vormt bij sommige wijkverstoorders een onderdeel van de leefstijl die zich kenmerkt door veel uitgaan en het bezoeken van hardcore- en houseparty’s, maar ook voetbal. Inherent hieraan is het gegeven dat een

substantieel deel van de gepleegde incidenten zich in deze context afspeelt. Ruim een op de tien incidenten (12,5%) die op naam staan van de wijkverstoorders vonden plaats in de uitgaans- of voetbalcontext.

4.3.3 Gedragsprofiel activisten

De top vijftig van notoire ordeverstoorders omvatte een klein groepje activisten. Het gaat om vier links-activisten, één rechts-activist en één moslimactivist. Bij de beschreven bevindingen dient rekening gehouden te worden met deze kleine aantallen en de hardheid van de uitspraken.

De activisten zijn qua organisatiegraad en reikwijdte (nationaal en internationaal) en vooral qua fanatisme en daadkracht een belangrijke subgroep binnen de notoire ordeverstoorders. Het credo 'het doel heiligt de middelen' lijkt deze groep op het lijf geschreven, zo komt naar voren uit de interviews:

'Alle antecedenten hebben te maken met acties die gehouden zijn. Ze trappen bijvoorbeeld niet zomaar een bushokje in.' (Bron: politiefunctionaris)

Hun antecedenten lopen uiteen van bedreigingen met geweld tot daadwerkelijk geweld en vernielingen, maar vallen hoofdzakelijk in de openbare-orde-sfeer. De groep typeert zich hiermee als sterk specialistisch in zijn werkwijze. Een bijzondere, aan het links-activisme gerelateerde delictsoort, die we niet terugzien bij de andere types is het kraken/bezetten van panden.

Dit handelen vanuit een ideologie ziet men ook vertaald in de rol die 'leden' binnen het activisme hebben. Dit is altijd een actieve rol op de voorgrond of op de achtergrond, maar iemand raakt niet toevallig betrokken bij het activisme. 'Meelopers' zal men er dus niet snel tegenkomen. Al heeft men een meer bescheiden rol, dan nog neemt men de nodige initiatieven om acties te organiseren en tijdens de acties een actieve rol in te nemen. In activistische kringen lijkt er qua status en daadkracht minder onderscheid tussen verschillende posities dan bijvoorbeeld bij de hooligans. Activisten die minder status genieten en geen leidersrol vervullen, vertonen toch nog veel dadendrang en fanatisme. Dit is anders dan bij hooligans, die geclassificeerd zijn als 'meelopers', of bij wijkverstoorders, die als groep in zijn geheel weinig rollen taakverdeling kennen; deze groepen laten zich vaker meevoeren in het moment.

Groepsvorming en organisatiegraad

De activisten onder de notoire ordeverstoorders zien we vooral terug bij de massagestuurde en afspraakgestuurde openbare-ordeverstoringen. In het eerste geval kan er bijvoorbeeld in een demonstratie of tijdens een kraakactie een rel ontstaan door de kracht van de massa. Bij de afspraakgestuurde rellen is vooraf een confrontatie georganiseerd met een andere partij (al dan niet zonder hun medeweten). Activisten zien we niet zozeer terug bij de incidentgestuurde rellen waar een podium in een wijk gevonden kan worden om te rellen; de rellen waarbij activisten betrokken zijn, gaan doorgaans gepaard met een bepaalde ideologie.

Hoewel links-activisten en rechts-activisten hier zijn samengenomen, is er een aantal belangrijke verschillen in hun organisatiegraad en werkwijze. In de interviews is in algemene zin ingegaan op wat de werkwijze van rechts-activisme kenmerkt en in hoeverre deze afwijkt van de links-activistische werkwijze. Hierop werd aangegeven dat het rechts-activisme minder goed is afgeschermd en minder is georganiseerd. Rechts-activisten zijn doorgaans opener in hun acties en uitlatingen dan links-activisten, die hun acties vaak afschermen. Onder links-activisten wordt zelfs gebruikgemaakt van (wetenschappelijk) onderzoek om hun doeleinden te behalen: bijvoorbeeld om informatie over rechts-extremisten in te winnen.

Linkse organisaties zijn qua structuur weleens vergeleken met die van een Indische spekkook; de linkse organisatie is opgebouwd uit verschillende los van elkaar opererende lagen die uiteindelijk samen een geheel vormen.¹⁷ Over de groepsvorming en radicalisering geeft een ex-dierenrechtenactivist aan dat het een geleidelijk proces is: van het vertoeven onder linksgestemden met dezelfde veganistische levensstijl tot het elkaar opruien met schokkende filmpjes over slachthuizen. Dergelijke acties vergroten de onderlinge loyaliteit tussen activisten en het commitment met de ideologie, en ze versterken de radicalisering. Naast deze gelegenheidsfactoren zal een bepaalde ontvankelijkheid in iemands persoonlijkheid ook een rol te spelen.

‘Als ik islamitisch was geweest, had ik me misschien wel bij Al Qaida aangesloten.’ (Bron: ex-dierenrechtenactivist in DAG, januari 2008)

Het ordeversturende gedrag onder links-activisten wordt vooral gepleegd bij

17 Bron: DAG, ‘Alles in naam van dierenliefde’, januari 2008.

eigen demonstraties of demonstraties en evenementen van de tegenpartij. Deze laatste ‘oppositieacties’ zijn bedoeld om te ageren tegen de standpunten van de tegenpartij. De Anti Fascistische Aktie is zelfs specifiek opgericht om het rechts-activisme te bestrijden.

‘Bij de onthulling van De Schreeuw – het eerbetoon aan Theo van Gogh – zou een kopstuk van het rechts-activisme aanwezig zijn. Leden van links-extremistische organisaties weten door onderzoek precies waar en wanneer deze persoon arriveert en gaan er in een busje naartoe, puur voor de confrontatie.’ (Bron: politiefunctionaris)

Instrumenteel geweld

Van de kleine groep activisten onder de top vijftig van notoire ordeverstoorers kunnen we zeggen dat alleen de persoon die te typeren is als een rechts-activist beticht kan worden van excessief en disproportioneel geweld. Over hem wordt tijdens het interview gezegd:

‘Als er eentje een kort lontje heeft, is hij het wel. Hij is vreselijk impulsief. Laatst heeft ie een punker met een stoeptegels op het hoofd geslagen.’ (Bron: politiefunctionaris)

Van de andere vijf activisten worden er slechts twee – beiden links-activist – als gewelddadig bestempeld en bij hen heeft het geweld een instrumenteel karakter. Als voorbeeld kunnen we het afleggen van *home visits* of ook wel ‘huisdemonstraties’ door een van de twee activisten noemen. Bij een *home visit* worden personen die zich schuldig maken aan bijvoorbeeld dierenleed thuis bezocht als expliciete waarschuwing om hun werkzaamheden te stoppen. Dat het geweld instrumenteel is, doet weinig af aan de psychische impact ervan op het slachtoffer en/of de geleden economische schade door het slachtoffer. Dergelijke bedreigingsacties zijn bedoeld als waarschuwing aan het slachtoffer en moeten ervoor zorgen dat hij stopt met zijn werkzaamheden. Over de materiële schade zegt een slachtoffer van brandstichting uit de vleesverwerkende industrie:

‘Ze zijn erger dan criminelen. Ik heb liever een overvaller die de kas leeghaalt en vervolgens weer vertrekt. Dan heb ik tenminste mijn bedrijf nog. Nu moet ik herbouwen, zitten de toeleveranciers zonder werk en zijn minstens zeventig gezinnen de dupe.’ (Bron: Korps landelijke politiediensten, juni 2004)

Levensstijl

Vooral links-activisten trekken de lijn van het doel waarvoor zij zich hardmaken door naar hun leefstijl. Degenen die zich hard inzetten voor het dierenrecht zijn vegetariër of veganist, begeven zich nogal eens in de underground punkscene en kleden zich als zodanig. Opvallend is dat de twee links-activisten die het hoogst in de organisatie zitten, juist weinig linkse kenmerken in hun uiterlijk vertonen.

‘Hij is welbespraakt en ziet er als een keurige jongen uit, met eerder een net uiterlijk dan een kenmerkend links uiterlijk.’ (Bron: politie-functionaris)

Dit past in de lijn van de professionaliteit waarmee gewerkt wordt en het zorgvuldig afschermen van de activiteiten. Een opvallend uiterlijk trekt veel de aandacht, terwijl links-activisten er veel aan gelegen is juist anoniem te blijven voor de politie. Tijdens politieverhoren proberen zij zo lang mogelijk hun ‘Niet Nader Bekend’-status vast te houden door zo min mogelijk persoonlijke informatie prijs te geven.

De verblijfplaats van links-activisten is vaak onduidelijk, omdat er veelal in kraakpanden wordt gewoond en men vaak verhuist. Voor alle activisten uit de onderzoekspool geldt dat middelengebruik geen prominente rol speelt.

Achtergrond

Waar de wortels van hun ideologie liggen, is bij alle activisten onduidelijk. Misschien zijn er wel bepaalde achtergrondkenmerken en/of persoonskenmerken, maar op deze informatie is door de beperkte onderzoeksgroep weinig zicht. Het blijft bij slechts een aantal losse feiten: van de moslimactivist weet men dat hij uit een slecht geïntegreerd Marokkaans gezin komt. Onder links-activisten komt het nog al eens voor dat zij uit een welgestelde familie komen, terwijl dit juist het milieu is waar ze zich later tegen afzetten.

Qua achtergrond en persoonseigenschappen is de groep activisten waarschijnlijk de meest gemêleerde binnen de notoire ordeverstoorers. Dit bemoeilijkt het komen tot een eenduidig profiel van activisten. De grootste gemeenschappelijke deler is het handelen vanuit een ideologie. In een geval is dat een islamitische geloofsovertuiging, en in de andere vijf gevallen een rechts dan wel links doeleind, zoals respectievelijk een skinheadorganisatie en een front voor respect voor dieren.

Er lijkt een positieve samenhang tussen het verstoren van de orde vanuit

een ideologie en de mate van georganiseerdheid: hoe meer iemand of een groep gecommitteerd is aan een doel, hoe professioneler de werkwijze en des te groter de organisatiegraad. Op regionaal niveau is het moslimactivisme nog een onontgonnen gebied, waarover weinig bekend is als het gaat om organisatiegraad, werkwijze en groepsbinding. De hier onderzochte groep activisten is te klein om algemene uitspraken over te doen. Niettemin wordt in de interviews het beeld geschetst dat links-extremistische groepen meer gecommitteerd zijn aan hun ideologie en dus professioneler en meer georganiseerd te werk gaan dan rechts-activistische groepen. Dit maakt het voor autoriteiten lastiger om de linkse beweging en haar werkwijze te ontrafelen. Het vergroten en verbeteren van de kennispositie door linkse groepen en individuen landelijk in kaart te brengen, is dus een eerste vereiste.

4.4 Portretten van notoire ordeverstoorders

De hoofdpunten uit de criminaliteits- en gedragsprofielen uit voorgaande subparagrafen voegen we hier samen tot portretten van drie type ordeverstoorders. Elk portret bestaat uit een samenvatting van de belangrijkste kenmerken uit de systeem- en de straatanalyse. Deze wordt voorafgegaan door een korte beschrijving van een prototype van de subgroep op basis van samengestelde informatie uit de diverse dossiers. De portretten worden gecompleteerd met een tabel waarin alle hoofdpunten en aandachtsvelden van dat type ordeverstoorders gestructureerd staan weergegeven.

4.4.1 Hooligans

Portret van een hooligan

A. is begin dertig en al ruim vijftien jaar actief in de harde kern van Feyenoord. Op zijn schouder heeft hij een tatoeage die verwijst naar zijn club. Hij heeft de opleiding LTS-bouwkunde afgerond, maar werkt nu voor een verhuisbedrijf. A. begon bij de jonge garde van Feyenoord. Door zijn deelname aan het 'Fighting Squadron', de vechteenheid van de harde kern, en het regelen van tickets en vervoer bij uitwedstrijden heeft hij zich opgewerkt tot een van de hoofdfiguren van de 'Feyenoord derde generatie Rotterdam hooligans' (FIIIR). Maar ook op festivals en

danceparty's is A. samen met zijn voetbalvrienden te vinden. Hij staat bekend staat als de 'regelneef' binnen de groep, is de man van de contacten en bovendien niet te beroerd om zelf mee te vechten. Toen hij laatst uit van zijn eigen lokale voetbalvereniging getrapt werd vanwege aanhouden-de overlast, vond hij binnen drie kwartier dertig man bereid om het club-huis kort en klein te slaan. Zijn gebrek aan zelfbeheersing en agressie heeft de groep echter ook weleens in diskrediet gebracht. A. behoort dan ook niet tot de topleiders van zijn groep, daar is hij te weinig strategisch voor. Hij heeft de reputatie een stevige cokegebruiker te zijn en een kort lontje te hebben. Een confrontatie met Engelse Sheffieldsupporters leverde hem onlangs een half jaar detentie en een stadionverbod tot 2010 op. Sindsdien en sinds de geboorte van zijn zoontje twee jaar terug loopt hij misschien minder voorop, maar is hij nog steeds volop actief in de groep.

Deze persoonsbeschrijving is ter illustratie en niet gerelateerd aan een bestaand persoon.

De groep hooligans (n=35) bestaat uitsluitend uit mannen. De gemiddelde leeftijd is 28 jaar, met een grote spreiding over de leeftijdscategorieën. Zelfs de oudste leeftijdscategorie (35 jaar en ouder) is met acht personen ruim vertegenwoordigd. De spreiding is terug te voeren op de verschillende segmenten binnen een harde kern. Vaak is er een oude harde kern – met de oude(re) leiders die hun sporen al verdiend hebben – en een jonge kern – met jongere leiders en meelopers die zich nog moeten bewijzen aan de oude garde.

Hooligans hebben een groot aantal politiecontacten, gemiddeld 27 contacten, in verschillende rollen van betrokkenheid. Daarvan komt de rol van betrokkene verreweg het meest voor, gevolgd door die van verdachte. Dat de hooligan vaker als betrokkene dan als verdachte wordt aangewezen, hangt vermoedelijk samen met het feit dat de meeste incidenten in groepsverband gepleegd worden. Het gaat dan vooral om openbare-orde-incidenten waarbij door het groepskarakter en het vaak weerbarstige verloop iemands rol en de mate van betrokkenheid lastig vast te stellen zijn.

De hooligans kennen een relatief lange criminele carrière en beschikken over een goedgevuld strafblad. Het zijn vooral openlijke geweldplegingen – waaronder ook vernielingen – waarvoor de hooligans voor de rechter verschijnen. Gemiddeld zagen zij veertien keer een strafzaak tegen zich opgemaakt. Hun strafverleden beslaat gemiddeld tien jaar. Ze worden voor de strafbare feiten vooral gesanctioneerd met een geldboete of gevangenisstraf. Daarnaast kennen zij vrijwel allemaal een stadionverbod. Hooligans zijn vooral bekenden van de politie wegens incidenten in de sfeer van de openbare orde en geweld en

zijn daarmee te typeren als specialisten. Wel hebben zij tevens andersoortige feiten op hun naam staan, zoals vermogens- en verkeersdelicten.

Zij zijn vooral actief binnen de eigen politieregio, maar met name in relatie tot (inter)nationale voetbalwedstrijden bouwen zij ook politiecontacten buiten de regiogrenzen op. Daarnaast komen zij wegens hun gedrag in contact met de politie in de context van het uitgaan en tijdens feestelijke evenementen in de stad.

Tabel 20: Overzicht hooligans

Politie		
Aantal contacten	Gemiddeld 27	
Aard contacten	1 Openbare orde 35% 2 Politiehandeling 22% 3 (Openlijke) geweldpleging 20%	
Rol van betrokkenheid	Betrokkene 70%	Verdachte 27%
Groept-/solo-incident	Groep: 68%	Solo: 32%
Actieradius	Binnen politieregio: 71%	Buiten politieregio: 29%
Context	1 Voetbal: 41% 2 Politiehandeling: 21% 3 Uitgaan/feest: 9%	
Justitie		
Aantal antecedenten	Gemiddeld 13,5	
Strafverleden	Gemiddeld 9,8 jaar	
Aard antecedenten	1 (Openlijke) geweldpleging 46% 2 Vermogen 15% 3 Verkeer 10%	
Generalist/specialist	Specialist (openbare orde + openl. geweldpleging): 53%	
Vonnis	1 Geldboete 28% 2 Gevangenisstraf 20% 3 Vwd. gevangenisstraf 15%	
Type openbare-ordeverstoringen		
• Afspraakgestuurde rellen		
• Massagestuurde rellen		
• Incidentgestuurde rellen		
Aandachtsvelden		
• Sterke organisatiegraad, gelaagde harde kern		
• Veel excessief geweld		
• Overmatig cocaïnegebruik		

Het middelengebruik – vooral cocaïne – is zorgwekkend te noemen. Er zijn hooliangroepen waarvan verondersteld wordt dat cocaïnegebruik én -handel de kern van het hooligangeweld vormen. Alcohol en drugs worden zowel in recreatieve als in calculerende zin gebruikt, dit laatste om zich op te laden voor een confrontatie.

Bij de hooligans zijn de rellen vaak geënceneerd en kenmerken ze zich door een grote professionaliteit. De leiders kunnen in een korte tijd dertig tot veertig man op de been krijgen voor een rel. De rellen zijn gewelddadig en vooral onder de jonge garde vinden we de meeste excessieve geweldplegers terug. Sensatiezucht en bewijsdrang in de richting van de oude garde zijn belangrijke drijfveren voor hen die het belang van clubliefde vrijwel volledig ondergraven. Stadionverboden hebben vooral onder de jonge groepen een statusverhogend effect. Uit het aantal stadionverboden valt af te lezen dat iemand vooraanstaat bij rellen en meevecht. Bij de oude garde speelt hun staat van dienst een belangrijke rol. Vaak hebben zij hun club qua hooliganisme op de kaart gezet en sturen zij de jonge garde aan om hun ‘succes’ voort te zetten. De oude garde gaat professioneler en voorzichtiger te werk, dat laatste omdat zij vaak een maatschappelijke positie – gezin, baan, huis – te beschermen hebben. Zij initiëren de rel, maar staan vervolgens in de tweede linie, uit het zicht van de politie wanneer de rel ontvlamt.

4.4.2 Wijkverstoorders

Portret van een wijkverstoorder

F. staat bekend als een grote onruststoker in de wijk. Vooral de politie in de wijk moet het ontgelden, daarnaast staat hij erom bekend vrouwen lastig te vallen. Hij is van Marokkaanse afkomst, 22 jaar en woont thuis bij zijn ouders, drie broers en zusje. Zijn vader is al enige tijd werkloos. F. werkte enige tijd in een sportwinkel, totdat bleek dat hij de kluis had leeggeroofd. Sindsdien maakt hij zich veel schuldig aan uiteenlopende criminaliteitsvormen, waaronder woninginbraken. Vrijwel alles pleegt hij in groepsverband. Ook zijn broers zijn crimineel actief, maar komen veel minder in

aanraking met de politie dan hij. F. staat bij de politie geregistreerd als veelpleger. De politie is gefrustreerd dat het zo moeilijk is een zaak op hem te krijgen, want hij is impulsief en calculerend tegelijkertijd en maakt deel uit

van verschillende groepen die hem indekken. Hij knokt niet mee, maar put zijn status binnen de groep uit andere zaken: hij zit goed in de organisatie en verdeelt zijn criminele verdiensten onder de leden. Hij is initiatiefnemer om te rellen en krijgt zo twintig man op de been met een belondje, maar zodra de politie ter plaatse is, is F. naar de achtergrond verdwenen.

Deze persoonsbeschrijving is ter illustratie en niet gerelateerd aan een bestaand persoon.

Tabel 21: Overzicht wijkverstoorders

Politie		
Aantal contacten	Gemiddeld 24	
Aard contacten	1 Politiehandeling 35%	
	2 (Openlijke) geweldpleging 15%	
	3 Overlast en openbare orde 13%	
Rol van betrokkenheid	Betrokkene: 60%	Verdachte: 34%
Groeps-/solo-incident	Groep: 63%	Solo: 37%
Actieradius	Binnen politieregio: 88%	Buiten politieregio: 12%
Context	1 Politiehandeling 54%	
	2 Buurt/wijk 13%	
	3 Voetbal 7%	
Justitie		
Aantal antecedenten	Gemiddeld 12,4	
Strafverleden	Gemiddeld 9,4 jaar	
Aard antecedenten	1 Vermogen 33%	
	2 (Openlijke) geweldpleging 26%	
	3 Verkeer 17%	
Generalist/specialist	Generalist (openbare orde + openl. geweldpleging): 36%	
Vonnis	1 Geldboete 28%	
	2 Gevangenisstraf 20%	
	3 Vwd. gevangenisstraf 15%	
Type openbare-ordeverstoringen		
• Incidentgestuurde rellen		
Aandachtsvelden		
• Lage organisatiegraad, saamhorigheid maar geen bestendigheid van groepen		
• Autoriteitsconflicten en conflicten met andere buurtgroepen		
• Jeugdige ordeverstoorders met relatief lang strafverleden		

In de onderzoeksgroep gaat het om negen wijkverstoorders, op een na allemaal van het mannelijk geslacht. Het betreft de jongste groep ordeverstoorders, met een gemiddelde leeftijd van 23 jaar. We zien dan ook veel verwantschap in gedrag tussen wijkverstoorders en jeugdgroepen. Bijna twee derde van de politiecontacten was in groepsverband. Net als bij hooligans zien we bij wijkverstoorders dan ook het meest de rol van betrokkene terug. De wijkverstoorders hebben een beperkte actieradius, doordat zij hoofdzakelijk binnen de eigen regio en wijk actief zijn. Opmerkelijk, gezien hun jeugdige leeftijd, is dat de wijkverstoorders al een behoorlijk strafverleden hebben van gemiddeld ruim negen jaar. Zij hebben gemiddeld 24 politiecontacten en gemiddeld twaalf justitiecontacten. Wijkverstoorders laten een uiteenlopend antecedentenpatroon zien van vermogensdelicten tot openlijke geweldplegingen. De straffen waar zij mee te maken hebben, zijn – net zoals bij de hooligans – vooral geldboetes en gevangenisstraffen. Politiecontacten hebben voor een belangrijk deel ook te maken met aandachtsvestigingen op de wijkverstoorders, wat niet direct wijst op strafbaar gedrag, maar wel aangeeft dat de politie ze in de gaten houdt.

De wijkverstoorders zijn weinig professioneel in hun werkwijze. Zij sturen niet zozeer bewust aan op rellen, zoals hooligans dat doen. Aanleidingen zijn persoonlijke vetes van groepsleden die escaleren of conflicten met autoriteiten in de buurt. Een belronde volstaat om een groep te verzamelen om het conflict te beslechten. Bij autoriteitsconflicten mag het cultuuraspect niet uitgevinkt worden. Een sterk wij-gevoel onder allochtone groepen maakt dat men sneller geneigd is elkaar te steunen in conflicten met autoriteiten dan autochtonen dat mogelijk zouden doen. Hoewel men in recordtempo een groep weet te verzamelen en er wel saamhorigheid is binnen de groep, zijn de groepsbanden weinig bestendig. Het verloop zowel binnen als tussen de groepen is groot. Het middelengebruik loopt sterk uiteen bij de wijkverstoorders. Sommigen gebruiken niet of bijna nooit, maar er zijn ook excessieve gebruikers bij. Inherent hieraan lijkt het bezoeken van bijvoorbeeld hardcoreparty's en andere evenementen.

4.4.3 Activisten

Uit niets valt af te leiden dat T. (26 jaar) een vooraanstaande links-activist is. Hij komt uit een welgestelde familie en heeft een net uiterlijk dat niks

Portret van een activist

over zijn werkterrein verraaft. T. houdt zich vooral bezig met het dierenrecht en is hierbij nationaal en zelfs internationaal betrokken. In zijn strijd tegen het dierenleed is hij zeer gedreven en zelfs gewelddadig, als dat – in zijn ogen – moet. Vermoed wordt dat hij zelfs betrokken is bij gewelddadige huisbezoeken. T. is verantwoordelijk voor kleine acties, zoals het belemmeren van de toegang tot de slager, tot grotere acties, zoals de organisatie van demonstraties. Hij is zeer intelligent – hij heeft een universitaire studie afgerond – en bovendien scherp en welbespraakt. Hij treedt dan ook vaak

naar voren als perswoordvoerder. T. gaat zeer professioneel en calculerend te werk en slaat op de juiste momenten toe. Dit maakt dat hij nauwelijks politie- en justitiecontacten heeft waar een veroordeling op is gevolgd. Over T. wordt gezegd dat hij gezien zijn gedrevenheid en fanatisme de potentie heeft zich te ontwikkelen tot een Volkert van der G.

Deze persoonsbeschrijving is ter illustratie en niet gerelateerd aan een bestaand persoon.

Het gaat hier om de kleinste groep binnen de notoire ordeverstoorers ($n=6$). Vier activisten zijn thuis te brengen onder het links-activisme, een onder het rechts-activisme en een onder het moslimactivisme. Onder de (links-) activisten bevinden zich twee vrouwen. De gemiddelde leeftijd van de activisten is 25,5 jaar.

De activisten hebben gemiddeld 24 politiecontacten op hun naam staan, waarvan de meeste betrekking hebben op openbare-orde-incidenten of geweldplegingen. Anders dan de andere typen ordeverstoorers zijn activisten vaak in soloverband actief en hun rol bij de incidenten is dan ook vaak die van verdachte. De activisten zien we ook wel terug in de rol van aangever. Een kwart van de politieregistraties betreft politiehandelingen, wat inhoudt dat ze goed onder de aandacht staan bij de politie.

Met name links-activisten zijn doorgaans bijzonder goed georganiseerd en hierdoor moeilijker aan te houden. De hoge organisatiegraad blijkt uit het feit dat zij vooral landelijk actief – en dus landelijk georganiseerd – zijn. De meerderheid van de incidenten waarbij zij betrokken zijn, vindt plaats buiten de politieregio waar men woonachtig is. Al moet hier gezegd worden dat er vaak onduidelijkheid is omtrent de verblijfplaats van activisten, en dan met name die van links-activisten, die zich veel in de krakersscene ophouden.

Tabel 22: Overzicht activisten

Politie		
Aantal contacten	Gemiddeld 27	
Aard contacten	1 Politiehandelingen 25%	
	2 Overlast en openbare orde 23%	
	3 (Openlijke) geweldpleging 17%	
Rol van betrokkenheid	Verdachte: 49%	Betrokkene: 43%
Groeps-/solo-incident	Groep: 53%	Solo: 47%
Actieradius	Buiten politieregio: 60%	Binnen politieregio: 40%
Context	1 Politiehandelingen 47%	
	2 Demonstratie/manifestatie 14%	
	3 Kraken/bezetten van panden 10%	
Justitie		
Aantal antecedenten	Gemiddeld 10,7	
Strafverleden	Gemiddeld 4,3 jaar	
Aard antecedenten	1 Overlast en openbare orde 31%	
	2 (Openlijke) geweldpleging 28%	
	3 Vermogen 14%	
Generalist/specialist	Specialist (openbare orde + openlijke geweldpleging): 59%	
Vonnis	1 Geldboete 28%	
	2 Vwd. gevangenisstraf 20%	
	3 Vrijspraak 16%	
Type openbare-ordeverstoringen		
• Afspraakgestuurde relen		
• Massagestuurde relen		
Aandachtsvelden		
• Zeer sterk landelijk georganiseerd, met name het links-activisme		
• Veel solo-incidenten; indien geweld dan vooral instrumenteel		
• Crimineel gedrag sterk verweven met levensstijl en -visie		

De activisten zijn sinds veel kortere tijd bekenden van justitie dan de andere typen ordeverstoorders; gemiddeld sinds circa vier jaar versus zo’n tien jaar voor de wijkverstoorders en hooligans. Binnen deze relatief korte criminele carrière hebben zij naar verhouding een goedgevuld strafblad, met gemiddeld elf antecedenten per persoon. Deze strafzaken behelzen vooral feiten in de openbare-orde- en geweldssfeer. Ze zijn zodoende aan te merken als specialisten.

De activisten bij wie geweld een rol speelt, gebruiken instrumenteel geweld, dat wil zeggen: geweld in dienst van een – in hun ogen – hoger doel. Naast dat zij vooral gesanctioneerd worden met geldboetes en (voorwaarde-

lijke) gevangenisstraf, is het opmerkelijk dat zij naar verhouding vaak worden vrijgesproken. Blijkbaar is de bewijsbaarheid van feiten soms lastig, wat mogelijk wijst op de professionaliteit waarmee ze te werk kunnen gaan. Vooral links-activisten schermen hun activiteiten goed af, gaan strategisch te werk en opereren zo veel mogelijk anoniem.

Over de groepsvorming wordt vanuit linkse kringen aangegeven dat dit geleidelijk gaat: men volhardt en radicaliseert in wat begon als een onschuldige levensstijl. Over de achtergronden en de motivaties van de verschillende soorten activisten is weinig bekend. Wat betreft middelengebruik zijn er geen karakteristieken voor de groep, al wordt alcohol door dierenrechtenactivisten die veganist zijn in de regel geweigerd.

4.5 Resumé

Op grond van de straatinformatie is een driedeling gemaakt in de opgestelde top vijftig van notoire ordeverstoorers naar het hoofddomein waarop zij actief zijn. De drie typen notoire ordeverstoorers zijn: hooligans, wijkverstoorders en activisten. Hierbij springt de groep hooligans er met een omvang van 35 man uit. De groep wijkverstoorders telt negen personen en de groep activisten zes.

Wat betreft crimineel gedrag scoren de hooligans het hoogst, met gemiddeld bijna veertien antecedenten per persoon en een strafverleden van bijna tien jaar. In de meeste gevallen komen daar nog een of meer stadionverboden bij.

De wijkverstoorders zijn de jongste groep en kunnen getypeerd worden als de generalisten onder de notoire ordeverstoorers, gezien de diversiteit van hun antecedentenpatroon. De activisten en hooligans hebben een meer specialistische werkwijze: zij zijn in hoofdzaak bekend bij de politie wegens betrokkenheid bij openbare-orde-incidenten en openlijke geweldplegingen. Bij de hooligans springen deze laatste er qua omvang uit: bijna de helft van alle strafbare feiten is een (openlijk) geweldsdelict.

Voor informatie over de levensstijl en het (groeps)gedrag van ordeverstoorers zijn politiefunctionarissen geraadpleegd die de ordeverstoorers kennen van de 'straat'. Waar de rellen bij de hooligans een doel op zich zijn en plaatsvinden vanuit een passie voor geweld, is er bij de activisten een instrumentele inslag; zij plegen het geweld uit naam van een hoger doel. In tegenstelling tot de andere subgroepen bestaat er bij activisten verwevenheid van hun levensstijl en hun criminele gedrag. Zij opereren vanuit een ideolo-

gie, waarvoor over het algemeen geldt dat men die niet betuigt zonder hem zelf te belijden; een dierenrechtenactivist zal vermoedelijk vegetariër zijn.

De activisten kunnen gekenmerkt worden als een sterk georganiseerde groep met een landelijke actieradius. Vooral de links-activisten kenmerken zich door hun professionele werkwijze, waarbij ze hun activiteiten goed af weten te schermen voor de politie. De hooligans vormen eveneens een sterk georganiseerde groep, en misschien ook wel de meest bestendige groep. De groepen hooligans zijn vaak gelaagd, met een oude(re) harde kern, een jonge harde kern en eventuele tussengroepen. De jonge harde kern moet zich nog bewijzen aan de oude harde kern waardoor de meeste reactiviteit van deze jongste groep uitgaat. Maar ook de oudere hooligans blijven achter de schermen actief, in de rol van aanjager en regisseur van rellen.

Er zijn geen duidelijke voorspellers voor het relgedrag; de drie typen ordeverstoorders komen uit uiteenlopende gezinssituaties en verschillende sociaal-economische bevolkingslagen. Bij de wijkverstoorders en de hooligans speelt het groepsgebeuren een belangrijke rol. Groepen wakkeren sensatiezucht en bewijsdrang aan, die voedingsbodem kunnen zijn voor grootschalige ordeverstoringen.

Ondiep verdiept: een casestudie

Tijdens onderhavig onderzoek naar notoire ordeverstoorders kreeg Utrecht op 12 maart 2007 te maken met grootschalige rellen in de wijk Ondiep. Op basis van de informatie uit de media lijkt Ondiep gelijkenissen te vertonen met eerdere rellen, zoals die in de Graafsewijk in Den Bosch of in de Oosterparkwijk in Groningen. Ook lijkt het erop dat er notoire ordeverstoorders van buiten – waaronder hooligans van voetbalclubs anders dan van FC Utrecht – op Ondiep zijn afgekomen om te rellen. Burgemeester Annie Brouwer-Korf spreekt in dat geval van ‘reltoeristen’.

In overleg met de directeur van het Programma Politie en Wetenschap wordt besloten de korpsleiding van de regiopolitie Utrecht te benaderen met het verzoek een analyse te maken van de casus Ondiep. Centrale vraag daarbij is of de beelden met betrekking tot de ongeregeldheden in Ondiep zoals ze in de media werden geschetst, kunnen worden bevestigd of juist niet. Na toestemming van de korpsleiding zijn na de analyse van openbare bronnen gesprekken gevoerd met politiefunctionarissen (straatinformatie) die kennis van zaken hebben¹⁸ en zijn er analyses gemaakt van de personen die zijn aangehouden tijdens de onlusten in Ondiep (systeeminformatie). In het vervolg van dit hoofdstuk staan we eerst stil bij de context en het verloop van de onlusten. Daarna gaan we in op de analyse, om te besluiten met een aantal conclusies.

5.1 De context

De Utrechtse wijk Ondiep is een typische volksbuurt, gelegen in het noordwesten van de stad. De wijk dateert uit de eerste decennia van de twintigste eeuw. Zoals kenmerkend voor veel volksbuurten blijven veel bewoners graag in de wijk wonen, ook als ze trouwen en kinderen krijgen. Alhoewel Ondiep een multiculturele wijk is, bestaat het leeuwendeel van de wijkbewoners uit autochtone Utrechters. Bewoners die overigens bijna standaard klagen over de

18 Betrokken wijkagenten, de RID en de leidinggevende die onderdeel was van het SGB0.

politie en de overheid met als statement: ‘Je ziet ze nooit.’ De laatste jaren verandert de buurtsamenstelling en komen steeds meer werkende jongeren en studenten in de wijk wonen. De wijk Ondiep is één van de veertig Vogelaarwijken. In de wijk heerst relatief veel armoede en werkloosheid. Veel wijkbewoners zijn ‘notoire drinkers’ en daarnaast staat de plek al jaren bekend als een wijk waar veel hennepteelt plaatsvindt. Problematische jeugdgroepen, onder andere van Turkse komaf, veroorzaken her in der in de wijk overlast.

Ondiep bestaat grotendeels uit vrij kleine huurwoningen, die vooral in het bezit zijn van woningcorporaties. Vanaf 2005 is er sprake van herstructurering in de wijk en vooral de sloop van grote aantallen huurwoningen leidt tot weerstand en frustratie. Buurtbewoners moeten verhuizen en dure koopwoningen komen in de plaats van de oude, vertrouwde maar in slechte staat verkerende huizen. In de wijk ligt het complex van amateurvoetbalvereniging DHSC en deze vereniging vervult een belangrijke sociale functie in de wijk.

5.2 De onlusten in Ondiep: een verslag

Op 11 maart 2007 wordt Rinie M., bewoner van Ondiep, doodgeschoten door een zich ernstig bedreigd voelende politieagent. Rinie M. had geklaagd over overlast door hangjongeren. Op de daaropvolgende avond richten groepen jongeren in de wijk vernielingen aan. Op dinsdag 13 maart laat de burgemeester de wijk afsluiten. Alleen wijkbewoners mogen via één punt de wijk nog in of uit. Uit berichten op websites maakt de Utrechtse politie op dat potentiële relschoppers (‘reltoeristen’) zich van elders binnen en buiten Utrecht naar de wijk willen begeven. Met het afsluiten van de wijk wil de burgemeester eventuele rellers van buitenaf tegenhouden. In totaal worden gedurende de week 135 mensen gearresteerd, vooral wegens overtreding van het samenscholingsverbod. Na de stille tocht op donderdag 15 maart wordt de afzetting weer ongedaan gemaakt. Het is weer rustig in de wijk.

Hiervoor zijn in het kort de belangrijkste momenten en ontwikkelingen tussen 11 en 15 maart 2007 weergegeven, die in de openbaarheid zijn gekomen en die landelijke bekendheid genieten als de ‘rellen van Ondiep’.

Inzoomen op de gebeurtenissen levert het volgende beeld op. Het gezin M., en met name de heer des huizes, heeft al meerdere meldingen bij de politie gedaan over een groep Turkse wijkjongeren die al jaren voor overlast voor zijn deur zorgen. Op de avond van de bewuste zondag, 11 maart, lopen de zaken tussen Rinie M. en een groep jongeren uit de hand. Rinie M., die

gedronken heeft en gefrustreerd is over de situatie, krijgt een handgemeen met de jongeren. Motoragenten komen bij de vechtpartij en als een agent door Rinie M. wordt bedreigd met een mes, trekt de agent zijn dienstwapen en treft hij de bewoner met een dodelijk schot. Op het incident komen groepjes buurtbewoners af. Door de politie wordt de plaats delict (PD) afgezet en na uitvoerig onderzoek op de PD – het is dan inmiddels 4.00 uur in de ochtend – is er niemand meer op straat en is het rustig in Ondiep.

De volgende dag wordt binnen het wijkteam van de politie besloten om de drie wijkagenten low profile – op de fiets en in uniform – de wijk in te laten gaan.

‘We hadden de neiging om de PD te vermijden. Voor jezelf heeft het een lading en je weet niet hoe de wijk gaat reageren. Als we het nu bekijken, was het een dag als alle andere.’ (Bron: wijkagenten)

Het blijft de hele dag rustig in de wijk totdat een buurtbewoonster rond 17.00 uur de politie belt met de mededeling dat er een groep raddraaiers naar de wijk komt. Ze wil echter niet aangeven hoe ze aan de informatie komt. Rond 19.00 uur komt er over de portofoon van de wijkagenten een bericht dat er een groep jongeren de wijk in loopt (‘in marcheert’). In de optiek van de wijkagenten zijn dit geen hangjongeren uit de wijk, maar is het een groep die bij elkaar hoort en herkenbaar is aan petjes, sjaaltjes en FC Utrecht-kleuren.

‘Er is geen moment dreiging uit de wijk. Alles komt van buitenaf... Slechts een aantal jongeren uit de buurt heeft zich aangesloten.’ (Bron: wijkagenten)

De groep gaat vervolgens – al bellend en sms’end – bij een voetbalveld in de buurt van de PD staan. De spanning loopt op en jonge kinderen en vrouwen die staan te kijken, verdwijnen.

De groep wordt rond 20.00 uur actiever. Vanuit de groep wordt een molotovcocktail naar containers gegooid en de groep begint te lopen, tegen zaken aan te trappen en te schreeuwen. De wijkagenten sluiten aan achter de groep en tegen hen wordt gezegd dat zij zich geen zorgen hoeven te maken, maar dat ze hun collega’s te grazen gaan nemen.

‘Het mobieltje is het grootste wapen dat ze hebben, er wordt gebeld en ze zijn op hun plek. Het lijkt een dijkdoorbraak; het begint met een gaatje en daar sijpelt steeds meer water door.’ (Bron: wijkagenten)

Een geparkeerde surveillanceauto werkt als een ‘rode lap op een stier’ en zorgt ervoor dat de groep stenen gaat gooien. De groep stopt met gooien en uit de groep komt een jongen die het op de fietsen van de wijkagenten heeft voorzien. Hij molt de fietsen en vanaf dat moment worden er stenen naar de wijkagenten gegooid. Ze zitten in het nauw, worden geraakt en moeten rennen voor hun leven. De groep relt door en trekt de wijk in. Ze richten vernielingen aan en steken het oude politiebureau in de brand. De Mobiele Eenheid treedt op en na grootschalige aanhoudingen wordt het rustig in de wijk.

De volgende dag (13 maart) worden er hekken om de wijk geplaatst en wijkbewoners mogen nog maar op één plaats de wijk in en uit. Rondom de wijk ontstaat niet alleen een waar mediacircus, maar gonst het ook van de geruchten die er vooral op wijzen dat er grote aantallen hooligans van met name Feyenoord, Ajax en ADO Den Haag onderweg zijn of zelfs al in Utrecht zijn om te tellen.

‘Als er geen nieuws is gaan ze het zoeken.’ En: ‘Een journalist vroeg me: “Denkt u ook dat er rellen gaan ontstaan in de wijk?”’ (Bron: politiefunctionarissen)

Afgezien van ruim honderd aanhoudingen, die vooral betrekking hebben op het overtreden van het afgekondigde samenscholingsverbod, blijft het in de dagen erna rustig. Na de – zonder incidenten verlopen – stille tocht ter nagedachtenis aan het slachtoffer wordt de wijk op 15 maart weer ontdaan van hekken en is zij weer voor iedereen toegankelijk.

5.3 Ondiep geanalyseerd

Door de regiopolitie is achteraf een vrij uitgebreide analyse gemaakt van de aanleiding en het verloop van de rellen. Ook zijn alle berichten die in de ‘Ondiep-week’ in de media zijn gekomen, goed te duiden. In deze paragraaf gaan we daar op in.

5.3.1 Rellen in Ondiep in gang gezet door één persoon

Achteraf blijkt dat ongeveer 24 uur na het schietincident – het is dan maandagmiddag 12 maart 2007 – één Utrechter die deel uitmaakt van de harde kern van de plaatselijke FC via een verborgen internetsite¹⁹ een oproep heeft gedaan om in Ondiep ongeregelheden te veroorzaken. Deze oproep leidt ertoe dat zich eerst een groep van 25 personen verzamelt in Zuilen, om even daarna (rond 19.00 uur) de wijk in te trekken. Deze groep groeit dan richting de tachtig personen en het is ook deze groep die uiteindelijk verantwoordelijk is voor wat later de rellen in Ondiep zullen worden genoemd. De persoon die de oproep deed op internet, stuurt samen met een tweetal kompanen²⁰ (eveneens van de Utrechtse harde kern) via telefoon en sms-berichten, zowel voor als tijdens de rellen in de wijk, diverse mensen aan bij het plegen van de ongeregelheden.

‘Als deze jongen het niet had aangesticht, waren de rellen in Ondiep er mogelijk niet geweest. Totdat de groep in de wijk kwam, was er geen agressie. De vlam is pas vanaf dat moment in de pan geslagen.’ (Bron: politiefunctionaris)

‘Op het moment dat de voetbalcoördinator de jongens aankeek die hij normaal gesproken aan kan kijken, kreeg hij de nek (werd genegeerd). Toen wist hij dat het spannend zou worden.’ (Bron: politiefunctionaris)

Achteraf blijkt dat zowel de aanstichter van de rellen als zijn handlangers bekenden zijn van de Utrechtse politie. Het zijn leden van de Utrechtse harde kern, die al vaker in staat zijn gebleken een groep om zich heen te verzamelen om te rellen. De verklaring van het initiatief om te rellen zal in eerste instantie te maken hebben met het feit dat Rinie M. een voetbalsupporter is – vooral van amateurvoetbalvereniging DHSC – die doodgeschoten is door de politie. Hierop moet uit eerbetoon gereageerd worden door de harde kern van FC Utrecht, zo zal de verklaring van de relschoppers luiden.

De hoofdpersoon (X), eind twintig, heeft zich snel ontwikkeld binnen de harde kern van FC Utrecht. X is sinds 2003 in beeld bij de politie en heeft

19 Dit zijn sites die slechts via wachtwoorden en aliassen toegankelijk zijn.

20 Deze drie subjecten maken deel uit van de top vijftig van notoire ordeverstoorders.

een groep jonge relschoppers om zich heen verzameld om zowel binnen als buiten het stadion te relen. Met name via het organiseren van acties (rellen) rondom voetbalwedstrijden heeft hij status verworven. Hij maakt daarbij onder andere gebruik van forums op internet. Hij duikt op bij thuis- en uitwedstrijden, vriendschappelijke duels en is ook een van de aanstichters van de relen in Sedan in Frankrijk, waar een groep supporters naartoe reist om de laatste eer te bewijzen aan de overleden FC Utrecht-speler Di Tomasso. In plaats van eer te bewijzen, gaat een bepaalde groep – waaronder X – naar Frankrijk om te relen, zo blijkt. X heeft medio 2006 de positie van een leider binnen een groep hooligans en hij heeft goede contacten met zowel jongere als oudere risicosupporters binnen FC Utrecht. Buiten het voetbal duikt X vaak op bij hardcorefeesten en daar legt hij ook contact met hooligans van andere voetbalclubs. Samen met supporters van ADO Den Haag, FC Groningen en FC Twente spreekt hij bijvoorbeeld af om te gaan relen tegen Duitsers. X en zijn vrienden zijn ook niet te beroerd om in Hoog Catharijne rond te hangen om daar bewust de confrontatie met groepjes uitgaansjongeren aan te gaan.

5.3.2 Ondiep: mediahype?

Zoals aangegeven hebben de media een rol van betekenis gespeeld rondom het gebeuren in Ondiep. Natuurlijk is er onrust geweest in de wijk, maar strikt genomen beperkte die onrust zich tot de maandagavond. Toen trok een groep jongeren vernielend en brandstichtend door de wijk en was er sprake van stevig politietoetreden. In de dagen erna was het – mede door de afsluiting met hekken – rustig in de wijk. De onrust bestond vooral buiten Ondiep, en dat had alles te maken met het grote aantal journalisten dat ieder gerucht aangreep om nieuws te verslaan c.q. te maken. Vooral in de dagen na de echte relen van maandagavond waren er aanhoudende berichten dat er reltoeristen c.q. hooligans, die gelieerd waren aan Feyenoord, Ajax en ADO Den Haag, naar Utrecht zouden komen of al in Utrecht aanwezig waren om samen met de FC Utrecht-supporters op te trekken tegen de politie. Achteraf blijkt dat van de 135 aangehouden personen ruim 80% afkomstig was uit Utrecht en er slechts enkele supporters van buitenaf zijn aangehouden. Onderzoek van de politie wijst uit dat de massale aanwezigheid van hooligans van buitenaf slechts geruchten zijn geweest.

‘Ga terug naar de bron, ga af op de informatie en niet op de geruchten.’
(Bron: politiefunctionaris)

5.4 Ondiep: een casus om van te leren

De casus Ondiep is op een aantal manieren een casus om van te leren. In de eerste plaats heeft dit te maken met de manier waarop er op lokaal niveau met de situatie is omgegaan. Het ligt voor de hand dat er al vrij snel een Staf Grootschalig en Bijzonder Optreden (SGB0) is ingericht. Minder vanzelfsprekend is het dat er contact werd gezocht met het district van de politie in Den Bosch.²¹ De districtschef aldaar kwam over naar Utrecht en heeft zijn kennis over de leermomenten en de ervaringen van de politie met de rellen in de Bossche Graafsewijk ingebracht in de Utrechtse SGB0.

Vooraf de lik-op-stukaanpak, de forse politie-inzet en de acties om het vertrouwen van de buurt te winnen, blijken achteraf succesvolle ingrediënten van de aanpak. Het eerste streven van de SGB0 was de veiligheid van de bewoners in de wijk Ondiep te garanderen en de toestroom naar de wijk te reguleren. Dit is gerealiseerd door het plaatsen van hekken (afgrenzen van de wijk) en de inzet van de politie.

‘Het is rustig gebleven omdat een oude wijkagent wat angers eruit gehaald heeft. Zijn ervaring en bekendheid waren van belang en hij heeft werk geleverd voor twee pelotons ME.’ (Bron: wijkagenten)

‘Ouders en kinderen uit de wijk zijn extreem bang geweest voor de gebeurtenissen en bewoners hebben het als heel positief ervaren dat ze beschermd werden.’ (Bron: politiefunctionaris)

Ondiep heeft in de tweede plaats ook geleerd dat een goede communicatie rondom dergelijke grootschalige ordeverstoringen van het grootste belang is. Berichten in de media kunnen ongewenst gedrag op lokaal niveau in de hand werken.

21 De hoofdofficier van justitie in Utrecht was ten tijde van de rellen in Den Bosch aldaar werkzaam en hij kwam met de suggestie de politie in de politieregio Brabant-Noord te benaderen.

‘De communicatie over reltoeristen is niet goed geweest; dit heeft juist een aanzuigende werking gehad en een te negatieve toon gezet.’ (Bron: politiefunctionaris)

De casus Ondiep is in de derde plaats een leercasus, omdat blijkt dat de rellen waarschijnlijk voorkomen hadden kunnen worden als de politie eerder zicht had gehad op de (kleine aantallen) notoire overlastveroorzakers die in staat zijn dergelijke onlusten te regisseren en veroorzaken.

‘Het karakter van Ondiep, de historie, structuur en problematiek maken dat alle ingrediënten voor een escalatie aanwezig zijn.’ (Bron: politiefunctionaris)

In de toekomst zou er bij dergelijke incidenten in wijken met de kenmerken als Ondiep veel eerder een risico-inschatting gemaakt kunnen worden, waarbij toonaangevende subjecten op het gebied van het verstoren van de openbare orde in de gaten gehouden dienen te worden.

‘Informatief zat de politie er heel goed in. Hadden we instrumenten gehad om de notoire overlastveroorzakers eerder aan te houden dan was er sprake geweest van preventief ingrijpen. Met een tap en observatie hadden we veel kunnen voorkomen...’ (Bron: politiefunctionaris)

In termen van de eerder geïntroduceerde vormen van rellen (zie hoofdstuk 2) is de casus Ondiep te beschouwen als een incidentgestuurde ordeverstoring die overgaat in afspraakgestuurde ordeverstoring. De schietpartij is de trigger om een klein aantal notoire overlastveroorzakers een aanleiding te geven om op internet afspraken te maken te gaan rellen in de wijk.

5.5 Resumé

De casus Ondiep is een illustratie van een grootschalige openbare-ordeverstoring, die ontstaat naar aanleiding van een incident in een wijk. De kenmerken van de wijk (een vooroorlogse sociale-achterstandswijk) en het incident (gezag versus burgers) maken dat er een podium is waar kleine aantallen notoire relschoppers gebruik c.q. misbruik van maken. De casus is daarmee een goed voorbeeld van een incidentgestuurde rel die overgaat in een afspraakgestuurde rel.

Uit de analyse blijkt dat het schietincident waarbij een wijkbewoner wordt neergeschoten door een politieagent de aanleiding is voor een harde kern-hooligan van FC Utrecht en twee kompanen om groepen relschoppers via internet te mobiliseren. Deze groep is uiteindelijk verantwoordelijk voor wat de 'rellen in Ondiep' is gaan heten.

Uit de analyse van de casus Ondiep blijkt verder dat er in de media een ander beeld is geschetst van de rellen dan de werkelijkheid leert, met alle gevolgen van dien. Er blijkt achteraf niet of nauwelijks sprake te zijn geweest van 'reltoerisme' waarbij grote aantallen hooligans van diverse betaaldvoetbalverenigingen uit het land in de wijk Ondiep hun 'collega-hooligans' van FC Utrecht zouden bijstaan. Onderzoek van de politie heeft uitgewezen dat – mede vanwege het tijdsaspect – naar aanleiding van de ontvangen informatie acties c.q. opdrachten werden uitgezet en dat externe communicatie heeft plaatsgevonden, terwijl in een later stadium bleek dat de informatie grotendeels gebaseerd was op geruchten.

Voorts blijkt dat de wijze waarop men in Utrecht de onlusten heeft beteugeld voor een belangrijk deel te danken is aan eerdere ervaringen met groot-schalige openbare-ordeverstoringen in de Graafsewijk in Den Bosch. Tot slot – en dit is hoopvol in termen van toekomstige aanpak – lijkt het er sterk op dat de rellen voorkomen hadden kunnen worden als de politie een strategie had gevolgd die zich richt op het in de gaten houden van toonaangevende no-toire ordeverstoorers.

Van kennis naar aanpak

In de voorgaande hoofdstukken hebben we een uitgebreide beschrijving gegeven van verschillende typen openbare-ordeverstoringen, zoals die zich de laatste jaren in ons land gemanifesteerd hebben, en van de personen die daar een prominente rol in spelen. De vergaarde kennis hierover biedt handvatten voor een betere aanpak van de problematiek van openbare-ordeverstoringen. De hiervoor beschreven casus Ondiep biedt daarvoor eveneens belangrijke leerervaringen. In dit hoofdstuk komen we allereerst tot een synthese en nabeschouwing van de onderzoeksbevindingen, waarna we een aanzet doen tot een stappenplan voor een gestructureerde, informatiegestuurde aanpak van het fenomeen. In dit hoofdstuk worden daarmee de drie doelstellingen van het onderzoek samengebracht: inzicht in openbare-ordeverstoringen, de kenmerken en typologieën van notoire ordeverstoorders en een strategie voor de aanpak van de problematiek.

6.1 De kennis

De kennis over openbare-ordeverstoringen en notoire ordeverstoorders biedt aanknopingspunten voor oplossingsrichtingen voor een aanpak van het fenomeen. Voordat we ingaan op de aanpak geven we eerst de belangrijkste bevindingen weer.

6.1.1 Openbare-ordeverstoringen

Uit de praktijk en literatuur zijn vele voorbeelden van grootschalige openbare-ordeverstoringen bekend. Deze onderscheiden zich op enkele kenmerken, zoals aanleiding, toedracht en voorzienbaarheid. Op basis van deze verschillen hebben wij een drietal typen rellen onderscheiden. Allereerst kennen we de massagestuurde rellen. Deze ontstaan tijdens georganiseerde evenementen waar veel mensen samenkomen. Het meeslepende effect van de massa kan ervoor zorgen dat een minimale gebeurtenis (trigger) uitmondt in een massale

rel. Ten tweede zijn er de incidentgestuurde rellen, waarbij kleinere of grotere en langdurende ordeverstoringen ontstaan in reactie op een schokkende gebeurtenis. Een derde variant vormen de afspraakgestuurde rellen, waarbij een confrontatie (korte of langere tijd) van tevoren wordt gepland. Dit laatste type ordeverstoring kan op zichzelf staan, maar ook deel uitmaken van of ontstaan naar aanleiding van een massagestuurde of incidentgestuurde rel. Beide typen ordeverstoringen hebben een aanzuigende werking op de afspraakgestuurde relschoppers: er wordt door hen namelijk een podium gevonden in de situatie.

Uit de literatuur en praktijk zijn de triggers bekend die een openbare-ordeverstoring kunnen veroorzaken waarmee inzicht bestaat in de mate van voorzienbaarheid. Daarbij gaat het om situationele factoren en persoonsfactoren, die in combinatie een risico op het ontstaan van een rel vergroten. Gedacht moet worden aan de aanwezigheid van een massa mensen, aanwezige rivaliteit binnen en tussen groepen of het bestaan van andersoortige spanningen, en in het bijzonder ook kenmerken van individuen. In de kern ligt het ontstaan dan wel het voortduren van openbare-ordeverstoringen bij een kleine, selecte groep personen die aangemerkt kunnen worden als ‘notoire ordeverstoorders’: personen die doelbewust de orde verstoren en stelselmatig, actief of toonaangevend betrokken zijn bij rellen. Naast inzicht in de kenmerken van openbare-ordeverstoringen vormt inzicht in kenmerken van de personen achter de rellen daarom een belangrijke basis voor een adequatere aanpak van de openbare-ordeproblematiek. De belangrijkste bevindingen over notoire ordeverstoorders beschrijven we hierna.

6.1.2 *Notoire ordeverstoorders*

De combinatie van straat- en systeem informatie laat zien dat de notoire ordeverstoorders te kenmerken zijn als in hoofdzaak mannen of jongens die op de leeftijd van gemiddeld 27 jaar al een behoorlijke criminele carrière hebben opgebouwd. Gemiddeld genomen zijn zij al bijna negen jaar bekend bij justitie vanwege circa dertien strafbare feiten. Met betrekking tot de politieregistratie ligt de contactfrequentie hoger: de ordeverstoorders komen gemiddeld in zes jaar tijd 27 keer in aanraking met de politie. Dit heeft te maken met het feit dat de politiecontacten over het algemeen wat meer low profile zijn dan de justitiecontacten; naast incidentregistraties telt de politieregistratie aandachtsvestigingen en controles, terwijl er voor het opmaken van een strafzaak

redelijke gronden moeten zijn. Dit vertaalt zich eveneens in de discrepantie tussen beide registraties met betrekking tot de aard van de incidenten: de politieregistratie omvat vooral overlast- en openbare-orde-incidenten (zoals betrokkenheid bij rellen en samenscholingen), waar de justitiële registratie naar verhouding de meeste (openlijke) geweldplegingen kent.

De notoire ordeverstoorders blijken veelal in groepsverband betrokken te zijn bij incidenten: bij twee derde is een groep betrokken. Dit bemoeilijkt het vaststellen van iemands rol van betrokkenheid en inherent hieraan het aantonen van iemands schuld.

Hoewel de openbare-ordeverstoringen de boventoon voeren, hebben veel notoire ordeverstoorders een gevarieerd strafblad waar ook andersoortige feiten, zoals vermogens-, verkeers- en drugsdelicten, op voorkomen. Openbare-ordefeiten worden verhoudingsgewijs het vaakst afgestraft met een geldboete, terwijl bijvoorbeeld vermogensdelicten in meer dan twee derde van de gevallen afgestraft worden met een (on)voorwaardelijke gevangenisstraf. Dat openbare-ordefeiten moeilijk te bewijzen zijn, blijkt uit het feit dat deze categorie het hoogste percentage vrijspraak kent. Na geldboetes zijn gevangenisstraffen de meest voorkomende sanctie, waarbij meer dan de helft van de gevangenisstraffen een onvoorwaardelijke straf betreft.

Kenmerkend voor de notoire ordeverstoorders is dat zij weliswaar voor het grootste deel (70%) binnen de regiogrenzen actief zijn, maar zich ook buiten deze grenzen ongewenst gedragen. Het belangrijkste deel van de incidenten waarvoor de notoire ordeverstoorders in andere regio's worden gespot, heeft betrekking op de categorieën openbare orde en overlast en bedreiging en intimidatie.

Op basis van de straatinformatie is het lastig een prototype van de notoire ordeverstoorder te maken. De sociale achtergrond en het sociale gedrag lopen sterk uiteen. In het ene geval hebben we te maken met een intelligente jongen met organisatorisch talent uit een rijk gezin en aan de andere kant gaat het om een jongen van de straat die zijn school niet heeft afgemaakt en werkloos is. Met andere woorden, we zien notoire ordeverstoorders in vrijwel alle geledingen van de maatschappij en onder hen zijn geheelonthouders maar ook zware drugsgebruikers. Wat hen bindt, is de toonaangevende aanwezigheid bij grootschalige openbare-ordeverstoringen en het vermogen een rel te ontsteken dan wel uit te voeren.

Subgroepen

De notoire ordeverstoorders zijn onder te verdelen in drie typen: hooligans, (links-, rechts- en moslim)activisten en wijkverstoorders. Deze indeling is tot stand gekomen op basis van de verschillen in het domein waarop de notoire ordeverstoorders zich in hoofdzaak manifesteren. Daarmee samenhangend zijn er verschillen tussen motivaties om te rellen en de organisatiegraad. De typen laten zowel in hun criminele gedrag als hun levensstijl voor een deel overlappende, maar voor een deel ook afzonderlijke profielschetsen zien.

Met betrekking tot het aantal politiecontacten en de aard ervan liggen de typen dicht bij elkaar: de top drie van meest voorkomende politiecontacten is bij alle drie de typen samengesteld uit openbare-orde-incidenten, (openlijke) geweldplegingen en politiehandelingen, zoals signaleringen en controles. Hoewel de volgorde verschilt, liggen de categorieën percentueel dicht bij elkaar. Het gemiddelde aantal politiecontacten is bij de groep wijkverstoorders met vierentwintig contacten het laagst; bij de andere groepen ligt dit rond de zevenentwintig contacten. Daar staat tegenover dat de groep wijkverstoorders in leeftijd de jongste groep is. De hooligans vormen gemiddeld de oudste leeftijdsgroep. In tegenstelling tot de politiecontacten lopen de justitiële registraties in aard sterk uiteen. De wijkverstoorders zijn gezien hun zeer uiteenlopende antecedentenpatroon te typeren als generalisten: een derde van hun feiten zijn vermogensdelicten. Bij de andere typen zijn dat vooral openbare-ordefeiten en (openlijke) geweldplegingen. Vooral onder hooligans is het aandeel (openlijke) geweldplegingen substantieel; deze nemen bijna de helft van het totale aantal antecedenten in. Hooligans en activisten zijn vanwege hun meer eenzijdige antecedentenpatroon te classificeren als specialisten. Opvallend bij de hooligans is dat antecedenten in de openbare-ordesfeer percentueel nog geen tiende van het totaal innemen, terwijl dit in de politieregistratie nog de grootste categorie was. Vanwege de diffuusheid over rol van betrokkenheid bij openbare-ordeverstoringen is het vaak lastig om tot een veroordeling te komen, in tegenstelling tot bijvoorbeeld feiten inzake vermogensdelicten en wapenbezit.

De hooligans onder de notoire ordeverstoorders zijn goed bekend met stadionverboden. Het is een maatregel die in relatie tot openbare-ordeverstoringen soms averechts kan werken, omdat een verbod een statusverhogend effect heeft binnen de supportersgroep. Een verbod kan bovendien leiden tot een verplaatsing van de openbare-ordeproblematiek van het stadion naar locaties daaromheen of ver daarbuiten.

Bij met name de wijkverstoorders en de hooligans speelt het groepsgevoel een belangrijke rol. Dit is terug te zien in het gegeven dat de overgrote meer-

derheid van hun politieregistraties groepsincidenten betreft (respectievelijk 62% en 71%). Sensatiezucht, rivaliteit en bewijsdrang vormen voor deze typen ordeverstoorders een belangrijke voedingsbodem voor het relgedrag. Geweld wordt toegepast vanwege de kick die rellen geeft. Met name bij de hooligans speelt het gebruik van alcohol en drugs – en dan met name cocaïne – een geweldsversterkende rol. Bij activisten en wijkverstoorders is middelengebruik niet opvallend aanwezig en daarmee niet kenmerkend voor deze typen. Bij activisten speelt bovendien de groep een minder grote rol, getuige ook het feit dat bijna de helft van de politieregistraties (47%) incidenten betreft waar zij in hun eentje bij zijn betrokken (solofeiten). Bij activisten is in tegenstelling tot de andere typen ook meer sprake van een vorm van instrumenteel geweld bij rellen: geweld als middel om een doel te bereiken, namelijk het nastreven of uitdragen van een ideologie.

Qua organisatiegraad zijn de activisten (en dan met name de links-activisten) als een sterk georganiseerde groep met een professionele werkwijze te kenmerken. Leiderfiguren organiseren een rel, maar zorgen dat ze zelf niet in beeld komen. Ook de hooligans kennen een hoge organisatiegraad met een gelaagdheid van een jonge tot een oude harde kern. De oude harde kern vormt doorgaans de basis van waaruit de jongere leden worden aangestuurd om te rellen. De wijkverstoorders beschikken vaak over een bepaalde status in een lokale groep, waardoor ze in staat zijn tientallen personen op de been te brengen voor een confrontatie. Bij deze subgroep is echter minder sprake van organisatie, voorbereiding en planmatigheid dan bij de andere typen.

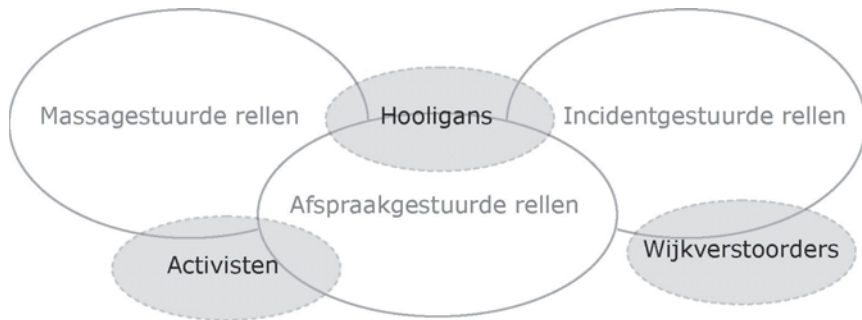
De actieradius van de subgroepen is bepaald op basis van de mate waarin zij buiten de eigen (politie)regio voorkomen in de politiesystemen. De wijkverstoorders beperken zich in hun 'acties' hoofdzakelijk tot de eigen regio en ook de hooligans hebben voor het grootste deel politieregistraties binnen de eigen grenzen (respectievelijk 88% en 71%). Hooligans komen echter voor een belangrijk deel (29%) ook buiten de regio in aanraking met de politie. Vaak heeft dit te maken incidenten die plaatsvinden onderweg naar of tijdens de uitwedstrijden van de voetbalclub. De activisten hebben met meer dan de helft (60%) van de politiecontacten in andere regio's een grote actieradius. Dit heeft voor een groot deel te maken met het (inter)nationaal opereren van actiegroepen, wat zich uit in demonstraties en manifestaties. Dit is ook de context waarbinnen de activisten zich voornamelijk bewegen. De wijkverstoorders komen buiten hun hoofddomein (maar wel in de context van het voetbal) ook in contact met de politie en voor hooligans geldt dat zij eveneens problemen veroorzaken in de uitgaanssfeer.

Zoals in het algemeen geldt voor de groep notoire ordeverstoorders is het lastig om wat betreft de sociale achtergrond een prototype te schetsen van de subgroepen. De notoire ordeverstoorders die we toeschrijven aan de subgroepen komen uit uiteenlopende gezinssituaties en verschillende sociaaleconomische bevolkingslagen.

6.1.3 Rellen en relers

Alle drie typen ordeverstoorders zijn als notoire ordeverstoorders aangemerkt vanwege de toonaangevende of regisserende rol die zij vervullen bij relen. De drie subgroepen zijn op hun beurt betrokken bij verschillende vormen van openbare-ordeverstoringen, die we benoemd hebben als massagestuurde relen, afspraakgestuurde relen en incidentgestuurde relen. De hooligans onder de notoire ordeverstoorders zien we terug bij alle vormen van ordeverstoringen. In de supportersmassa kunnen relen ontstaan door de kracht van de vele mensen en het ontremmende effect van gebruikte alcohol of drugs. Daarnaast is het kenmerkend voor hooligans dat zij confrontaties organiseren met rivaliserende supporters rondom – maar soms ook ver buiten – het stadion of voetbalwedstrijden. Tot slot vinden zij een podium om te relen in de onrust die er in een wijk kan ontstaan na een hevige gebeurtenis. De casus Ondiep is hier een voorbeeld van.

De wijkverstoorders verzetten zich tegen het gezag of tegen rivaliserende groepen en relen kunnen mede door hun toedracht ontstaan en aanhouden na incidenten in een buurt of wijk. De organisatiegraad om te komen tot echte afspraakgestuurde relen ligt niet hoger dan een kort belrondje onder vrienden voor een spontane confrontatie met bijvoorbeeld een andere groep in de wijk. Tot slot zijn de activisten te linken aan de afspraakgestuurde relen – door bijvoorbeeld geplande demonstraties van een tegenpartij te verstoren – en door massagestuurde relen. In het laatste geval kan een kraakactie of demonstratie uitmonden in een massale rel door de hoeveelheid mensen die op de been zijn gebracht. In figuur 1 illustreren we de link tussen het type notoire ordeverstoorder en de onderscheiden relvormen.

Figuur 1: Typen openbare-ordeverstoringen en notoire ordeverstoorders

6.2 De aanpak

De bevindingen van het onderzoek leren dat grootschalige ordeverstoringen voor een belangrijk deel te voorzien zijn en daarmee mogelijk te voorkomen, c.q. goed te beteugelen zijn. Daarvoor is enerzijds voldoende kennis van de ontwikkeling van rellen nodig en anderzijds aandacht voor de belangrijkste veroorzakers van rellen: notoire ordeverstoorders. De kern van de aanpak betreft het opbouwen van *intelligence* rondom relevante subjecten en specifieke dreigende openbare-ordeverstoringen, zodat de politie beter voorbereid is en daarmee beter in staat is te anticiperen op situaties die zich voordoen of dreigen voor te doen. De hierna voorgestelde aanpak kent enkele opeenvolgende stappen. Aan de basis van een versteviging van de aanpak van openbare-ordeverstoringen en ordeverstoorders ligt de kennisverruiming bij de politie over het fenomeen en aanverwante kennisterreinen. De tweede stap betreft het in beeld brengen van de notoire ordeverstoorders, die in de regio bekend zijn. De daaropvolgende, derde stap heeft te maken met een gedegen dossieropbouw met betrekking tot de notoire ordeverstoorders. Vervolgens behelst de vierde en laatste stap het anticiperen op (potentiële) openbare-ordeverstoringen door een persoonsgerichte aanpak van notoire ordeverstoorders. Dit vierstappenplan werken we hierna uit.

Stap 1 – Kennisverruiming bij de politie

Door de kennis over het fenomeen ‘openbare-ordeverstoringen’ te combineren met de kennis over notoire ordeverstoorders is het mogelijk beter te anticiperen op de problematiek. Onderhavige publicatie kan daaraan een belangrijke bijdrage leveren.

In eerste aanleg gaat het dan om kennisverruiming bij de politie over de ontstaanswijze, de triggers en het verloop van de verschillende typen rellen: de massagestuurde, incidentgestuurde en afspraakgestuurde openbare-ordeverstoringen. In de tweede plaats gaat het om een verbreding van de kennis bij de politie omtrent het gedrag en de terreinen waar notoire ordeverstoorders zich manifesteren, ook in relatie tot de typen rellen.

Omdat notoire ordeverstoorders onder te verdelen zijn in subgroepen, al naar gelang het domein waarop ze zich vooral manifesteren, is het belangrijk de deskundigheid en informatiepositie op de verschillende terreinen te verbeteren en te benutten. De onderzoeksbevindingen laten namelijk zien dat de notoire ordeverstoorders veel kenmerken gemeen hebben, maar dat er ook belangrijke onderscheidende factoren zijn. Deze onderscheidende factoren zijn veelal gelegen in de sfeer en situatie waarin zij betrokken zijn bij groot-schalige openbare-ordeverstoringen. Dit maakt dat iemand tot een bepaalde subgroep behoort – zoals door ons ook onderscheiden in hooligans, wijkverstoorders en activisten. Een verbreding van de kennis over hooliganisme, groepsgedrag en activisme onder operationele politiefunctionarissen is van belang. Uit de studie komt naar voren dat met name de aanwezige kennis over het links-activisme beperkt is, terwijl de landelijke organisatie en de ernst van de delicten van deze beweging de verbetering van de kennispositie tot noodzaak maken. Het is aanbevelenswaardig om gebruik te maken van de expertise en ervaringen van andere politieregio's; door ervaringen te delen wordt men immers wijzer.

‘Er zijn weinig Regionale Inlichtingendiensten die constateren dat ze eenzelfde probleem hebben en bij elkaar gaan zitten.’ (Bron: politie-functionaris)

Stap 2 – Het in beeld brengen van notoire ordeverstoorders

Een belangrijke exercitie die door de politie gemaakt moet worden voor een betere handhaving van de openbare orde, is het opstellen van een lijst van personen waarover men het unaniem eens kan zijn, dat het de prominente figuren in de regio zijn als het gaat om openbare-ordeverstoringen. Met andere woorden, het geven van namen en rugnummers aan de notoire ordeverstoorders in de regio is wezenlijk.

Ons verzoek aan de regio's om te brainstormen over wie er in de regio als notoire ordeverstoorder aangemerkt kan worden, leert ons – maar ook de politie – dat dit goed mogelijk is. Bij het opstellen van een lijst is het vanzelf-

sprekend van belang dat de juiste functionarissen en diensten binnen de politieorganisatie rond de tafel gaan zitten. In de eerste plaats is de Regionale Inlichtingendienst (RID) vanuit haar inlichtingentaak op het gebied van de openbare orde in de regio de belangrijkste partij. De RID draagt in belangrijke mate – door onder andere inlichtingen van informanten en het houden van observaties – bij aan het regionale beeld van openbare-ordeproblematiek en de prominente personen die daarbij een rol spelen. Daarnaast is het zinvol de voetbalcoördinator c.q. de evenementencoördinator erbij te betrekken, gezien het feit dat het taak- en werkveld van deze functionarissen gelegen is in de openbare-ordesfeer, in het bijzonder met betrekking tot het voetbal.

Om te komen tot een lijst met notoire ordeverstoorders is het van belang dat de politiefunctionarissen hun straatkennis bij elkaar brengen en de geregistreerde persoonsinformatie daar ondergeschikt aan laten zijn. Een zoektocht naar notoire ordeverstoorders in de politiesystemen blijkt namelijk een vrijwel totaal andere lijst op te leveren. Dit zagen we in een van de regio's waar in eerste instantie een lijst is gemaakt van personen die in de politiesystemen naar voren komen wegens betrokkenheid bij openbare-ordeverstoringen. Deze insteek leverde een top tien op van veelplegers in de regio. Weliswaar kan een veelpleger een notoire ordeverstoorder zijn, maar niet alle notoire ordeverstoorders zijn per definitie veelplegers. Na in deze regio de exercitie te hebben gemaakt om op basis van de straatkennis en visie van politiefunctionarissen een lijst van notoire ordeverstoorders op te stellen, bleken er slechts twee van de oorspronkelijke tien personen op de lijst over te blijven. Dit wijst op het belang van het gebruiken van de juiste, eerste informatiebron.

Behalve dat de politie op basis van de kennis in de hoofden van mensen vrij snel tot een overzicht van notoire ordeverstoorders in de regio blijkt te kunnen komen, is duidelijk geworden dat het op regioniveau in omvang een redelijk behapbare groep betreft. Afhankelijk van de regiogrootte gaat het gemiddeld genomen om ongeveer tien personen die te typeren zijn als notoire ordeverstoorders. Deze beperkte omvang maakt zonder al te veel investering een verdiepende analyse van de notoire ordeverstoorders mogelijk; en dat is stap 3 in de aanpak.

Stap 3 – Dossieropbouw rondom notoire ordeverstoorders

Uit de studie blijkt dat bepaalde politiefunctionarissen vanuit hun functie soms over veel informatie over een subject beschikken, die niet gedeeld wordt met collega's en niet terug te vinden is in de gangbare politiesystemen. Dit heeft er ook mee te maken dat de reguliere politiesystemen zich niet goed

lenen voor het muteren van informatie die niet direct verband houdt met strafbare feiten. Het vervolg is daarom ook het maken van goedgevulde – en geactualiseerde – persoonsdossiers waarin alle kennis over de subjecten wordt gebundeld. Deze dossiers willen we introduceren als ‘openbare-ordedossiers’. De informatie in deze dossiers gaat verder dan de gebruikelijke persoonsdossiers die in politiekringen worden gebruikt. De openbare-ordedossiers behelzen namelijk zowel systeem- als straatinformatie omtrent de subjecten. De geregistreeerde politie-informatie biedt inzicht in het (strafbare) gedrag van de notoire ordeverstoorders. De RID-informatiesystemen vormen daarvoor een goede basis. Vervolgens zijn het bedrijfsprocessensysteem (BPS/Xpol/HKS), het herkenningssysteem (HKS), de justitiële documentatie (CJD) en eventueel aanvullend de registraties van de Criminele Inlichtingen Eenheid (CIE) belangrijke bronsystemen voor een overzicht van de betrokkenheid van notoire ordeverstoorders bij incidenten. Gezien het brede, criminele repertoire van de doelgroep – zoals onderhavig onderzoek laat zien – vormen de notoire ordeverstoorders op verschillende gebieden een *pain in the ass* voor politie en justitie. Uit een gedegen analyse van de geregistreeerde informatie worden niet alleen het type feit en de frequentie van de feiten waarbij zij bij betrokken zijn geweest duidelijk, maar ook de rol die ze hebben gespeeld.

De verdieping die daarnaast moet worden gemaakt, is de verdieping op achtergrondinformatie van de personen. Het betreft het inwinnen van informatie bij de juiste bronnen ten aanzien van kenmerken over de sociale achtergrond, de rol en positie in bepaalde groepen, de werkwijze, de organisatiegraad en de actieradius. De topiclijst zoals we die in dit onderzoek gehanteerd hebben, biedt daarvoor een goede leidraad (zie bijlage 1).

Op deze manier kan een openbare-ordedossier op persoonsniveau worden aangelegd op basis van een bundeling van geregistreeerde en informatieve kennis uit verschillende bronnen. Om het persoonsdossier actueel te houden en lege gaten te vullen, kan de RID in het informantencircuit een belangrijke rol spelen en is het zinvol politiefunctionarissen te bevragen die de betreffende personen vanuit hun taakveld kennen, zoals wijkagenten en buurtregisseurs. Ook overige netwerkpartners die de notoire ordeverstoorders ‘kennen’ zijn daarbij belangrijke bronnen. Daarnaast kan het – gezien de actieradius van sommige notoire ordeverstoorders – interessant zijn ook de interregionale informatiepositie op persoonsniveau te benutten. BlueView biedt een toegankelijk en goed landelijk beeld van de geregistreeerde politiecontacten van de betreffende personen.

Het is aanbevelenswaardig bij de dossiervorming gebruik te maken van

beproefde methodieken, waarmee de politie al vertrouwd is. Zo kent de Nederlandse politie de shortlist groepsriminaliteit, die toegepast wordt bij de aanpak van problematische jeugdgroepen in een wijk of buurt (Ferwerda & Kloosterman, 2004). De notoire wijkverstoorders maken veelvuldig deel uit van een dergelijke groep, waarin zij vaak een prominente rol bekleden. Met de shortlist wordt informatie verzameld omtrent de leden van de jeugdgroepen zoals wie ze zijn, wat hun rol en status is en hoe ze zich gedragen in de groep: interessante informatie voor het openbare-ordedossier.

Voor de dossiervorming rondom de hooligans onder de notoire ordeverstoorders spelen de voetbalcoördinatoren en de voetbalunits (of evenementenbureaus) – die alle politieregio's met organisaties in het betaald voetbal kennen – een belangrijke rol. Zij houden zich met de veiligheid in en om het voetbal bezig. Een noemenswaardige methodiek waar deze units meewerken, is 'Hooligans in Beeld' (Ferwerda & Adang, 2007).²² Deze methodiek is gericht op een verbetering van de kennis en de informatiepositie van de politie en relevante partners ten aanzien van (groepen) hooligans om veiligheidsproblemen rondom het voetbal zo goed mogelijk te voorkomen en bestrijden. Ook met deze methodiek verzamelt de politie gericht informatie over problemsupporters, wat belangrijke input is voor de persoonsdossiers van de notoire ordeverstoorders. Gezien het bredere antecedentenpatroon van de hooligans is het van belang dat er ook op breder niveau informatie wordt verzameld en dat dit niet beperkt blijft tot de kennis met betrekking tot de voetbalgerelateerde gedragingen van de notoire ordeverstoorders.

'De voetbaleenheid focust op het voetbalgerelateerde gedrag van de hooligans; overige incidenten vallen buiten de scope van deze eenheid.' (Bron: politiefunctionaris)

Voor de activisten onder de notoire ordeverstoorders geldt dat de RID hen op regionaal niveau vaak wel in beeld heeft (via het informantencircuit), maar over summiere persoonsinformatie beschikt. Een reguliere werkwijze van de RID is namelijk dat er voornamelijk informatie op groepsniveau wordt verzameld en minder op individueel niveau. De dossieropbouw rondom activisten die op de lijst van notoire ordeverstoorders staan, vraagt daarom om een extra investering van de RID in het achterhalen van persoonsinformatie. Door de

22 HIB is overigens afgeleid van de shortlist groepsriminaliteit waarmee problematische jeugdgroepen in beeld kunnen worden gebracht (Ferwerda & Kloosterman, 2004).

openbare-ordedossiers van de notoire ordeverstoorders in de regio onder betrokken politiefunctionarissen te delen en actueel te houden, is de basis van een goede informatiepositie in relatie tot de openbare-ordehandhaving gelegd. Daarbij is het van belang ook rekening te houden met het verloop onder personeel: met iedereen die in zijn taakveld met de notoire ordeverstoorders te maken kan krijgen, is het van belang deze informatie te delen. Regelmatige briefings op het dossier zijn derhalve aan te bevelen.

‘Omdat ook de politie te maken heeft met doorstroming van personeel worden de gasten steeds minder opgemerkt.’ (Bron: politiefunctionaris)

Gezien het soms regio-overschrijdende karakter van sommige notoire ordeverstoorders – hooligans en vooral activisten – is het belangrijk op interregionaal niveau relevante informatie omtrent notoire ordeverstoorders uit te wisselen. Zoals we in het onderzoek zagen, houdt het blikveld van de politie op bij de regiogrenzen, maar strekt het ongewenste gedrag van de notoire ordeverstoorders vaak tot ver buiten de regiogrenzen, soms zelfs tot in het buitenland. Zeker wanneer er van tevoren een rel wordt voorzien, is interregionale uitwisseling van informatie daarom van belang. Gedacht kan worden aan de ontwikkeling van een landelijke database, waarin informatie omtrent notoire ordeverstoorders gedeeld kan worden.

Het openbare-ordedossier: harde en zachte persoonsinformatie gebundeld

Een openbare-ordedossier bevat de volgende informatie:

- systeem informatie m.b.t. strafbaar gedrag: frequentie, aard, rol van betrokkenheid;
- straat informatie m.b.t. strafbaar gedrag: context, sfeer, rol, status, functie;
- straat informatie m.b.t. overig gedrag: groepsgedrag, rol, status, actieradius, leefstijl;
- straat informatie m.b.t. achtergrond: herkomst, gezin, opleiding, werk, vrienden.

Stap 4 – Een persoonsgerichte aanpak van notoire ordeverstoorders

Met de verbreding van de kennis over het fenomeen en een goede informatiepositie ten aanzien van notoire ordeverstoorders op basis van de openbare-ordedossiers, kan uiteindelijk beter ingespeeld worden op (dreigende) grootschalige openbare-ordeverstoringen. De kern van een kansrijke, informatiegestuurde aanpak ligt bij de focus op de veroorzakers van openbare-ordeverstoringen: de notoire ordeverstoorders. Doordat deze personen met voorgaande stappen in beeld zijn gebracht, kan er gericht worden opgetreden tegen deze overlastveroorzakers die een belangrijke rol en functie vervullen bij het veroorzaken van openbare-ordeproblemen. De subjecten worden door de dossiervorming uit de anonimiteit en schijnveiligheid van de groep gehaald en kunnen daardoor in het vizier komen van politiefunctionarissen, die in hun taakveld met de notoire ordeverstoorders te maken krijgen. Het bespreken en documenteren van de notoire ordeverstoorders zorgt ervoor dat alle betrokken politiefunctionarissen ze leren kennen.

‘Trek je de grootste onruststokers en leidersfiguren eruit, dan heb je de boel wel tijdelijk rustig.’ (Bron: politiefunctionaris)

Allereerst kan er een belangrijke preventieve werking uitgaan van deze verworven informatiepositie. De betrokken politiefunctionarissen kunnen de notoire ordeverstoorders met naam en toenaam aanspreken om ze zich te laten realiseren dat er op ze gelet wordt.

‘Het gaat om kennen en gekend worden en het in staat zijn om afwijkend gedrag van de doelgroep te reguleren en beheersen.’ (Bron: politiefunctionaris)

Tegelijkertijd kan er van een persoonlijke bejegening van de notoire ordeverstoorders een repressieve werking uitgaan. Een betere focus op notoire ordeverstoorders betekent namelijk ook dat vertroebeling van rollen van betrokkenheid bij ongeregelde heden minder kans heeft. Doordat er in het algemeen vooral incidentgericht naar openbare-ordeverstoorders wordt gekeken, is het vaak lastig aan te tonen wie voor welke acties verantwoordelijk gehouden kan worden. Ook in onderhavig onderzoek is het relatief kleine aandeel strafzaken ten aanzien van overlast- en openbare-orde-incidenten opvallend in vergelijking met het hoge aantal politieregistraties op dit terrein; over het algemeen zijn rellen lastig op een persoon terug te voeren.

‘Het heeft geen zin om relschoppers voor feiten voor te laten komen waar geen harde informatie over is; de ervaring leert dat ze voor deze feiten worden vrijgesproken.’ (Bron: politiefunctionaris)

Door openbare-ordeverstoringen – met de kennis over de notoire ordeverstoorers – meer persoonsgericht te bekijken, zal er meer inzicht zijn in de toedracht van de rel en het aandeel dat de betreffende notoire ordeverstoorer daarin heeft gehad. Op het moment dat deze dan in de fout gaat voor een relatief licht strafbaar feit, kan de waarnemend politiefunctionaris een sfeerproces-verbaal toevoegen aan het proces-verbaal, waardoor de positionering en impact van het strafbare feit en de rol en functie van de persoon in kwestie duidelijker worden. Dit vergroot de kans op een adequate strafrechtelijke en civielrechtelijke reactie vele malen.

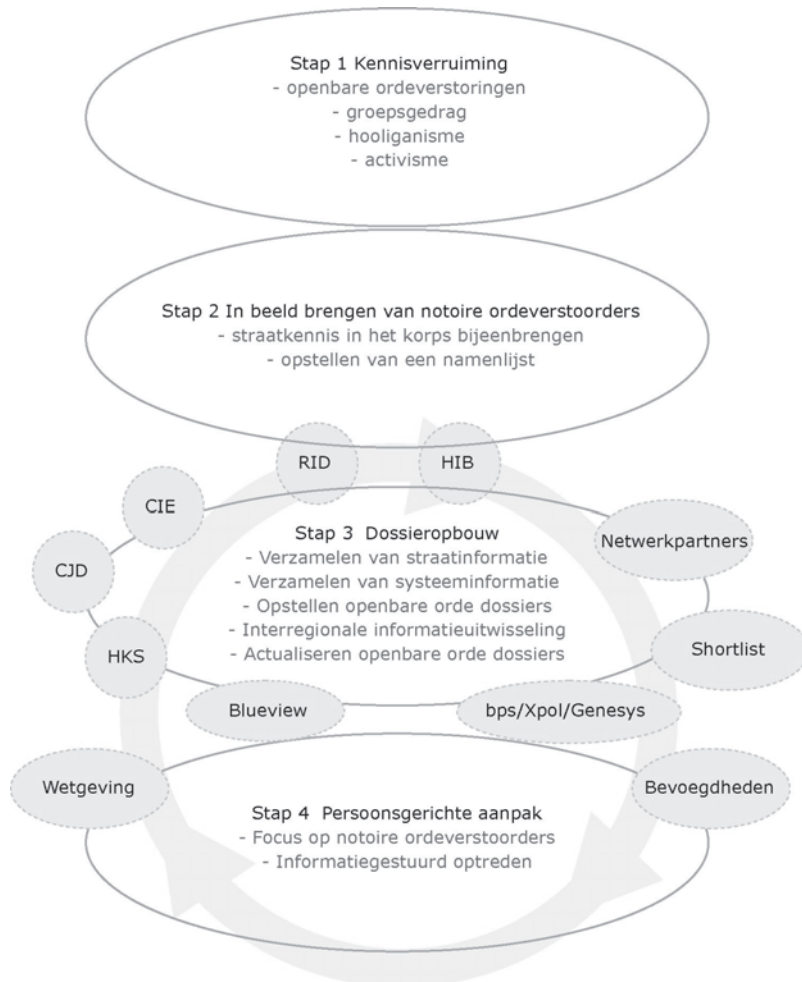
Het gaat met andere woorden niet alleen om een goede dossiervorming rondom de kenmerken van de meest notoire ordeverstoorers in de regio, maar ook om een goede, gedetailleerde verslaglegging van de gedragingen van deze subjecten, hun positie in de groep en de context waarbinnen incidenten plaatsvinden. Dit laatste is essentieel om justitie voldoende munitie te geven om terug te slaan. De dossiervorming rondom de notoire ordeverstoorers vormt daarmee een continu proces. Bij het persoonsgerichte optreden tegen notoire ordeverstoorers wordt gebruikgemaakt van het openbare-orde-dossier en de dossiers worden op hun beurt geactualiseerd door nieuwe informatie die met de acties is verworven.

In figuur 2 geven we het voorgestelde stappenplan voor een informatie-gestuurde aanpak van notoire ordeverstoorers schematisch weer.

Juridisch instrumentarium

Niet onbelangrijk bij een informatiegestuurde aanpak van grootschalige openbare-ordeverstoringen en notoire ordeverstoorers zijn de bevoegdheden die de politie heeft om op te treden. Met name in relatie tot de afspraak-gestuurde rellen – die overigens ook onderdeel kunnen zijn van massagestuurde en incidentgestuurde rellen – zijn bijzondere bevoegdheden van de politie vereist om adequaat preventief in te kunnen grijpen. Bij afspraak-gestuurde rellen worden voorbereidingen getroffen via telefoon, sms, e-mail of (verborgen) internetsites. Wil de politie hierop kunnen inspelen, dan is het van belang dat zij gebruik kan maken van bijzondere opsporingsmethoden, zoals tappen, meekijken op internet en observaties. Om van deze opsporingsmiddelen gebruik te kunnen maken, zouden voorbereidingshandelingen in

het kader van artikel 141 Sr. (openlijke geweldpleging) strafbaar moeten worden gesteld; vooralsnog is hier geen sprake van. In de casus Ondiep is gebleken dat het gebruik van deze middelen waardevol kan zijn voor het opsporingsproces en dat de rellen wellicht voorkomen hadden kunnen worden.

Figuur 2: Schematische weergave van de aanpak van notoire ordeverstoorders

Een andere noemenswaardige ontwikkeling met betrekking tot wettelijke mogelijkheden in de aanpak van grootschalige openbare-ordeverstoringen houdt verband met een wetgeving rondom openbare-ordeproblemen. De discussie rondom de voetbalwet waarmee ‘hooliganisme’ adequater bestreden kan worden, is in volle gang.

De voetbalwet

De voetbalwet is een naar Engels model gevormde maatregel die voorziet in een lik-op-stukbeleid tegen supporters die zich met name in het stadion misdragen. Voetbalvandalen moeten opgepakt en onmiddellijk bestraft kunnen worden op de plaatsen van vergrijp. Door meteen over te gaan tot sancties kunnen overtredingen adequaat worden aangepakt. Bovendien moet de voetbalwet het mogelijk maken bestraffen te controleren op naleving van de hun opgelegde straf. De voetbalwet moet daarom voorzien in een meldingsplicht. Supporters met een stadionverbod moet het onmogelijk worden gemaakt zich op wedstrijddagen in de buurt van het stadion te bewegen door ze te verplichten zich op die momenten te melden bij een politiebureau.

Hoewel de voetbalwet voor een deel van de openbare-ordeproblematiek een oplossing zou kunnen bieden, kent de wet ook een belangrijke beperking. Uit onderhavig onderzoek komt namelijk naar voren dat een belangrijk deel van de gedragingen van de hooligans – en zeker van de notoire ordeverstoorders in algemene zin – niet enkel binnen de voetbalsfeer plaatsvindt en niet altijd direct (aantoonbaar) voetbalgerelateerd is. Daarmee zou de wet tekortschieten in de aanpak van de feitelijke openbare-ordeproblematiek: openbare-ordeverstoringen op verschillende terreinen, veroorzaakt door verschillende typen ordeverstoorders. Ook het bredere repertoire van de notoire ordeverstoorders vraagt om een bredere aanpak. Dit pleit voor een openbare-ordewetgeving die meerdere terreinen bestrijkt.

Concluderend

Dat we in Nederland te maken hebben met personen die stelselmatig en/of toonaangevend betrokken zijn bij grootschalige openbare-ordeverstoringen mag uit onderhavig onderzoek duidelijk zijn geworden. Notoire ordeverstoorders zijn niet alleen in staat rellen te organiseren, ze hebben ook het lef om het te doen. Over het algemeen kunnen we zeggen dat het jongens betreft die al langer bekend zijn bij politie en justitie wegens een breed scala aan strafbare gedragingen. Wanneer de politie deze subjecten beter in beeld heeft door een goede dossiervorming, is het mogelijk vanuit een vergrote intelligencepositie beter te anticiperen en te reageren op (dreigende) situaties. Een betere voorbereiding vergroot de kans om rellen te beteugelen of – beter nog – te voorkomen. De analyse van de rellen in het Utrechtse Ondiep getuigt hiervan:

wanneer de politie de notoire ordeverstoorders in de regio beter in de gaten had kunnen houden na het incident in de wijk, was de situatie daar mogelijk niet uit de hand gelopen, zo erkent ook de politie. Uiteindelijk moet een betere focus op notoire relschoppers leiden tot meer (preventieve) arrestaties van overlastveroorzakers met een bepaalde status, minder politie-inzet en minder grootschalige openbare-ordeverstoringen. Het herhaaldelijk arresteren van de notoire ordeverstoorders binnen groepen kan uiteindelijk leiden tot het uit elkaar vallen van groepen relschoppers.

6.3 *Resumé*

De doelstellingen van onderhavig onderzoek zijn het verkrijgen van inzicht in grootschalige openbare-ordeverstoringen, van zicht op kenmerken en profielen van notoire ordeverstoorders. Ook wil het komen tot een aanpak van de openbare-ordeproblematiek. De kennis over openbare-ordeverstoringen en notoire ordeverstoorders die met onderhavig onderzoek is verzameld, biedt goede handvatten voor een aanpak.

De drie typen rellen die zijn onderscheiden, zijn de massagestuurde rellen, afspraakgestuurde rellen en incidentgestuurde rellen. Waar in het eerste type de rel ontstaat door de kracht van de massa bij een georganiseerd evenement, ontstaat het tweede type rel naar aanleiding van een heftige gebeurtenis in een wijk of buurt. De afspraakgestuurde rellen kunnen op zichzelf staan, maar kunnen ook deel uitmaken van de overige twee typen rellen. Bij de afspraakgestuurde rellen worden confrontaties bewust gepland. Notoire ordeverstoorders spelen een vooraanstaande rol bij het oplaaien of uitvoeren van alle drie typen rellen. Zij hebben een neus voor podia die zich lenen voor openbare-ordeverstoringen en hebben de kwaliteit en status om anderen op de been te brengen om te rellen en/of staan zelf in de frontlinie.

Een analyse van de kenmerken van notoire ordeverstoorders leert dat het min of meer allemaal goede bekenden zijn van politie en justitie. Het strafbare gedrag van deze – voornamelijk – jongens heeft met name te maken met incidenten in de sfeer van openbare orde en overlast en geweld. Daarnaast kennen deze notoire ordeverstoorders ook antecedenten op andere terreinen. De meeste incidenten waarbij zij betrokken zijn, betreffen groepsincidenten en de meeste strafbare gedragingen vinden binnen de regiogrenzen plaats.

De notoire ordeverstoorders zijn gezien hun ‘werkterrein’ onder te verdelen in drie subgroepen. De grootste groep bestaat uit hooligans en de twee

kleinere subgroepen zijn bestempeld als wijkverstoorders en activisten. De organisatiegraad van de subgroepen is bepalend voor de typen rellen waar ze aan te linken zijn. De hooligans zijn te verbinden aan alle drie onderscheiden relvormen. In een massa zijn ze altijd bereid mee te vechten, na het voorval- len van een incident zijn ze van de partij om onlusten te veroorzaken en daar- naast houden hooligans zich planmatig bezig met het organiseren van con- frontaties met rivaliserende groepen. Geweld is voor de hooligans een uitlaat- klep en wordt dan ook niet geschuwd. De activisten zijn betrokken bij rellen die ontstaan in een massa, maar ook bij afspraakgestuurde rellen. Het verschil met de hooligans is dat zij minder rellen om de kick van het rellen maar meer uit ideologische overwegingen. Activisten komen voor een belangrijk deel in verschillende delen van het land in contact met de politie, terwijl de hooligans en wijkverstoorders vooral binnen de regiogrenzen bekend zijn. De wijkverstoorders zijn minder georganiseerd dan de andere subgroepen en zijn vooral betrokken bij rellen die ontstaan in de wijk naar aanleiding van een gebeurtenis. Bij hen wordt de voedingsbodem van het rellen meer gevonden in frustraties over het optreden van autoriteiten in de wijk en vetes tussen groepen.

De notoire ordeverstoorders lopen voor wat betreft achtergrondkenmerken sterk uiteen. Gemiddeld zijn ze 27 jaar, en ze komen uit verschillende sociale milieus. Terwijl middelengebruik onder hooligans heel gangbaar is, is dat bij de andere groepen niet zozeer kenmerkend.

De gedragingen van de notoire ordeverstoorders vragen om een intensie- vere aanpak. De aanpak die wordt voorgesteld, betreft een informatiegestuur- de, persoonsgerichte aanpak bestaande uit vier stappen. De eerste stap heeft te maken met het vergroten van de kennis bij de politie omtrent zaken die met openbare-ordeverstoringen en notoire ordeverstoorders te maken hebben. Daarbij gaat het om deskundigheidsbevordering op het vlak van activisme, hooliganisme, groepsgedrag en rellen.

De twee volgende stappen zijn stappen die ook ten behoeve van onder- havig onderzoek genomen zijn: het opstellen van een lijst van notoire orde- verstoorders en het vormen van een dossier rondom deze personen. Door met de juiste functionarissen binnen het korps om tafel te gaan en te brain- stormen over de meest opzienbarende personen die men uit de praktijk kent in de regio als het gaat om openbare orde en overlast, komt men al snel tot een toplijst van personen die aan te merken zijn als notoire ordeverstoorder. Deze exercitie leidt met een minimale investering tot een redelijk behapbare lijst van subjecten. Vervolgens dient er een verdieping op deze notoire orde-

verstoorders gemaakt te worden door het opmaken van een openbare-orde-dossier. Ten behoeve van dit persoonsdossier moet alle straatinformatie en systeem-informatie worden verzameld. Daarvoor is het nodig alle collega's en partners te bevragen met betrekking tot de subjecten. Daarbij gaat het niet alleen om informatie over het strafbare gedrag van de notoire ordeverstoorders, maar ook om overige gedragingen en zaken als status en positie in een groep, sociale-achtergrondkenmerken en de context waarbinnen incidenten plaatsvinden. Van belang is de openbare-ordedossiers actueel te houden en te delen met andere regio's, rekening houdende met de actieradius van de subjecten. Met een verbeterde *intelligence*-positie ten aanzien van notoire ordeverstoorders en dreigende ordeverstoringen kan er nu informatiegestuurd en persoonsgericht worden opgetreden.

Nawoord

Onderhavig onderzoek geeft enerzijds een typering van openbare ordeverstoringen en anderzijds een beeld van diegenen die daarbij betrokken zijn: notoire ordeverstoorders. Aan de hand van literatuur en casuïstiek is een indeling gemaakt in drie typen ordeverstoringen: massagestuurde, incidentgestuurde en afspraakgestuurde rellen. Rellen die in de praktijk voorkomen, zijn onder te brengen bij een van deze typen, waarbij er evenwel sprake kan zijn van overlap. Deze indeling in 'relvormen' lijkt daarmee volledig te zijn. Deze constatering durven we minder stellig te doen voor wat betreft de typen ordeverstoorders. Op basis van politie-informatie is een onderscheid gemaakt in een drietal typen: wijkverstoorders, hooligans en activisten. Deze groepen zijn onderscheiden aan de hand van de informatie die de politie ons op basis van eigen inschatting en ervaringen heeft geboden. Haar is gevraagd een top tien te maken van notoire ordeverstoorders in de regio, waarbij het gaat om personen die stelselmatig of toonaangevend betrokken zijn bij het aanjagen dan wel uitvoeren van ordeverstoringen. De politie is daarbij vrijgelaten in de keuze om personen uit verschillende contexten op de lijst te plaatsen. Het is via deze methode goed denkbaar dat daarmee bepaalde groepen of personen geheel buiten beeld zijn gebleven. We zagen dat de groep hooligans in het onderzoek prominent naar voren komt, terwijl de groep activisten beperkter is. Een belangrijke vraag is of deze bevinding enkel voortvloeit uit de wijze waarop er door de politie op bepaalde groepen gefocust wordt of dat het makkelijker is over bepaalde groepen en personen informatie te verzamelen. Bij suggesties van onze zijde om ook andere doelgroepen dan hooligans in beschouwing te nemen, is er in elk geval door een van de regio's stellig opgemerkt dat zij niet in staat zijn (bevoegd zijn) informatie uit te wisselen aangaande (links- en rechts-)activisten. Daarmee is niet gezegd dat personen uit die kringen niet tot de top tien van notoire ordeverstoorders zouden behoren. Voor wat betreft andere groepen die met de bevraging mogelijk buiten de inventarisatie van notoire ordeverstoorders zijn gebleven, kan het gaan om personen die buiten het vizier van de politie en daarmee de dossiers blijven. Te denken valt aan groepen allochtone jongeren die een deel van de stad onveilig maken en stelselmatig ernstig relgedrag vertonen. Een belangrijke conclusie van deze reflectie

tie op de onderzoeksbevindingen is dat men is gaan zoeken naar de meest in het oog springende groepen, die tegelijkertijd de personen omvatten over wie de politie informatie heeft.

De informatiepositie is leidend om tot een goede aanpak van rellen te komen, zowel in preventieve als in proactieve/repressieve zin. Vooruitkijkend en voortbordurend op de kennis en toegepaste methodiek in het onderzoek, is een eerste belangrijke stap voor regio's om de juiste informatiepositie te creëren door in kaart te brengen met welke groepen de regio te maken heeft als het gaat om betrokkenheid bij c.q. gevoeligheid voor ordeverstoringen. De volgende stap is het documenteren van persoonsinformatie. De informatie zit vaak in hoofden van mensen, maar wordt niet altijd gedocumenteerd en gedeeld. De werkmethode (de topiclijst in bijlage 1) die wij hebben toegepast in het onderzoek biedt een handvat voor het verzamelen van de juiste informatie omtrent personen. Daarnaast is van belang dat de risico's op rellen in kaart worden gebracht: met welke incidenten of verschijningsvormen kan de regio te maken krijgen wat zijn potentiële brandhaarden? Vervolgens is het de kunst deze informatiepositie op het juiste moment op de juiste personen te activeren. Dit vraagt als het ware om een systematiek en een denkraam voor toekomstige gebeurtenissen: waar zitten de risico's (flitspunten), welke personen of groepen 'horen daarbij' en met welke strategie kunnen deze worden aangepakt?

Door middel van een pilot in een of meer politieregio's zou een preparatieplan voor openbare-ordeverstoringen ontwikkeld kunnen worden waarmee de politie een praktisch middel in handen heeft om adequaat te reageren op (het voorkomen van) rellen.

Literatuur

- Adang, O., 'Politiekunde en openbare orde handhaving.' In: Mellink, A. & E.R. Muller (red.) *Politiekunde in ontwikkeling*. Apeldoorn: Nederlandse Politie Academie, 2002.
- Adang, O., 'Jonge mannen in groepen. Een geweldige combinatie?'. In: *Justitiële Verkenningen* (2000), 1, pp. 72 -80.
- Adang, O., *Hooligans, autonomen, agenten*. Alphen aan den Rijn: Samsom, 1998.
- Adang, O., 'Van voetbalvandalisme naar voetbalcriminaliteit.' In: *Tijdschrift voor de politie*, 59 (1997), 11, pp. 26-30.
- Beke, B., N. Arts & M. Giesberts, *Veelplegers geweld. Van typologie naar aanpak*. Advies- en Onderzoeksgroep Beke. Amsterdam: SWP, 2006.
- Beke, B., A. van Wijk & H. Ferwerda, *Jeugdcriminaliteit in groepsverband ontrafeld. Tussen rondhangen en bendeforming*. Amsterdam: SWP, 2003.
- Bieleman, B., C. Hoogeveen, G. Meijer, e.a., *Voetbalgeweld of uitgaansgeweld: onderzoek rellen Groningen-Sparta*. Groningen: Stichting Intraval/Rijksuniversiteit Groningen, mei 2000.
- Bogaerts, S., A.C. Spapens & M.Y. Bruinsma, *De bal of de man? Profielen van verdachten van voetbal gerelateerde geweldscriminaliteit*. Tilburg: IVA, 2003.
- Bol, M. & C. van Netburg, *Voetbalvandalen/voetbalcriminelen*. Den Haag: ministerie van Justitie, WODC, 1997.
- Crisis Onderzoek Team (COT), *Voetbal en geweld; onderzoek naar aanleiding van rellen en plunderingen bij een huldiging in Rotterdam (25 april 1999)*. Alphen a/d Rijn: Samsom, 1999.
- Diener, E., 'Deindividuation: The absence of self-awareness and selfregulation in group members'. In: P. B. Paulus (Ed.), *The psychology of group influence*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum, 1980, pp. 209-242.
- Dubé, L. & S. Guimond, 'Relative deprivation and social protest: The personal-group issue'. In: J.M. Olson, C.P. Herman & M.P. Zanna (Eds.), *Relative deprivation and social comparison: The Ontario symposium, Volume 4*. Hillsdale, NJ: Erlbaum, 1986, pp. 201-216.

- Ferwerda, H., P. Beekman & B. Geerdink, 'Big smile treft doel, Vitesse betuigt voetbalgeweld met integraal veiligheidsplan'. In: SEC, 13 (1999), 2, pp. 5-8.
- Ferwerda, H. & L. Gelissen, 'Voetbalcriminaliteit, veroveren hooligans het publieke domein?' In: *Justitiële Verkenningen*, 27 (2001), 1, pp. 84-94.
- Ferwerda, H. & A. Kloosterman, *Jeugdgroepen in beeld: stappenplan en randvoorwaarden voor de shortlistmethodiek*. Programma Politie en Wetenschap, Politiekunde 6, 2004.
- Ferwerda, H. & O. Adang, *Hooligans in beeld: van informatie naar aanpak*. Programma Politie en Wetenschap, Politiekunde 7, 2007.
- Jager, W., R. Popping & H. van de Sande, 'Clustering en Fighting in Two-party Crowds: Simulating the Approach-avoidance Conflict'. In: *Journal of Artificial Societies and Social Simulation*, 4 (2001), 3, p. 1-17.
- Kohlen, P., 'Hooligans, off side! Meelopers, doeners en denkers'. In: *Algemeen politieblad*, (2000), 6, pp. 6-8.
- Korps landelijke politiediensten, *Criminaliteitsbeeldanalyse: Radicaal dierenrechtenactivisme 1999-2003*. Driebergen, KLPD, juni 2004.
- LeBon, G., *The Crowd. A study of the popular mind*. 1985 (vertaling van: *La psychologie des foules*, 1896).
- Muller, E.R., 'Inlichtingendiensten in Nederland'. In: Fijnaut, C., E. Muller, U. Rosenthal & E. van der Torre (red.), *Politie: studies over haar werking en organisatie*. Deventer: Kluwer, 2007, pp. 169-190.
- Postmes, T. & R. Spears, 'Deindividuation and anti-normative behavior: A meta-analysis'. In: *Psychological Bulletin* 123 (1998), pp. 238-259.
- Schuyt, C., 'Jeugdcriminaliteit in groepsverband'. In: *Delikt en Delinkwent*, 23 (1993), pp. 499-510.
- Spaaij, R.F.J., *Understanding Football Hooliganism. A Comparison of Six Western European Football Clubs*. Vossiuspers UvA/Amsterdam University Press, 2006.
- Stouffer, S., A. Lumsdaine, M. Lumsdaine, et al., *The American soldier*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1949.
- Tajfel, H. & J.C. Turner, 'An integrative theory of intergroup conflict'. In: W.G. Austin & S. Worchel (Eds.), *The social psychology of intergroup relations*. Monterey: CA Brooks/Cole, 1979, pp. 33-47.
- Turner, J.C., M.A. Hogg, J.C. Oakes, et al., *Rediscovering the social group: A self-categorization theory*. Oxford: Blackwell, 1987.
- Veen, E. van der, 'Straf mag geen trofee zijn voor supporters'. In: *Blauw: Het politievakblad*. 4 (2008), nr 2 (januari), p. 6-10.

Lijst met afkortingen

AIVD	Algemene Inlichtingen en Veiligheidsdienst
ANP	Algemeen Nederlands Persbureau
BPS	Bedrijfsprocessensysteem
CIE	Criminele Inlichtingen Eenheid
CIV	Centraal Informatiepunt Voetbalvandalisme
CJD	Centraal Justitieel Documentatiecentrum
HIB	Hooligans In Beeld
HKS	Herkenningssysteem
JDS	Justitieel Documentatiesysteem
PD	Plaats Delict
RID	Regionale Inlichtingendienst
SGBO	Staf Grootchalig en Bijzonder Optreden

Bijlagen

1 Topiclijst ‘Notoire ordeverstoorders’

1 Achtergrond

Voornamen:

Achternaam:

Geboortedatum en -plaats:

- 1.1 Waarom is deze persoon een ordeverstoorder of wordt hij door de politie als dusdanig aangemerkt (welke criteria zijn gehanteerd bij selectie)?
- 1.2 Geef een korte schets van zijn betrokkenheid bij specifieke (jeugd)-groepen of groepering(en).
- 1.3 Geef een korte schets van zijn betrokkenheid bij ordeverstoringen.
- 1.4 Overige relevante (persoons)factoren en kenmerken.

2 Persoonskenmerken

- 2.1 Etnische herkomst (nationaliteit/etniciteit):
- 2.2 Woonplaats/woonplaatsen:
- 2.3 Beroep/werksituatie (uitkering?):
- 2.4 Scholing/opleidingsniveau:
- 2.5 Type woning/woonsituatie:
- 2.6 Gezinskenmerken (gezinssamenstelling en gezinsmilieu):
- 2.7 Gezondheid (bijv. verslavingen, psychische stoornis, fysieke beperkingen):
- 2.8 Bijzonderheden (arbeidsverleden, specialisatie, taal, en dergelijke):
- 2.9 Geef een korte (subjectieve) typering van de ordeverstoorder (denk aan termen als agressief, dealer, junk en gewelddadig):

3 Politie- en justitiecontacten

- 3.1 Vanwege welke feiten is de ordeverstoorder een bekende van de politie?
- 3.2 Is er naast de betrokkenheid bij openbare-orde-incidenten ook sprake van betrokkenheid bij andersoortige feiten (criminele carrière)?
- 3.3 Welke rol bekleedt de ordeverstoorder in de feiten waarvoor hij bij de politie bekend is (verdachte, betrokkene)?
- 3.4 Is de ordeverstoorder te typeren als een crimineel?
- 3.5 Zijn er opvallende verbanden/veelvoorkomende combinaties van feiten of juist afwijkende patronen?

4 Individuele rol & werkwijze

- 4.1 Wat kenmerkt de rol van de ordeverstoorder (actief/passief, aansturend/uitvoerend)?
- 4.2 Wat kenmerkt de werkwijze rol van de ordeverstoorder (georganiseerd/ongeorganiseerd, gecalculeerd/impulsief, voorbereid/onvorbereid)?

5 Groepsvorming en organisatiegraad

- 5.1 Hoe, wanneer en door wie is de groep ontstaan (historie)?
- 5.2 Waarop zijn de groepsbanden gebaseerd (familierelaties, vriendschapsrelaties, land van herkomst, studie, beroep, hobby)?
- 5.3 Hoe ziet de structuur van de groep eruit (gesloten eenheid of wisselende samenstelling, hechtheid)?
- 5.4 Zijn de acties van de groep als professioneel te kenmerken?

6 Actieradius & mobiliteit

- 6.1 Is de persoon alleen actief in de eigen regio of ook daarbuiten (regionaal, internationaal)?
- 6.2 Indien de persoon actief is buiten de eigen regio, is dit onderdeel van een bewuste strategie (om buiten de politieregisters te blijven) of enkel gelieerd aan wedstrijden of demonstraties?

- 6.3 Heeft de persoon één ‘corebusiness’ (bijv. voetbalevenementen) waarbij hij deel uitmaakt van ordeverstoringen of is hij ook actief bij rellen c.q. ordeverstoringen bij andere (grootschalige evenementen (zoals dancefeesten, evenementen, demonstraties)?

7 Overig

- 7.1 Vragen en opmerkingen:
7.2 Nader te interviewen personen:

2 Categorie-indeling registraties

Incidenttype	Subcategorie	Bronregistratie
Politiehandeling	Aandachtsvestiging	BlueView
	Aanhouding	BlueView
	Melding op bureau	BlueView
(Openlijke) geweldpleging	Openlijke geweldpleging tegen personen (mishandeling, (poging) doodslag)	Justitiële informatie
	Openlijke geweldpleging tegen personen én goederen	Justitiële informatie
	Openlijke geweldpleging tegen goederen (vernietiging)	BlueView
	Openlijke geweldpleging tegen personen of goederen	Justitiële informatie
	Huiselijk geweld	BlueView
	Voetbalvandalisme	Justitiële informatie
Overlast en openbare orde	Weerspannigheid	Justitiële informatie
	Openbare dronkenschap	Justitiële informatie
	Niet voldoen aan ambtelijk bevel	Justitiële informatie
	Wederrechtelijk binnendringen (lokaalvredebreuk)	Justitiële informatie
	Belediging	BlueView
	Conflict/ruzie	BlueView
Bedreiging en intimidatie	Overige openbare orde	Justitiële informatie
	Bedreiging en intimidatie	BlueView/Justitiële informatie
	Terreurbedreiging	BlueView
Wapens en munitie	Wapenbezit	BlueView/Justitiële informatie
	Wapenhandel	BlueView/Justitiële informatie
Drugs	Drugsbezit	BlueView/Justitiële informatie
	Drugshandel	BlueView/Justitiële informatie
Vermogen	Vermogen zonder geweld (diefstal, heling en inbraak, tassen- en zakkenrollerij)	BlueView/Justitiële informatie
	Vermogen met geweld (straatroof, afpersing)	Justitiële informatie
Verkeer	Snelheidsovertredingen, rijden onder invloed, aanrijdingen, aanhouding bij controle op algemene weg- en verkeerswet	BlueView/Justitiële informatie
Zeden	Aanranding, verkrachting, ontucht	Justitiële informatie
Overig	Milieu	
	Vuurwerk	BlueView
	Discriminatie	BlueView
	Kraken en bezetten	BlueView

Leden Redactieraad Programma Politie en Wetenschap

Voorzitter prof.dr. H.G. van de Bunt
 Hoogleraar Criminologie
 Erasmus Universiteit Rotterdam

Leden mr.drs. C. Bangma
 Districtschef regiopolitie Flevoland
 Lid Commissie Politie en Wetenschap

 drs. N.H.E. van Helten
 Oud-hoofdredacteur *Tijdschrift voor de Politie*

 prof.dr. P. van Reenen
 Van Reenen-Russel Consultancy b.v.
 Studie- en Informatiecentrum Mensenrechten (SIM),
 Universiteit Utrecht

 drs. R. de Wit
 Nederlands Politie Instituut

Secretariaat Programmabureau Politie en Wetenschap

Uitgaven in de reeks Politiekunde

1. **Criminaliteit in de virtuele ruimte**
DSP-groep, Amsterdam en TNO-FEL, Den Haag, 2002
2. **Cameratoezicht. Goed bekeken?**
Advies- en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem, 2002
3. **De 10 stappen van Publiek-Private Samenwerking (PPS)**
DSP-groep, Amsterdam en TNO-FEL, Den Haag, 2002
4. **De opbrengst van projecten. Een verkennend onderzoek naar de bijdrage van projecten aan diefstalbestrijding**
NPA-Onderzoeksgroep, LSOP, Apeldoorn, 2003
5. **Cameratoezicht. De menselijke factor**
Advies- en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem en TNO, Soesterberg, 2003
6. **Jeugdgroepen in beeld. Stappenplan en randvoorwaarden voor de shortlistmethodiek**
Advies- en Onderzoeksgroep Beke en Politieregio Gelderland-Midden, Arnhem, 2004 (vierde druk 2006)
7. **Hooligans in beeld. Van informatie naar aanpak**
Advies- en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem, 2005
8. **Richtlijnen auditieve confrontatie**
TNO, Soesterberg, 2005
9. **Nog te verschijnen**
10. **De opsporingsfunctie binnen de gebiedsgebonden politiezorg**
O. Zoomer (IPIT, Universiteit Twente), Kerckebosch, Zeist en Politie & Wetenschap, Apeldoorn, 2006
11. **Inzoomen en uitzoomen op Zaandam**
Advies- en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem, 2006

12. **Aansprakelijkheidsmanagement politie. Beschrijving, analyse en handreiking**
E.R. Muller, J.E.M. Polak, C.J.J.M. Stolker, m.m.v. M.L. Diepenhorst en
S.H.E. Janssen, Leiden, 2006
13. **Cold cases – een hot issue**
Advies- en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem, 2006
14. **Adrenaline en reflectie. Hoe leren politiemensen op de werkplek?**
DSP-groep BV, Amsterdam, 2007
15. **Tussen aangifte en zaak. Een referentiekader voor het aangifteproces**
W. Landman, L.A.J. Schoenmakers en F. van der Laan, Twynstra Gudde,
adviseurs en managers, 2007
16. **Baat bij de politie. Een onderzoek naar de opbrengsten voor burgers van het
optreden van de politie**
Marjolein Goderie en Bas Tierolf, m.m.v. Hans Boutellier en Fabian
Dekker, Verwey-Jonker Instituut, 2008
17. **Hoeveel wordt het vandaag? Een studie naar de kans op voetbalgeweld en het
veiligheidsbeleid bij voetbalwedstrijden**
E.J. van der Torre, R.F.J. Spaaij en E.D. Cachet, COT, 2008
18. **Overbelast? De administratieve belasting van politiemensen bij de afhande-
ling van jeugdzaken**
Guido Brummelkamp, Michiel Linssen, EIM, Zoetermeer, 2008
19. **Geografische daderprofilering. Een inventarisatie van randvoorwaarden en
succesfactoren**
Guido te Brake, Aletta Eikelboom, TNO Defensie en Veiligheid,
Soesterberg, 2008
20. **Solosurveillance. Kosten en baten**
S.H. Esselink MSc, drs. J. Broekhuizen en dr. F.M.H.M. Driessen,
Bureau Driessen, 2009

21. **Onderzoek naar de mogelijke meerwaarde van AWARE voor de politie. Ervaringen met een nieuwe aanpak van belaging door ex-partners**
Monique Bruinsma, Jolijn van Haaf, Renée Römken en Lenke Balogh,
IVA Beleidsonderzoek en Advies, i.s.m. INTERVICT/Universiteit van
Tilburg, 2008
22. **Gebiedsscan Criminaliteit & Overlast. Een methodiekbeschrijving**
Balthazar Beke, Eddy Klein Hofmeijer, Peter Versteegh, Bureau Beke, Arn-
hem, 2009
23. **Informatiemanagement binnen de politie. Van praktijk tot normatief kader**
V. Bekkers, M. Thaens, G. Straten, P. Siep, m.m.v. A. Dijkshoorn, Center for
Public Innovation, Rotterdam, 2009
24. **Nodale praktijken. Empirisch onderzoek naar het nodale politieconcept**
H. Ferwerda, E. van der Torre, V. van Bolhuis, Bureau Beke, Arnhem; COT
Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag, 2009

De reeks Politiekunde is een uitgave van het Onderzoeksprogramma Politie & Wetenschap, een zelfstandig onderdeel van het Kennisnetwerk van de Politie-academie.

Politie en Wetenschap is ingesteld om een stimulans te geven aan de toegepaste wetenschappelijke kennisontwikkeling op het gebied van politie en veiligheid, de daarvoor benodigde kennisinfrastructuur en de daadwerkelijke benutting van onderzoeksrapporten en -resultaten in politiepraktijk, beleid en opleiding. Publicaties in de reeks Politiekunde betreffen in het algemeen concrete hand-leidingen, modellen, instrumenten of werkwijzen die direct bruikbaar zijn voor de politiepraktijk. Ze zijn veelal de uitkomst van onderzoek dat is verricht in het kader van het meerjarige onderzoeksprogramma, de kernactiviteit van Politie en Wetenschap.

Met enige regelmaat komen in Nederland grootschalige openbare-ordever-storingen voor. De rellen in de Utrechtse wijk Ondiep in 2007 zijn daar een voorbeeld van. Dergelijke grootschalige ordeverstoringen kunnen soms aan- zienlijke schade aanrichten doordat de reischoppers zich schuldig maken aan geweldpleging, mishandeling en vernieling. Met het oog daarop is het van belang te weten hoe rellen ontstaan en verlopen en welke rol is weggelegd voor 'notoire' ordeverstoorders. Dat zijn figuren die telkens weer opduiken, en veelal in een prominente rol.

Deze studie doet verslag van een landelijk onderzoek naar kenmerken van grootschalige openbare-ordeverstoringen en de rol van notoire ordeverstoor- ders. In kaart wordt gebracht wie notoire ordeverstoorders zijn, hoe zij te typeren zijn en hoe zij te werk gaan.

Aan de hand van literatuur en casuïstiek worden drie typen rellen onder- scheiden: incidentgestuurde, massagestuurde en afspraakgestuurde rellen. Elke vorm kent zijn eigen ontstaanswijze en dynamiek. Analyse van politie- informatie leert dat de betrokken reischoppers vaak geen 'toevallige groep' zijn, maar personen die stelselmatig en bewust een podium zoeken – of zelf creëren – om te rellen. We kunnen daarom spreken van notoire ordeverstoor- ders die stelselmatig of toonaangevend betrokken zijn bij grootschalige open- bare-ordeverstoringen – personen die rellen om te rellen.

Dit inzicht vraagt om een andere, meer proactieve manier van denken en handelen in termen van ordehandhaving, gebaseerd op een goede informatie- positie van de politie. Het boek sluit af met een aantal suggesties voor nieuwe preventie- en interventiestrategieën.

ISBN 978-90-3524-391-0

